

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม
ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง ตำบลหัวสำโรง
อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

จัดทำโดย

นายชำนาญ สรวมศิริ และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

พฤษภาคม 2549

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม
ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง ตำบลหัวสำโรง
อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

คณะผู้วิจัย

1. นายชำนาญ	สรวมศิริ	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. นายสมเกียรติ	ใหม่เอี่ยม	นักวิจัย
3. นางทองคำ	สรวมศิริ	นักวิจัย
4. นายจำเนียร	โคตนา	นักวิจัย
5. นายไพศาล	สวนมะลิ	นักวิจัย
6. นางฉันทนา	สระบุรีรินทร์	นักวิจัย
7. นางอรรณพพร	วรรณทนะ	นักวิจัย
8. นางสมัย	วัฒนพรไพโรจน์	นักวิจัย
9. นางราณี	ศรีสวัสดิ์	นักวิจัย
10. นางจิตรลดา	โชมศิริ	นักวิจัย
11. นางมลฤดี	ไชยอนุมาตร	นักวิจัย
12. นางอภินันท์	โสภารัตน์	นักวิจัย
13.นางลำเนา	พันธุ์เจริญ	นักวิจัย
14. นางชูศรี	ไกรสินธุ์	นักวิจัย
15. นางมลทการ	แก้วกิจวิไล	นักวิจัย

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

การศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวตำบลหัวสำโรง เกิดขึ้นได้ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องขอขอบคุณ “คุณธเนศ” ชีษณุวัฒน์ มณีศรีขำ “คุณอาร์ต” ศิริวัฒน์ คันทารส อาจารย์พีรชัย กุลชัย อาจารย์ ดร.ปัญญาหมั่นเก็บ และเครือข่ายงานวิจัยวิจัยชุมชนจังหวัด สมุทรสงคราม ประจวบคีรีขันธ์ อยุธยา ชัยนาท และจันทบุรี ที่ร่วมพัฒนาโจทย์การวิจัยและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จึงได้เกิดทีมวิจัยของชาวหัวสำโรงขึ้นมา ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนของตนเอง โดยคนของชุมชน และใช้พื้นที่ของชุมชนเป็นพื้นที่ศึกษา โดยการ ศึกษา เก็บข้อมูล รวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลโดยคนของชุมชน พร้อมทั้งนำข้อมูลไปใช้เพื่อสร้างขบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชาวหัวสำโรง ขอขอบคุณทุกท่าน ณ โอกาสนี้โดยพร้อมเพรียงกันนะครับ

หัวสำโรงเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอแปลงยาว อยู่ห่างจากจังหวัดฉะเชิงเทรา ทางทิศตะวันออก ประมาณ 26 กิโลเมตร มีถนนลาดยางอย่างดีสายฉะเชิงเทรา - สัตหีบ (สาย 331) ผ่านเข้าออกอย่างสะดวกสบาย ประมาณปี พ.ศ. 2531 มีการซื้อขายที่ดินทั่วทั้งตำบล เพื่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเกตเวสต์ และโรงงานรอบนิคมอีกหลายแห่ง ที่ดินสำหรับ ทำไร่ ทำนา ส่วนใหญ่ถูกขายออกไปให้กลุ่มอุตสาหกรรม มีแรงงานต่างถิ่น แรงงานต่างชาติ (พม่า และเขมร) อพยพเข้ามาทำงานในตำบลนี้้อย่างมากมาย เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว คงเหมือนกันทุกท้องถิ่นที่มีอุตสาหกรรมเข้าไปแทนที่การทำเกษตร ปัญหายาเสพติด ปัญหายาวัยรุ่น ปัญหาผู้สูงอายุ ปัญหาครอบครัว ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาความเสื่อมทางคุณธรรมจริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อตัวขึ้น และลูกหลานขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว สัมพันธ์ภาพของผู้คนในชุมชนน้อยลงทุกที วัยรุ่นรวมกลุ่มกันเสพยาบ้า ยาเสพติด และยกพวกตีกัน อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน โจรขโมยมากขึ้น ผู้คนสนใจแต่การหาเงินทุกอย่างถูกตีค่าราคาเป็นเงิน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถูกเปลี่ยนแปลงด้วยการตีค่าเป็นตัวเงิน ต่างตอบแทนด้วยเงินตรา คุณค่าทางจิตใจวัดกันด้วยตัวเงิน ชาวหัวสำโรงส่วนใหญ่มองหาทางออกไม่เจอ ได้แต่ให้เวลาผ่านไป เป็นไปอย่างไรขอขอบเขต ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าในอนาคตอันใกล้ความวุ่นวายจะต้องมีมากขึ้น ๆ ทุกที่ เราเป็นคนหัวสำโรงเห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ ผู้คนในชุมชนไม่รู้จะหาทางแก้ไขหรือชะลอปัญหาต่าง ๆ ไม่ให้มันรุนแรงได้อย่างไร โชคยังดีที่ได้พบกับทีมพี่เลี้ยงของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยพี่ทีมพี่เลี้ยงได้มาศึกษาข้อมูลชุมชนของอยู่หลายครั้ง พูดคุยกับผู้คนในชุมหลายกลุ่ม ประมาณ 8 เดือน ทำให้ชุมชนทราบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ เหมือนมีเงาของมัจจุราช กำลังกางมือ อ้าปาก จะกลืนกินคนชาวหัวสำโรงอยู่ แล้วคนที่แก้ปัญหาคือเป็นอยู่นี้จะต้องเป็นคนในชุมชนเท่านั้น

เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นนี้เป็นปัญหาของคนชาวหัวลำโพง คนที่แก้ปัญหาก็ต้องเป็นคนชาวหัวลำโพงเอง แล้วประเด็นที่ใช้ในการแก้ปัญหานี้จะต้องเป็นประเด็นเย็น เป็นประเด็นร่วมกันของชาวหัวลำโพงเท่านั้น อย่าคิดแก้ปัญหาคด้วยความรุนแรง หรือประเด็นร้อน ๆ แล้วจะพังไม่เหลืออะไร มีแต่เพิ่มความขัดแย้งมากขึ้นไปอีก จะอยู่กันลำบากมากขึ้นเข้าไปอีก พวกเราก็สับสนกันอยู่พักใหญ่ ประเด็นเย็นมันคืออะไรนะ ตัวอย่างชาวตำบลแพรกหนามแดง สมุทรสงคราม เขายังแก้ปัญหามาได้อย่างสวยงามและทุกกลุ่มก็พอใจ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งชาวน้ำเค็มและชาวน้ำจืด เพราะเขาใช้ข้อมูลในการแก้ปัญหามา ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชนต้องมีข้อมูล ปัญหา (แพรกหนามแดง) ก็ได้เล่าให้พวกเราฟังแล้วนี่ แล้วพวกท่านชาวหัวลำโพงทำไมไม่ลองเก็บข้อมูลของชาวหัวลำโพงที่เมื่อก่อนนี้เขาอยู่กันอย่างไร ถึงไม่เกิดปัญหา ทั้ง ๆ ที่มีอยู่ตั้งหลายกลุ่มทั้งเขมร ลาว และจีน ทำไมในอดีตเขาถึงอยู่กันดีละ ปัญหาอย่างที่บอกมาข้างต้นไม่เห็นมีเลย พวกเราเลยตกลงกันที่จะทำการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ของพวกเราชาวหัวลำโพง

การศึกษาศาสตร์ท้องถิ่นนั้น ช่วงแรกนั้น คิดว่าเป็นเรื่องไกลเกินฝันสำหรับพวกเราที่อยู่ในชนบท ที่แม้กระทั่งจะเขียนหนังสือกันก็ต้องสะกดเป็นรายคำ กว่าจะได้ประโยคหนึ่งๆ แล้วยากลำบากจริง แม้แต่เขียน ชื่อ นามสกุล ของตัวเองยังต้องตั้งใจเขียนแทบอยู่แล้ว จะมาให้พวกเราทำงานวิจัยชุมชน เก็บข้อมูล รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วก็นำเสนอออกไปเผยแพร่ให้คนในชุมชนรับรู้ร่วมกัน โดยพวกเราทำกันเองทั้งหมด พร้อมทั้งหาทางสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวลำโพงอีก จะเป็นไปได้หรือ? เมื่อไรจะสำเร็จ มันช่างยากเต็มที... เราฝันอยู่คนเดียวหรือเปล่านี้ จริงซิคะถ้าเราฝันอยู่คนเดียวมันคงเป็นจริงไปไม่ได้แน่ แต่ถ้าเราหาพรรคพวกมาช่วยกันฝัน ก็เป็นฝันของกลุ่มเรา และชวนคนชาวหัวลำโพงมาฝันในเรื่องเดียวกันพร้อมกันทั้งหมด ใครจะหาว่าเป็นฝันกลางวันก็ช่างเขาสิ มันก็คงเป็นฝันหวานของพวกเราทุกคน แล้วก็หาทางออกจากความฝันให้มาเป็นความจริงของพวกเราทำกันเอง พอคิดแบบนี้แล้วมันมีกำลังใจขึ้นมาเยอะเลยนี่นา ก็นำลงทำดูนะ ทาง สกว. ส่งพี่เลี้ยง อาจารย์พีรชัย กุลชัย อาจารย์ ดร.ปัญญา มาช่วยอยู่ตลอด...

พวกเราก็เลยเริ่มต้นด้วยการสร้างทีมที่มีฝันร่วมกัน มีความจริงใจร่วมกัน มีความเชื่อร่วมกันทางเดียวกัน ที่จะมุ่งมั่นแสวงหาเรื่องราวประวัติศาสตร์ของเรามาหัวลำโพง ทุกแง่มุม ทั้งทางด้านการทำมาหากิน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นมาของพวกเราที่พูดภาษาเขมร ภาษาลาว และจีน ความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอยู่ในพื้นที่หัวลำโพง ประวัติการเรียกชื่อหมู่บ้านตำบลบ้านต่าง ๆ ฯลฯ โดยเปิดเวทีในพื้นที่เป้าหมายที่กำหนดร่วมกันของทีม คนในทีมวิจัยที่เขียนไม่เก่งก็คอยดูแลทำหน้าที่ประสานงานการจัดเวที ประสานเชิญชวนคนเข้าเวที ทุกคนแบ่งหน้าที่กันในการเปิดเวทีรับฟังข้อมูล เสริมเติมเต็มกันและกัน แลกเปลี่ยนเรื่องราวกัน ทั้งคนในชุมชน และทีมวิจัย ต่างก็เป็นคนในชุมชนเดียวกัน ทำให้

บรรยากาศในการพูดคุยกันเป็นกันเอง ข้อมูลต่าง ๆ ที่อัดแน่นอยู่ในความคิดของผู้เข้าร่วมเวทีก็ถูกเปิดออกอย่างหมดใจ แบบหมดไส้หมดพุงกันเลย ทุกคน อยากเล่า อยากบอก อยากคุย ในสิ่งที่ตนคิด ในสิ่งที่ตนรู้มา เรียกว่าไม่มีใครผิด ถูกทุกคน ทุกเวทีมีแต่ความเป็นมิตร เสริมสร้างสัมพันธภาพให้ทีมวิจัยมั่นใจมากขึ้น ข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชนถูกเปิดเผยในเวทีสนทนา บางเวทีก็เล่าเรื่องซ้ำ ๆ กับเวทีที่ผ่านมา บางเวทีก็มีแง่มุมใหม่เพิ่มเติมมาตลอดเวลา ทีมวิจัยก็มีคนใหม่เข้ามาเพิ่มเติมอยู่เรื่อย ๆ เพราะเปิดเวทีที่ใดพวกเรา ก็ชวนผู้เข้าเวทีให้มาช่วยกัน ในทีมวิจัย พวกเราเปิดกว้าง เปิดรับทุกคนให้เข้ามาช่วยกันตามฝันของเราด้วยกัน และจะต้องเป็นฝันของชาวหัวลำโพงร่วมกัน

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา “ทีมวิจัยหัวลำโพง” ได้รวบรวมข้อมูลจากการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวลำโพง ต.หัวลำโพง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา ไว้ในรายงานฉบับนี้ ซึ่งทีมวิจัยหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหน่วยงาน รวมทั้งผู้ที่สนใจ ในการนำข้อมูลไปใช้ไปประโยชน์ต่อไป

ชำนาญ สรรวมศิริ และทีมวิจัย

สารบัญ

หน้า

คำนำ

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	1 - 3
ความสำคัญของปัญหา	1
คำถามวิจัย	2
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
พื้นที่ดำเนินการ	2
วิธีการดำเนินงาน	2
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	3
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	3
งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย	3
บทที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของหัวสำโรง	4 – 9
ด้านเศรษฐกิจและวิถีชีวิต	5
ด้านทรัพยากรบุคคล	6
ด้านประเพณีวัฒนธรรม	7
บทที่ 3 กระบวนการวิจัย	10 - 20
บทที่ 4 ผลการวิจัย	21 - 41
ข้อมูลพื้นฐานและประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา	21
แนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิต ของชุมชนหัวสำโรง	40
บทที่ 5 บทเรียนจากการวิจัย	42 - 46
ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย	43
สิ่งที่ได้จากการวิจัย	44
สรุปบทเรียนจากการวิจัย	46
บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ	47 – 49
ภาคผนวก	50
บันทึกการจัดกิจกรรม	51 - 93

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ความเป็นมาของชาวชุมชนหัวสำโรง ไม่มีการบันทึกเป็นหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีแต่การบอกเล่าต่อ ๆ กันมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ผ่านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และภาษาพูดเฉพาะถิ่นที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน และจากคำบอกเล่าต่อ ๆ กันถึงประวัติศาสตร์ที่มีการกวาดต้อนผู้คนเข้ามาในประเทศไทย โดยมีชาวเขมรมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณตำบลหัวสำโรง เป็นส่วนใหญ่ ต่อมาชาวลาวมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอแกลงยว และบางส่วนของอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่ม กระจายอยู่หลายหมู่บ้าน มีการกล่าวอ้างว่ามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น โดยมีหลักฐานสำคัญ คือ วัดหัวสำโรง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่มีอายุกว่า 200 ปี อย่างไรก็ตามหลักฐานทางโบราณคดีที่จะนำมาประกอบการยืนยันความเป็นมาของชนชาติเผ่าพันธุ์มีอยู่จำนวนน้อยมาก ซึ่งยากต่อการกล่าวอ้างอิงและขาดผู้ที่ศึกษาและผู้รู้เรื่องราวจริง มีเพียงแต่ภาษาพูดเฉพาะถิ่นที่ใช้พูดกันทั้งเขมรและลาวในปัจจุบันที่เป็นหลักฐานยืนยันแน่ชัดว่า ชุมชนนี้ต้องมีประวัติเรื่องราวความเป็นมายาวนานและควรแก่การศึกษารวบรวมไว้เป็นประวัติศาสตร์ของชุมชน

ตำบลหัวสำโรงในปัจจุบัน แบ่งเป็น 12 หมู่บ้าน ในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มาก สภาพพื้นที่เป็นป่าไม้เบญจพรรณ ประกอบไปด้วย ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้ยาง และอื่น ๆ สลับกับป่าทุ่งและที่ราบลุ่มกว้างยาวไปจนถึงลุ่มแม่น้ำบางปะกง ประมาณ 20 – 30 กิโลเมตร (จึงเป็นที่มาของชื่ออำเภอแกลงยว) ด้วยพื้นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการทำนาปลูกข้าว ชาวหัวสำโรงในอดีตจึงประกอบอาชีพหลัก คือ ทำนาข้าว และเข้าป่าตัดไม้ นำมาทำเสาเข็มและเผาถ่านขาย ชุมชนโดยส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ไม่แตกต่างกันมากนัก จนเมื่อมีการเปิดสัมปทานป่าไม้ ทำให้ต้นไม้ใหญ่ ๆ ถูกทำลายลงอย่างหมดสิ้น วิถีชีวิตชาวสำโรงเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งป่ามาเป็นพึ่งพาพืชเศรษฐกิจ

ประมาณปี 2530 ยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟู มีการขยายตัวของอุตสาหกรรม โดยมีการตั้งนิคมอุตสาหกรรมเกตเวย์ซิตี้ ในพื้นที่ตำบลหัวสำโรง มีนายทุนมากว่าร้อยที่ซื้อที่ดินในตำบลหัวสำโรงเป็นบริเวณกว้างกว่า 10,000 ไร่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ขายที่ดินให้นายทุน ได้เงินมาจำนวนมากมายอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ก็นำไปจับจ่ายใช้สอยอย่างฟุ่มเฟือย ลูกหลานไม่ต้องลำบากทำงานเหมือนพ่อแม่ ก็มีเงินใช้อย่างสบายและอิสระ ประชาชนชาวหัวสำโรงหลงเพลิดเพลินกับความร่ำรวยทั้งตำบล มีการตั้งร้านอาหารหลายแห่ง เพื่อการดื่มกินและหาความสุขกับหญิงบริการ ทั้งเด็กหนุ่มและผู้สูงอายุ จนมีผู้ติดเชื่อเฮดส์เป็นจำนวนมาก ช่วงระยะเวลา 30 – 40 ปีที่ผ่านมา ชุมชนหัวสำโรงมี

การเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย ทั้งด้านสภาพพื้นที่ที่เปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม มีสภาพความเป็นอยู่ที่มุ่งเน้นหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว จนทำให้ไม่มีเวลาให้ครอบครัว ตลอดจนการเลี้ยงดู อบรม สั่งสอนบุตรหลานก็ลดลง เด็กจึงมีพฤติกรรมก้าวร้าว ขาดความอบอุ่น ขาดสัมพันธภาพภายในครอบครัว และการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ซึ่งแตกต่างจากในอดีตอย่างชัดเจน

ดังนั้น ทีมผู้ศึกษาจึงร่วมกันศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวลำโพง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและผลลัพธ์ที่ตามมา เพื่อพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนหัวลำโพงให้มีความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้น มีความสามัคคี และสามารถสร้างทางเลือกในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำถามวิจัย

1. ประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวลำโพงมีความเป็นมาอย่างไร
2. กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนของชาวหัวลำโพง ควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวลำโพง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
2. เพื่อหาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาและฟื้นฟู วิถีชีวิตของชุมชนหัวลำโพง
3. เพื่อพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนชาวหัวลำโพง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา

พื้นที่ดำเนินการ

พื้นที่ตำบลหัวลำโพง อำเภอแปลงยาว จำนวน 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1, 2, 3, 7, 8 และ 12

วิธีการดำเนินงาน

1. จัดเวทีทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย
2. เก็บข้อมูลความเป็นมาและวิถีชีวิตจากกลุ่มเป้าหมายที่เข้าเวทีและนอกเวที โดยการจดบันทึกและอัดเทปเสียงและภาพถ่าย พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนข้อมูลภายในและภายนอกพื้นที่
3. จัดเวที รวบรวม สรุป วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล
4. จัดเวทีสะท้อนข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อตรวจทานข้อมูลและสร้างการมีส่วนร่วม

5. จัดเวทีค้นหาแนวทางการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง
6. จัดทำเวทีสรุปผลการดำเนินงานและจัดทำรายงานผลการศึกษา

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทีมวิจัยและชุมชนเข้าใจเป้าหมายของการทำการวิจัย
2. ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนชาวหัวสำโรงตั้งแต่อดีต- ปัจจุบันอย่างสมบูรณ์ เพื่อนำไปวิเคราะห์หาแนวทางการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟู ดังนี้
  - ประวัติศาสตร์ในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนหัวสำโรง
  - ประวัติศาสตร์ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ของชุมชนหัวสำโรง
  - ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และประเพณีของชุมชนหัวสำโรง
  - ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนหัวสำโรง
3. ชุมชนได้แนวทางการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง
4. ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และฟื้นฟูความสัมพันธ์ของชุมชน สร้างเสริมความรักและความผูกพันในท้องถิ่น

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม 2547 ถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2549

บทที่ 2

การเปลี่ยนแปลงของหัวสำโรง

ทางด้านภูมิศาสตร์และความเป็นอยู่ของชาวตำบลหัวสำโรง ในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มาก สภาพพื้นที่เป็นป่าไม้เบญจพรรณประกอบด้วย ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้ยาง และอื่นๆ สลับกับป่าทุ่งและที่ราบลุ่มกว้างยาวสุดลูกหูลูกตา ในพื้นที่ราบลุ่ม ก็ทำนาปลูกข้าว ในพื้นที่ตำบลหัวสำโรงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น หนองน้ำสาธารณะต่าง ๆ หลายแห่งประมาณ 20 – 30 แห่ง มีลำซวด (ลำราง) ในการสัญจรได้ในเฉพาะหน้าน้ำหลาก ส่วนหน้าแล้งใช้เดินด้วยเท้าหรือใช้เกวียนในการเดินทางและขนส่งของป่าไปขายที่ตลาดอำเภอบางคล้า ซึ่งไกลจากหมู่บ้านประมาณ 20 กิโลเมตร และอาศัยหนองน้ำต่างๆเป็นแหล่งอาหาร หาปลา และผักมาเป็นอาหาร ชาวบ้านมีความรักความสามัคคีกันดี ร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งเห็นได้จาก ประเพณีลงแขกในวาระต่างๆ ได้แก่ การลงแขก ถอนกล้าดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว และทำไร่ ร่วม การหาปลาเนื่องจากหนองน้ำสาธารณะที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันและออกไปหาปลาพร้อมๆกันหลายคนประมาณ 30 – 100 คน ทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันในบ้านและชุมชน หัวสำโรงในอดีตจึงประกอบอาชีพหลักคือทำนาข้าว และเข้าป่าตัดไม้ ทำเสาเข็ม เสาถ่าน ขาย ความเป็นอยู่ที่ไม่แตกต่างกันมาก ภายในครอบครัว และเมื่อมีการจัดสัมปทานให้เอกชนมาตัดไม้ในป่า จนต้นไม้ใหญ่ถูกทำลายลงอย่างหมดสิ้นวิถีชีวิตชาวสำโรงเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งปามาเป็นพึ่งพาพืชเศรษฐกิจ ในการลำดับเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของหัวสำโรงสามารถรวบรวมสรุปได้ดังนี้

ในช่วงก่อน พ.ศ.2495 พื้นที่ส่วนใหญ่ที่เป็นป่า ยังเป็นป่าดงดิบ มีความอุดมสมบูรณ์ของป่า มีของป่าให้ชาวบ้านหาเลี้ยงชีพ มีสัตว์ป่าเสือ ช้าง กวาง เก้ง กระต่ายมากมาย พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ประชาชนอาศัยธรรมชาติและป่าเลี้ยงชีวิต

ปี พ.ศ. 2497 มีการสร้างสายยุทธศาสตร์สายตะวันออกเพื่อใช้ลำเลียงสะเปียงและอาวุธและสิ่งของของทหาร สร้างโดยบริษัทฝรั่ง ต้นทางจากนครราชสีมา ไปที่จังหวัดระยองถนนสาย 331 สมัยนั้น ป่ายังมีการเปลี่ยนแปลงไม่มาก มีการตัดถางป่าบ้างแต่เพียงเอามาปลูกสร้างบ้านเรือนไม่ใช่เพื่อการค้าพาณิชย์

ปี พ.ศ. 2500 เมื่อมีถนนเริ่มมีการถางป่าเพื่อปลูกไร่มันสำปะหลังและต่อมามีการขยายพื้นที่ปลูกมากขึ้นสมัยก่อนในการไถพื้นที่ปลูกมันใช้แรงงานจากวัว ควายเทียมไถ ไถที่ปลูกมันและมีการตั้งโรงโม่มันครั้งแรกประมาณ ปี 2502 ราคามันในขณะนั้นหาละ 10 บาท

ปี พ.ศ. 2507 มีการขุดคลองดินชลประทานมาจากพนมสารคาม ผ่านตำบลหัวสำโรง และผ่านบางบ่อ ต่อบ้านแหลมประดู่ (อำเภอบ้านโพธิ์) คลองมีผลทำให้ความเป็นอยู่ การทำการเกษตรของชาวบ้านดีขึ้นเป็นแหล่งอาหารมีปลามีผักมากมาย

ปี พ.ศ. 2512 เมื่อป่าถูกเปิดประชาชนตำบลหัวสำโรงก็เริ่มทำไร่มันสำปะหลังอย่างกว้างขวางเพราะดินอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตดี จนทำให้มีการทำลายป่าอย่างรวดเร็วเพื่อปลูกมันสำปะหลัง และต่อมามีการปลูกอ้อยเพื่อส่งโรงงานน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี ทำให้มีการเพิ่มพื้นที่ ในการปลูกมันและอ้อย ทำให้ต้องทำลายป่าไม้มากมายจนไม่สามารถควบคุมได้ใครมีกำลังมากก็เร่งเปิดพื้นที่ป่าได้มาก มีการนำ เครื่องจักรใหม่ๆ เช่น รถแทรกเตอร์ใหญ่ๆ มาทำลายป่าแทนการ ถากถางด้วยมือและจอบ วิธีชีวิตชาวสำโรงเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้มาเป็นการพึ่งพาผลผลิตจากมันสำปะหลังและอ้อย(อ้อยเริ่มมีการปลูกอย่างมากในปี 2520) เป็นหลัก พื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านที่เคยทำอาชีพที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ ต้องเปลี่ยนมาทำอาชีพอื่น ส่วนการทำนาข้าว เปลี่ยนเป็นนาเกลือ การทำนาเป็นอาชีพของกลุ่มคน บางกลุ่มที่เป็นส่วนน้อย และบางกลุ่มที่ทำนาเพื่อให้มีข้าวไว้รับประทานภายในครัวเรือนเท่านั้น

ด้านเศรษฐกิจและวิถีชีวิต

ประมาณปี 2530 เมื่อยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟู มีการขยายตัวของอุตสาหกรรม มีการตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเวียงชัยดี ในพื้นที่ตำบลหัวสำโรง มีนายทุนมากว่าพันชื่อที่ดินในตำบลหัวสำโรงเป็นบริเวณกว้างกว่า 10,000 ไร่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ขายที่ดินให้นายทุน ได้เงินมาจำนวนมากมาย อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ก็ นำไปจับจ่ายใช้สอยเช่นปลูกบ้านใหม่ ซื้อรถยนต์มอเตอร์ไซด์ วิถีชีวิตเปลี่ยนไป สุขสบายขึ้นไม่ต้องออกไปทำนาทำไร่ ลูกหลานไม่ต้องลำบากทำงานเหมือนพ่อแม่ก็มีเงินใช้อย่างสบายและอิสระ ประชาชนชาวหัวสำโรงบางส่วนหลงเพลินกับความร่ำรวย มีการตั้งร้านอาหารหลายแห่ง มีการดื่มกิน และหาความสุขกับหญิงบริการ ทั้งเด็กหนุ่ม วัยทำงาน วัยกลางคนและ ผู้สูงอายุ มีผู้ติดเชื่อและป่วยด้วยโรคเอดส์จำนวนมาก มีการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกทุกอย่าง เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ ทีวี ตู้เย็น เครื่องเสียงอย่างแพงๆ อย่างแพร่หลายกัน ทั้งตำบลด้านการคมนาคมเดินทางมีการใช้รถยนต์ส่วนตัวมากกว่ารถประจำทาง เดิมผู้คนปลูกผักสวนครัวไว้เพื่อปรุงอาหารกินกันภายในบ้านและแบ่งปันเพื่อนบ้าน การกินอยู่กินแบบธรรมชาติ กินปลาผักมาก เปลี่ยนมาเป็นกินอาหารสำเร็จรูป ซื้อแกงถุงพลาสติกที่มันและใส่ผงชูรสจำนวนมากกิน เด็กกินผักผลไม้ลดลงแต่กินน้ำชาวน้ำอัดลมแทนน้ำ กินอาหารฟาสต์ฟู้ด ได้กรอกฮ็อตดอก หนุ่ยย่างลูกชิ้นทอด ลูกชิ้นย่างขนมกรอบ ๆ ที่บรรจุซอง ที่มีไขมัน แป้ง น้ำตาล เกลือและผงชูรสมากเกินไปจนความต้องการมากขึ้น มีผลทำให้เกิดเด็กขาดสารอาหาร เด็กอ้วนและประกอบกับวิถีชีวิตในปัจจุบันที่ไม่ช่วยพ่อแม่ทำงาน ชอบนั่ง ๆ นอน ๆ ดูทีวี ดูหนังฟังเพลง การไม่ออกกำลังกาย

กาย จะพบว่าแนวโน้มของการเกิดโรคที่เกิดจากพฤติกรรมที่สามารถป้องกันได้เช่นโรคอ้วน โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไขมันสูงและโรคเก๊าท์ เกิดกับคนที่มีอายุน้อยสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน

ด้านทรัพยากรบุคคล

เมื่อค่าใช้จ่ายด้านสาธารณสุขโรคเช่นค่าไฟฟ้า น้ำประปา ค่าน้ำมัน ค่าอาหารสูงขึ้น รายได้เข้าไม่มากนัก เงินเริ่มหมด (ปัจจุบันพ.ศ. 2548) ประชาชนกลุ่มอายุ 18-50 ปี ส่วนใหญ่เปลี่ยนจากเจ้าของที่ดิน ไปเป็นลูกจ้างทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม สิ่งที่น่าเป็นห่วงที่สุดคือด้านความเจริญของทรัพยากรมนุษย์และความคาดหวังของประชาชน จากสมัยก่อนผู้ใหญ่ พ่อแม่มักสั่งสอนลูกหลานว่า ให้ขยันและตั้งใจเรียน เพื่อต่อไปจะได้เป็นเจ้าคนนายคน แต่เมื่อมีนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ผู้ปกครองและนักเรียนส่วนใหญ่ตั้งความหวังไว้ว่าเมื่อเรียนจบมัธยมก็ออกมา เป็นลูกจ้างทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมก็มีกินแล้ว เกิดปัญหาเด็กไม่ตั้งใจเรียน หนีการเรียน เรียนไม่จบ เด็กจบแล้วอ่านหนังสือไม่ออก ไม่เชื่อฟังครูและพ่อแม่ เกเร เป็นคนที่ไม่มีความประพฤติดีรุนแรง ชอบก่อความวุ่นวาย จนเกิดปัญหาในพื้นที่คือมีอยู่ช่วงเวลาหนึ่งที่ผู้บริหารโรงงานบางโรงงานมีนโยบายไม่รับคนในพื้นที่หัวลำโรงเข้าทำงานเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาตามมาด้านการปกครองลำบาก การใช้สิทธิพล(เป็นเด็กบางส่วนเฉพาะบุคคลไม่ทุกคน) ปัญหาเด็กวัยรุ่นและโรงเรียนในพื้นที่หัวลำโรงซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เด็กส่วนใหญ่ที่พ่อแม่พอมีเงินหรือเด็กเก่งจะเข้าไปเรียนโรงเรียนที่อื่น เช่นที่บางคล้า และที่ตัวเมืองจะเชิงเทนาเด็กที่เรียนที่หัวลำโรงส่วนหนึ่ง จึงเป็นเด็กที่พ่อแม่ต้องการให้เรียนที่นี้จริงๆส่วนหนึ่ง เป็นเด็กที่ฐานะทางบ้านไม่ดีส่วนหนึ่ง เป็นเด็กที่เกเร และเด็กที่เรียนอ่อนอีกส่วนหนึ่ง คนบางส่วนมีความเป็นอยู่อย่างต่างคนต่างอยู่มุ่งหน้าทำมาหากิน มีความนิยมด้านวัตถุมากขึ้น มุ่งทำงานหนักเพื่อหาเงินทองมาใช้จ่ายในครอบครัว เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่โรงงาน สัมพันธภาพของครอบครัวและชุมชนลดลง พ่อแม่ลูกมีเวลาที่อยู่ด้วยกันน้อยกว่าแต่ก่อน เด็กและวัยรุ่นส่วนใหญ่มีพฤติกรรมก้าวร้าวขาดหลักยึดเหนี่ยวที่ดีงาม แสดงออกถึงความก้าวร้าว เช่น ขับรถมอเตอร์ไซด์ อย่างรวดเร็วบ้าคลั่ง ทำให้เกิดอุบัติเหตุบ่อยครั้ง มีการติดยาเสพติดเป็นอันดับหนึ่งของอำเภอ แปลงยาว มีการเล่นการพนันทุกรูปแบบ หวยเถื่อนมอมเมาประชาชนอย่างแพร่หลายวันละ 4-6 รอบต่อวัน (ข้อมูลก่อนการปราบผู้มีอิทธิพล) นี่เป็นส่วนหนึ่งของชาวหัวลำโรงแต่อีกส่วนหนึ่งที่ไม่เป็นแบบนี้สัดส่วนครึ่งต่อครึ่ง

ผลจากการมีนิคมอุตสาหกรรมทำให้มีคนจากพื้นที่อื่นเช่นทางอีสานและส่วนอื่น ๆ อพยพย้ายถิ่นฐานมาทำงานในเขตพื้นที่หัวลำโรงสิ่งที่สามารถเปรียบเทียบได้คือคนที่อื่นมีความตั้งใจในการทำงานมากกว่า สถานประกอบการมีความพึงพอใจที่จะเลือกคนที่อื่นทำงานมากกว่าคนหัวลำโรง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหัวลำโรง)ชาวหัวลำโรงชอบขายที่ดิน นำเงินมา

จับจ่ายใช้สอยอย่างสบาย มีการเก็บออมน้อย ส่วนคนอื่นที่มาทำงานรู้จักเก็บออมเงินมีเงินซื้อที่ดินปลูกบ้าน ซื้อบ้าน

จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ประมาณ 30-40 ปี ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนหัวสำโรงมากมาย ทั้งด้านสภาพพื้นที่ที่เปลี่ยนจากเกษตรกรรม เป็นอุตสาหกรรม สภาพความเป็นอยู่ ที่มุงเน้น หาเงินมาเลี้ยงครอบครัวจนทำให้มีเวลาให้ครอบครัว มีเวลาเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนบุตรหลานลดลง เด็กแรกได้กินนมแม่น้อยมาก เพลงร้องกล่อมเด็กก่อนนอนหายไป ส่วนใหญ่แม่ต้องไปทำงานหาเงิน จ้างคนเลี้ยงลูกให้บ้าง ฝากปู่ย่าตายายเลี้ยงให้บ้าง ความใกล้ชิดและความอบอุ่นระหว่างแม่ลูกและพี่น้องลดลงกว่าแต่ก่อน บางครอบครัวพ่อแม่กลับจากทำงานเข้าบ้านสามถึงสี่ทุ่ม ลูกนอนหลับแล้ว ตอนเช้าลูกตื่นขึ้นมากอดแม่ไปทำงานแล้ว ก็ไม่เจอแม่เจอพ่อ เด็กมีพฤติกรรมก้าวร้าว ขาดความอบอุ่น ขาดสัมพันธภาพภายในครอบครัวและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ซึ่งต่างกว่าในอดีตอย่างชัดเจน คนดั้งเดิมของหัวสำโรงกลายเป็นคนว่างงานอยู่กับบ้าน หรือต้องไปขายแรงงานในโรงงาน ผู้สูงอายุเลี้ยงหลานอยู่กับบ้าน ภาพในอดีตที่พึ่งพาธรรมชาติลดลงและกำลังหมดสิ้นไป เช่น การใช้พื้นที่สาธารณะของหนองน้ำในการหาผัก ปลา ถูกปล่อยร้าง และยากต่อการเข้าใช้ประโยชน์ นายทุนต่างถิ่นไม่ยอมให้ผ่านพื้นที่เข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะที่ที่ดินของตนล้อมไว้ คลองชลประทานที่เป็นคลองดินที่เอื้อประโยชน์ในการหาปลาผักและใช้น้ำในการเพาะปลูกถูกพัฒนาเป็นคลองปูนซีเมนต์ ประชาชนยากต่อการเข้าใช้ประโยชน์ หรือไม่สามารถใช้ประโยชน์จากคลองเพราะมีข้อจำกัดสูง ปลายังพอมีให้หากินได้บ้างแต่น้อยลงมากถึงประมาณ ร้อยละ 80 ส่วน ผักในลำคลองสูญสิ้นโดยสิ้นเชิง

ด้านประเพณีวัฒนธรรม

มีวัฒนธรรมบางอย่างที่หายไปการเล่นพื้นบ้านต่างๆ เช่นการรำวง การเล่นมอญซ่อนผ้าการเล่นสะบ้า เล่นหมี่ เล่นผีสาก ผีกระดัง เล่นม้าก้านกล้วย หมากเก็บ หลุมเมือง ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างหายไป เช่นการอยู่ไฟ การเข้ากระโจมของหญิงหลังคลอดที่บ่งบอกถึงความ เป็นอยู่ของคนสมัยก่อนหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพเกษตรพื้นที่ทำนาปลูกข้าวลดลงบางส่วนวิธีการทำนาเปลี่ยนแปลงจากเดิมใช้ไถไม่เทียมวัวเทียมควายเป็นการใช้รถไถนาแบบคนเดินตาม การนวดข้าวโดยใช้วัว ความยากเป็นไช้รถไถนา (ประมาณปี 2528) การทำนาดำที่มีการลงแขกถอนกล้า ดำนาเกี่ยวและนวดข้าวแต่ระยะนี้ยังมีการถือแรงลงแขกกันอยู่ ต่อมาเริ่มมีการทำนาหว่านแทนนาดำ เริ่มมีการใช้เงินจ้างแทนการถือแรง เช่นจ้างเกี่ยวข้าว เมื่อเกี่ยวเสร็จหอบข้าวมารวมแล้วใช้รถตีนวดข้าวแต่ระยะนี้รถนวดชนิดนี้ยังใช้คนจำนวนมาก ชาวบ้านถือแรงกันทำบ้าง จ้างแรงงานบ้างบางส่วน(ประมาณ ปี2535) ต่อมา มีการคิดค้นการใช้รถเกี่ยวข้าวที่ใช้รถเกี่ยวโดยรถเกี่ยวแล้ว

นวดข้าวออกมาเป็นเม็ดๆ ไม่ต้องใช้แรงงานคนนวด แต่ยังต้องใช้คนในการรองเมล็ดข้าวใส่กระสอบแล้วขนไปตากในสถานที่ที่เตรียมไว้ตากข้าว เมื่อตากแห้งแล้วข้าวบางส่วนเก็บเข้ายุ้งบางส่วนขายเอาเงินใช้หนี้ระยะนี้ส่วนใหญ่ยังทำพันธข้าวนาปีอยู่ตัวอย่างเช่น ข้าวหอมมะลิ ข้าวขาวตาแห้ง ข้าวขาวนางมน ข้าวเหลืองประทิว

ระยะต่อมาเมื่อมีคลองชลประทาน คลองปุน ประมาณ ปี2546 เริ่มมีน้ำไหลหล่อในลำคลอง ชาวบ้านเริ่มตื่นตัวและทำนาพันธข้าวนาปีปรังแทนข้าวนาปี วิธีการทำบางส่วนจ้างแรงงานในพื้นที่ บางส่วนยังถือแรงกันไถหว่าน ใส่ปุ๋ย ฉีดยาฆ่าหญ้าฆ่าแมลงทำกัน การเก็บเกี่ยวใช้รถเกี่ยวและรถนวดที่มีที่เก็บข้าวนำมาส่งที่รวมข้าวได้เลย ใช้แรงงานน้อย 2-3 คนก็สามารถทำได้แต่การทำนาปรังมีความยุ่งยากมากกว่านาปี ค่าใช้สูงกว่าเช่นต้องใช้ยาฆ่าหอยเชอรี่ที่มารบกวน ยาฆ่าและคุมหญ้า แมลง ปุ๋ยมากกว่าแต่ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ยังคงทำข้าวนาปี ข้าวหอมมะลิอยู่สำหรับพื้นที่ตอนที่เคยใช้เป็นที่ปลูกไร่มันสำปะหลังนั้น มีเหลือน้อย ที่ดินส่วนใหญ่ เปลี่ยนมือเป็นของนายทุน ส่วนหนึ่งเป็นนิคมอุตสาหกรรม ส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่อาศัย อาคารที่พัก ห้องเช่า ห้องแถวมีภาคเกษตรด้านนี้ลดลงอย่างมาก

ตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้หัวสำโรงเปลี่ยนแปลงไปในทุก ๆ ด้านบางส่วนเปลี่ยนไปเช่น ความเจริญ มีถนน คลองชลประทานรถยนต์ ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์พื้นฐาน โทรศัพท์มือถือวิถีชีวิตการทำมาหากิน การละเล่นต่างๆ ที่เปลี่ยนไปสู่สูญหายไปตามกาลเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้มีผลทั้งในทางที่ดีและทางไม่ดีต่อประชาชนชาวหัวสำโรงเพราะถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่บุคคลยังมีสติยึดมั่นถือหลักความพอดี ความพอเพียง มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายไม่นิยมวัตถุมากเกินไป ปัญหาต่างๆ จะเกิดน้อยลง ประกอบกับด้านบุคคล แบบเดิมเดิมเช่นความสัมพันธ์ของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงดูลูกอย่างอบอุ่น ปู่ย่าตายายช่วยกันสอนสั่ง สอนลูกในการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน การอบรมคุณธรรมจริยธรรมร่วมกับโรงเรียน มีความสามัคคีอยู่กันอย่างพี่น้อง เด็กๆ เล่นรวมกันทำให้เกิดความรัก สัมพันธ์กันเป็นเพื่อน ปัญหาสังคมเช่นเด็กขาดความอบอุ่น ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ เด็กเกเร หนีโรงเรียนลดลง คนมีระเบียบวินัยในตัวเอง มีความรับรู้และรับผิดชอบ มีสติและทักษะในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดี

จากการพูดคุยกันของชาวหัวสำโรงทำให้เห็นเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่กล่าวมาซึ่งมีผลต่อชาวหัวสำโรงหลายประการ จึงเกิดการรวมตัวกันของทีมีวิจัยเพื่อมีจุดมุ่งหมายที่จะทำการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวหัวสำโรง เพื่อใช้เป็นข้อมูลให้ชาวหัวสำโรงได้รับรู้ร่วมกันถึงประวัติศาสตร์ของตนเอง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลกระทบในทางที่ไม่พึงประสงค์ เพื่อหาแนวทางการมีส่วนร่วมในการที่จะฟื้นฟูและพัฒนาวิถีชีวิตของชาวหัวสำโรง ให้ดีขึ้นแต่มิได้หมายความว่าประวัติศาสตร์จะเป็นตัวแก้ไขปัญหาได้ แต่ทีมีวิจัยมีความคาดหวังว่าการใช้กระบวนการวิจัยโดยใช้ประวัติศาสตร์ของชาวหัวสำโรงเป็นหัวข้อในการพูดคุย สามารถเป็นเครื่องมือเชื่อมต่อให้ทีมีวิจัย

สามารถสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือในการ การมีส่วนร่วมในการศึกษาทำให้งานวิจัยสามารถ
ตอบคำถามการวิจัยได้และบรรลุวัตถุประสงค์ต่อไป

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย

โครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา ทีมวิจัยได้ทำกิจกรรมเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา และ ข้อที่ 2 เพื่อหาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนหัวสำโรง ส่วนวัตถุประสงค์ข้อที่ 3) เพื่อพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนชาวหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา ทีมวิจัยจะดำเนินการต่อไป

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีพื้นที่การศึกษา คือ พื้นที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จำนวน 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1, 2, 3, 7, 8 และ 12 โดยในช่วงการพัฒนาโจทย์วิจัย ได้มีการพูดคุยและได้จัดตั้งทีมวิจัย ซึ่งเป็นแกนนำหลักในการดำเนินงาน ดังนี้

ทีมที่ปรึกษา

1. พระครูสุจิตบุญญากร   เจ้าคณะตำบลหัวสำโรง
2. นายสุพัฒน์ ธนพิงพงค์   ประธานเครือข่ายรัฐ – ชุมชนคนแปดริ้ว

คณะทำงานวิจัย

1. นายชำนาญ สรวมศิริ   หัวหน้าโครงการวิจัย
ตำแหน่ง นักวิชาการสาธารณสุข 7 สำนักงานสาธารณสุข อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
57/1 ม.3 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
2. นายสมเกียรติ ใหม่เอี่ยม   นักวิจัย
ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน
บ้านเลขที่ 38/3 ม. 3 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
3. นางทองคำ สรวมศิริ   นักวิจัย
พยาบาลวิชาชีพ 7 สถานีอนามัยตำบลหัวสำโรง
บ้านเลขที่ 57/ ม. 3 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
4. นายจำเนียร โคตน   นักวิจัย
ปราชญ์ชุมชนด้านสมุนไพรพื้นบ้าน
บ้านเลขที่ 103/1 ม. 12 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
5. นายไพศาล สอนมะลิ   นักวิจัย
ตำแหน่ง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
บ้านเลขที่ 68/1 ม.3 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา

6. นางฉันทนา สระบุรินทร์   นักวิจัย
ตำแหน่ง อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนชุมชนวัดหัวสำโรง
บ้านเลขที่ 25 ม.2 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
7. นางอรรณพพร วรรณทนะ   นักวิจัย
ตำแหน่ง แพทย์ประจำตำบลหัวสำโรง
บ้านเลขที่ 109 ม.2 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
8. นางสมัย วัฒนพรไพโรจน์   นักวิจัย
ตำแหน่ง กรรมการชุมชนเทศบาล
บ้านเลขที่ 27/1 ม.7 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
9. นางราณี ศรีสวัสดิ์   นักวิจัย
ตำแหน่ง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
บ้านเลขที่ 111 ม.2 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
10. นางจิตรลดา ไชมศิริ   นักวิจัย
ตำแหน่ง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
บ้านเลขที่ 139/1 ม.7 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
11. นางมฤดี ไชยอนุมาตร์   นักวิจัย
ตำแหน่ง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
บ้านเลขที่ 75 ม.1 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
12. นางอภินันท์ โสภารัตน์   นักวิจัย
ตำแหน่ง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
บ้านเลขที่ 16/1 ม.1 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
13. นางลำเนา พันธุ์เจริญ   นักวิจัย
ตำแหน่ง ธนาคารสมอกรุงจ.ฉะเชิงเทรา
บ้านเลขที่ 17/7 ม.2 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
14. นางชูศรี ไกรสินธุ์   นักวิจัย
ตำแหน่ง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
บ้านเลขที่ 17/6 ม.2 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
15. นางมลทการ แก้วกจิวิไล   นักวิจัย
ตำแหน่ง แม่บ้าน
บ้านเลขที่ 3 ม.1 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา

ในช่วงแรกของการดำเนินงานนั้น ทีมวิจัยได้เริ่มต้นจากการจัดเวทีสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย แต่ในครั้งแรกยังขาดการวางแผนที่ดี ทำให้การปฏิบัติไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ในเวทีต่อ ๆ มา ทีมวิจัยจึงได้มีการวางแผนและแบ่งบทบาทการทำงานที่ชัดเจน รวมทั้งมีการสรุปการทำงานในแต่ละเวที เพื่อปรับปรุงในเวทีครั้งต่อไป หลังจากจัดเวทีสร้างความเข้าใจ ทีมวิจัยได้สรุปบทเรียนการทำงานเป็นระยะ จึงได้ปรับเวทีในแต่ละครั้ง โดยจัดเวทีสร้างความเข้าใจและเก็บข้อมูลไปพร้อมกัน ซึ่งทีมวิจัยพบว่าการพูดคุยและสรุปบทเรียนจากการทำงานทุกครั้งทั้งใน ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และมีการปรับแผนการดำเนินงานเพื่อให้การทำงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ในระหว่างทางของการทำงาน ทีมวิจัยได้มีการเพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากวิทยากรภายนอก และการศึกษาดูงาน จากการดำเนินงานที่ผ่านมาทีมวิจัยสามารถสรุปกระบวนการดำเนินการวิจัยผ่านกิจกรรมของโครงการ ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การประชุมประจำเดือนของทีมวิจัย

ทีมวิจัยได้มีการจัดประชุมประจำเดือนเพื่อวางแผน ติดตาม และสรุปบทเรียนจากการทำงาน เพื่อรับทราบปัญหา อุปสรรค และวางแผนการทำงานในครั้งต่อไป ซึ่งในการจัดประชุมจะยืดหยุ่นตามเวลาที่ทีมวิจัยสะดวก

กิจกรรมที่ 2 การแบ่งบทบาททีมวิจัย

ระยะแรก ๆ ของการทำงานวิจัย ยังไม่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันชัดเจน ระยะต่อมาหลังการวิจัยดำเนินการได้ประมาณ 4-5 เดือน หัวหน้าโครงการวิจัยขอหยุดเนื่องจากมีงานประจำรัดตัว ทำให้ไม่มีเวลามาทำวิจัยจึงได้ส่งงานต่อให้นายชำนาญ สรวมศิริ ดำเนินการหัวหน้าโครงการวิจัยต่อ และได้แบ่งบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. นายชำนาญ สรวมศิริ หัวหน้าโครงการวิจัย
2. นางทองคำ สรวมศิริ รับผิดชอบเรื่องเอกสาร
3. ในการประชาสัมพันธ์เชิญคนเข้าร่วมเวทีเจ้าของพื้นที่ในแต่ละกลุ่มเป้าหมายเป็นเจ้าภาพหมุนเวียนกันในแต่ละพื้นที่ ทีมวิจัยทุกคนมีความสำคัญเท่า ๆ กัน

กิจกรรมที่ 3 การจัดเวทีสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย

หลังจากได้ดำเนินการระยะพัฒนาโจทย์วิจัย และได้รับการอนุมัติจากสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค ทีมวิจัยได้ดำเนินการจัดเวทีเพื่อสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย พร้อมทั้งสืบค้นข้อมูล จำนวน 22 เวที (การจัดเวทีในการเก็บข้อมูลจะกล่าวในหัวข้อ การเก็บข้อมูล)

เครื่องมือ จัดเวทีสนทนากลุ่ม

กระบวนการ

1. หัวหน้าโครงการวิจัยและทีมวิจัยได้กล่าวแนะนำตัว ผู้เข้าร่วมเวที รวมทั้งกล่าวถึงความ เป็นมาของโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ของโครงการ
2. ทีมวิจัยกล่าวถึงศึกษาความเป็นมาของชื่อหัวสำโรง ประเพณีสงกรานต์ เป็นสื่อกล่าว นำเข้าสู่บทสนทนาเพื่อสร้างความเข้าใจแก่ผู้ร่วมประชุมจำนวน เพื่อประเมินผู้ฟังและให้ผู้เข้าร่วม ประชุมสับเปลี่ยนกันบอกเล่าเรื่องราวที่รู้จากพ่อแม่หรือบุคคลต่างๆ ที่เป็นเรื่องของชาวหัวสำโรง เช่น ที่มาของชื่อหัวสำโรง
3. เปิดโอกาสให้มีการซักถามแลกเปลี่ยนในเวที

สิ่งที่ได้จากเวที

1. ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่วัยกลางคน อายุมากกว่า 40 ปี ผู้สูงอายุ เป็นบุคคลที่มี ประสบการณ์รันทดราวดียวกัน มีความสนใจคล้ายคลึงกัน เลยทำให้เวทีมีการพูดคุยกันอย่าง สนุกสนาน ทุกคนมีส่วนร่วม
2. เวทีขาดบุคคลกลุ่มเด็ก เยาวชนมาร่วมซึ่งการนำเยาวชนมาร่วมเวทีจะได้ประโยชน์ใน ด้าน การได้รับรู้ประวัติศาสตร์ของตนเอง และการประเมินการรับรู้และความสนใจของกลุ่ม เยาวชนเพื่อนำมาวางแผนในการสร้างกิจกรรมครั้งต่อไป
3. ทีมงานและผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสนทนา สิ่งที่ได้ คือการบอกถึงการวิจัยโครงการ แหล่งสืบค้นข้อมูลได้แก่รายชื่อ ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่สามารถบอก เรื่องราวแต่ละเรื่องได้ เช่น ผู้ใหญ่สมบุญ สรวมศิริ อายุ 96 ปีสามารถเล่าประวัติศาสตร์ของหัว สำโรงได้ ลุงบุญมี สอนมะลิ อายุ 70กว่า ปี สามารถเล่าเรื่องประเพณีการ การละเล่นการเข้าแม่สี ผีสาก การล่าสัตว์ป่า ลุงบุญ สุระถา เล่าเรื่องเทคนิคการหาปลาในหนองน้ำธรรมชาติ นายแฮม จันทา หมอยาสมุนไพรไทยแก่เรื่องการพันด้ายพิษเริม ลุงจำเนียร โคตน หมอยารักษาโรค บาดทะยักค่าใช้จ่าย

กิจกรรมที่ 4 การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้มีการดำเนินกิจกรรมดังนี้

1. **การพัฒนาตนเอง** โดยการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โดยตนเองจากศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และมีการใช้กระบวนการกลุ่มของผู้วิจัย ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีใช้เวทีการประชุมเสนอแนวคิด/แนวทางในการปฏิบัติงาน หรือ สะท้อนปัญหาข้อสงสัยในการศึกษาข้อมูล พร้อมทั้งมีการพัฒนาภาวะผู้นำโดยการเสนอความ

ต้องการที่จะรับผิดชอบกลุ่มเป้าหมายที่จะศึกษาโดยอิสระ กลุ่มมอบหมายการตัดสินใจที่จะกำหนด วัน เวลา สถานที่ วางแผนการเก็บข้อมูล การประสานงาน ฯลฯ

2. การพัฒนาจากทีมกลางและเครือข่ายภาคอื่น จากที่ประชุมที่จังหวัดสมุทรสงคราม (บ้านกลางสวน) และจังหวัดราชบุรี (อุษา รีสอร์ท) จังหวัดฉะเชิงเทรา (บ้านพ่อผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างอิสระตามการรับรู้และมุมมองของผู้เข้าร่วมวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและการปฏิบัติงานในภาคสนาม และเปิดวิสัยทัศน์ของกลุ่มนักวิจัยของทีมวิจัย และรับรู้พันธกิจต่างจากที่ส่วนกลางมุ่งหวัง เรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกันกับเครือข่ายภาคอื่น รับรู้ธรรมชาติของปัญหาของแต่ละเครือข่ายภาค และนำมาประยุกต์ใช้ในกลุ่มฯ

3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับที่ปรึกษา ก่อนเริ่มการศึกษากลุ่มเป้าหมาย ทีมผู้วิจัยจะขอคำแนะนำและแนวคิดในการศึกษา ขณะดำเนินการศึกษากลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกไว้แล้ว จะนำเสนอเนื้อหา และกระบวนการที่ศึกษามา แก่ทีมที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำและมุมมองต่างๆ จากทีมที่ปรึกษา เป็นการการพัฒนาทีมและเสริมพลังในทีมผู้วิจัยมีความมั่นใจ ในการทำงานมากขึ้น พร้อมทั้งมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเก็บเกี่ยวองค์ความรู้ความต่างๆ จากทีมที่ปรึกษา

4. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเป้าหมาย เมื่อทีมวิจัยลงพื้นที่ครบแล้ว มีการเปิดเวทีให้ตัวแทนแกนนำกลุ่มทุกกลุ่มที่ทีมวิจัยเก็บข้อมูลมา มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ทีมผู้วิจัยและทีมที่ปรึกษา ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านพ่อผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม เป็นการเสริมพลังซึ่งกันและกัน มีการถอดบทเรียนของกลุ่มแต่ละกลุ่ม เป็นการศึกษากระบวนการทำงานซึ่งกัน เพื่อพัฒนาเป็นความรู้ของทุกกลุ่มที่เข้าร่วมเวที พร้อมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลาที่อยู่ร่วมกัน

กิจกรรมที่ 5 การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลเพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนชาวหัวลำโรงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งการสืบค้นออกเป็น 4 หัวข้อเรื่อง ได้แก่ ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน อาชีพและความเป็นอยู่ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น โดยทีมวิจัยได้จัดเวทีเก็บข้อมูล ดังนี้

หมู่ที่ 1	จำนวน	3	เวที
หมู่ที่ 2	จำนวน	3	เวที
หมู่ที่ 3	จำนวน	5	เวที
หมู่ที่ 7	จำนวน	3	เวที
หมู่ที่ 8	จำนวน	4	เวที
หมู่ที่ 12	จำนวน	4	เวที

กระบวนการเก็บข้อมูล

ใช้เครื่องมือ “การสนทนากลุ่ม” และ “การสัมภาษณ์เชิงลึก”

1. ในการทำงานช่วงแรกยังขาดการวางแผน ทีมวิจัยได้ประสานงาน นัดสถานที่เจอกันทันที ทำให้ไม่มีการแบ่งบทบาททีม ขาดการมีส่วนร่วม การจัดเวทีเก็บข้อมูลในครั้งต่อไป ทีมวิจัยจึงมีการวางแผนเพื่อแบ่งบทบาทให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการทำงาน

2. การเชิญกลุ่มเป้าหมาย ทีมวิจัยที่อยู่ประจำในแต่ละหมู่บ้าน ใครอยู่หมู่บ้านไหน ให้เชิญ/ประสานงานคนในหมู่บ้านนั้น พร้อมกับนำคุชเชอร์แรกในเวที รวมทั้งมีการใช้เสียงตามสายประกาศเชิญเข้าร่วมในเวทีเก็บข้อมูล โดยเชิญกลุ่มเป้าหมาย เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อทำการเก็บข้อมูล ครั้งแรกๆ ยังขาดการบันทึก เป็นการพูดคุยกัน แต่หลังจากการถอดบทเรียน (โดยมีพี่เลี้ยงคือ คุณธนศมา ช่วยถอดบทเรียน) ช่วยเติม ว่าควรต้องตั้งประเด็นการพูดคุย มีการจดบันทึก เพราะจากการพูดคุยเรื่องคุยกันเยอะมาก ฟุ้ง มีเรื่องที่พูดคุยกันเยอะ จึงเริ่มมีการสรุปท้ายเวที ว่าได้หัวเรื่องอะไร ถอดบทเรียน วันนี้เราได้อะไร เรื่องที่ตั้งใจจะเก็บได้หรือไม่ ใครมีบทบาท ใครไม่มีบทบาท

3. การแบ่งบทบาทของทีมจากการมอบหมายทีมงานวิจัยให้แบ่งหน้าที่กันทำ โดยแบ่งทีมการวิจัยออกเป็น 4 ทีม คือ

ทีมสืบค้นเรื่องความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน ผู้รับผิดชอบ คือ นายชำนาญ สุรวมศิริ และนางทองคำ สุรวมศิริ

ทีมสืบค้นเรื่องอาชีพและความเป็นอยู่ ผู้รับผิดชอบ นางราณี ศรีสวัสดิ์ นางส้มลิ้ม นางอภินันท์ โสภารัตน์

ทีมสืบค้นเรื่องวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ผู้รับผิดชอบ นางชูศรี ไกรสินธุ์ และนางสมัย วัฒนพรไพโรจน์

ทีมสืบค้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบ นายจำเนียร โคตนา นายไพศาล สอนมะลิ และนายสมเกียรติ ใหม่เอี่ยม

4. ในการเก็บข้อมูลการสืบค้นแต่ละหัวข้อเรื่องกระทำโดยการสัมภาษณ์ ผู้รู้ แล้ว จดบันทึก บันทึกเทป ใช้เยาวชนช่วยจดจำหรือบันทึก

5. ในการสืบค้นแต่ละหัวข้อ ทีมงานร่วมพูดคุยกันว่าใครจะสามารถเป็นผู้ให้ข้อมูลได้ในแต่ละหมู่บ้าน และแต่ละหัวข้อเรื่องควรสอบถามหรือเก็บข้อมูลเกี่ยวกับอะไรบ้าง

- ทีมสืบค้นเรื่องความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน สอบถามความเป็นมา ตำนาน เรื่องเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่เกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ เหตุการณ์สำคัญ สถานที่สำคัญ บุคคลสำคัญ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานการสัญจร การคมนาคม บุคคลที่ควรสอบถาม

- ทีมสืบค้นเรื่องอาชีพและความเป็นอยู่สอบถามเรื่อง เรื่อง ความเป็นอยู่ในอดีต การทำนา(ลุงสมบุญ ลุงซ้อ) การตัดไม้ การล่าสัตว์(ลุงโหล) การค้าขาย การเผาถ่าน การทำไร่

มัน การปลูกไม้ผล การเลี้ยงปลา การเลี้ยงหมู การเลี้ยงกุ้ง การหาของป่า การหาปลาจากหนองน้ำ ธรรมชาติ การจักสาน(คุณวิมล) การทำปิ่น (คุณจำรัส)

- ทีมสืบค้นเรื่องวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี สอบถามถึงประเพณีที่ทำในอดีต การลงแขกเกี่ยวข้าว การลงแขกนวดข้าว การสวดพระมาลัย(ลุงท้วม ป้าเหน็บ) การขึ้นเขาเผาข้าวหลาม การบวชนาคแบบโบราณ การแต่งงานตามแบบพิธีเขมรการทำบุญปีเลี้ยงผีบรรพบุรุษเขมร(ป้าเผย ลุงเจียบ ป้าสุภาพ คุณอรรถพร คุณอภินันท์) การทำบุญกลางบ้าน กลางสวน ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเผาพระพุทธรเจ้า (อาจารย์เผื่อน)

- ทีมสืบค้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น การเล่นพื้นบ้าน เพลงซางซึก (ป้าเผย ลุงเจียบ) หนังตะลุง(นายแจ้) การทำพลู ตะไล(นายสมบุญ) เครื่องหั่นยาจืด (ป้าหงุ่น ป้าสน)การแปรรูปอาหาร การนวด การใช้สมุนไพร หมอแผนโบราณ การสืข้าว การทำสืข้าวโบราณและครกกระเดื่อง การจักสาน การทำเกวียน การทำกลอง ซอ(ลุงออย) ระนาด ปี (เจลิยว/หมอน)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำนา การเก็บข้าวเข้ายุ้ง การเอาข้าวออกจากยุ้ง การล้างพิษยาเบื่อ (ศาลายาต้ม) สูตรยาสมุนไพรต่างๆและหมอพื้นบ้าน การนวด การใช้สมุนไพร หมอแผนโบราณ การอยู่ไฟหลังคลอด การเผาถ่านเคียวเขมร

ตัวอย่างคำถาม

1. เรื่องการตั้งถิ่นฐาน

- ชาวหัวสำโรงมีความเป็นมาอย่างไร
- ชาวเขมร ลาว จีนมาจากไหน
- ชีวิตความเป็นมาสมัยก่อนเป็นอย่างไร ทำอาชีพอะไร
- การคมนาคมสมัยก่อนเป็นอย่างไร
- ทำไมการตั้งบ้านเรือนแบบเป็นกลุ่มๆ และที่ทำไร่ทำนาอยู่ไกลๆ
- การจับจองที่ดินทำกันอย่างไร
- ความเป็นอยู่สมัยก่อนอยู่กันอย่างไร แบบเครือญาติ แบบพี่น้อง
- มีเหตุการณ์สำคัญๆ สำคัญอย่างไรบ้างและมีการแก้ไขอย่างไร

2. เรื่องการประกอบอาชีพ

- คนสมัยก่อนทำอาชีพอะไร และทำกันอย่างไร
- คนสมัยก่อนทำงานมีความลำบากอย่างไร
- คนสมัยก่อนมาปัญญาความเป็นอยู่อย่างไร
- มีเครื่องมือหรืออุปกรณ์อะไรบ้างในการทำนา

3. เรื่องขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี

- สมัยก่อนมีการละเล่นพื้นบ้านอะไรบ้าง
- เล่นอย่างไร
- เล่นตอนไหน
- เล่นเมื่อไร เล่นทำไม
- เริ่มเมื่อไรและหมดไปตอนไหน

4. เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น

- ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวหัวลำโพงมีอะไรบ้าง ใครทำ ทำอย่างไร
- ทรัพยากรท้องถิ่น ของชาวหัวลำโพงมีอะไรบ้าง

กิจกรรมที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ทีมวิจัยได้ทำการเก็บข้อมูล ทีมวิจัยได้จัดเวทีรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะ โดยผู้ที่รับผิดชอบหัวข้อของตนเองจะทำการบันทึก และนำมาเล่าแลกเปลี่ยนในเวที มีการจดบันทึกข้อมูล และเขียนขึ้นกระดาน ซึ่งผู้เข้าร่วมจะประกอบไปด้วยทีมวิจัย และผู้ที่ให้ข้อมูล เพื่อเป็นการวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลร่วมกัน

กิจกรรมที่ 6 การคืนข้อมูล

1. **เวทีย่อย** การคืนข้อมูลในเวทีย่อยนั้น ทีมงานวิจัยจะทำพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูล ซึ่งทีมวิจัยแต่ละคนจะนำข้อมูลที่ได้นำมาพูดคุยกัน รวมทั้งเชิญผู้เข้าร่วม ช่วยกันเติมเนื้อหา และสรุปผลในแต่ละหัวข้อ

2. **เวทีใหญ่** ทีมวิจัยได้จัดเวทีใหญ่ในการคืนข้อมูลสู่ชุมชนทั้งหมด 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 วันที่ 2 กรกฎาคม 2549 ณ วัดหัวลำโพง

หลังจากที่ทีมวิจัย วิเคราะห์ว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้ว จึงคิดว่าน่าจะคืนข้อมูลให้ชุมชน โดยกลุ่มเป้าหมาย ประมาณ 100 คน ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ที่ให้ข้อมูล ผู้สูงอายุ เยาวชน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการประสานงานเชิญผู้เข้าร่วมงาน ติดต่อสถานที่อาหาร รวมทั้งประชาสัมพันธ์ ผ่านเสียงตามสาย

กระบวนการ เป็นการคืนข้อมูลตอนเช้าก่อนทำบุญ

1. ทีมวิจัยแจกเอกสารที่ได้จากสรุป รวบรวมประวัติศาสตร์ของชาวหัวลำโพง
2. หัวหน้าโครงการ เล่าเรื่องจากเอกสาร
3. ให้ตัวแทนคนจีน ลาว เขมร ช่วยกันเล่าประวัติศาสตร์

ผลที่ได้ ไม่บรรลุผลการคืนข้อมูล เนื่องจากเกิดการล่าข้อมูลเดิม ซ้ำไปมา

ครั้งที่ 2 วันที่ 30 พฤศจิกายน 2549 ณ เทศบาลหัวสำโรง

การคืนข้อมูลในครั้งที่ 1 ไม่ประสบผลสำเร็จ ทีมวิจัยจึงได้ดำเนินการคืนข้อมูลครั้งที่ 2 โดยเชิญกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ สมาชิกเทศบาล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้รู้ที่ให้ข้อมูล ผู้สูงอายุ เยาวชน ซึ่งจากประสบการณ์คืนข้อมูลในครั้งแรก ทีมวิจัยจึงเปลี่ยนเป็นการคืนข้อมูลกลางคืน และมีการแสดงสลับกับการคืนข้อมูลเพื่อดึงความสนใจ

ผู้เข้าร่วมเวที จำนวน 120 คน

ประกอบไปด้วย

ทีมวิจัย

1. นายชำนาญ สรวมศิริ
2. นางทองคำ สรวมศิริ
3. นายไพศาล สอนมะลิ
4. นางราณี ศรีสวัสดิ์
- 5.นางสมัย วัฒนพรไพโรจน์
- 6.นางอภินันท์ โสภารัตน์
7. นางชุศรี ไกรสินธุ์
8. ครูปิยะนุช สรวมศิริ
- 9 ครูฉันทนา สระบุรินทร์
- 10.นายจำเนียร โคตน
11. นางอรรณพร วรทนะ

ทีมพี่เลี้ยง

1. อ.พีรชัย กุลชัย
2. นางสาวทิพวรรณ แสงเหลือ
3. นายเกษม เทียงธรรม

ชุมชน และหน่วยงาน

1. สมาชิกสภาเทศบาลหัวสำโรง นายกเทศบาลตำบลหัวสำโรงและทีมผู้บริหาร จำนวน 15 คน

2. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหัวสำโรง และทีมบริหาร จำนวน 26 คน

3. ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่ จำนวน 12 คน

4. คณะนักเรียนแสดงศิลปปะพื้นบ้าน จำนวน 20 คน

5. พ่อเพลงแม่เพลงพื้นบ้าน และคณะ จำนวน 15 คน

วัตถุประสงค์ คือ คืบข้อมูลให้ชุมชน โดยการเล่าประวัติของหัวสำโรงที่ได้จากการศึกษาหาข้อมูลทั้งการมาตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตในอดีต การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ และจุดเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ สภาพทางจิตใจ ครอบครัวและสังคมเล่าบนสู่ชุมชนให้ทราบอย่างแพร่หลาย สร้างความเข้าใจในองค์กรท้องถิ่นได้รู้และเข้าใจในโครงการวิจัยและสนใจเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดกิจกรรมเพื่อนำมาฟื้นฟูและพัฒนาวิถีชีวิตของชาวตำบลหัวสำโรง

รูปแบบการจัดการ

ทีมงานและอาจารย์ที่ปรึกษาประชุมหารือกันเรื่องการจัดเวทีคืบข้อมูล นัดหมายวัน เวลา แล้วแบ่งหน้าที่กันดังนี้

1. นายชำนาญ สุรวมศิริ มีหน้าที่ประสานงานออกหนังสือเชิญองค์กรท้องถิ่น ได้แก่ นายกเทศมนตรี และเทศมนตรี หัวหน้าชุมชน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทีมวิจัยและบุคคลที่สนใจ ในการเชิญ ใช้หนังสือเชิญ บอกไปตามแกนนำ เสียงตามสายของเทศบาลและวิทยุชุมชนคนแปลงยาวช่วยออกอากาศกระจายเสียงและเป็นผู้ดำเนินรายการ

2. นางทองคำ สุรวมศิริ จัดเตรียมด้านเอกสารต่าง ๆ งานธุรการ

3.นางอรรณพร วรรณทะ นางราณี ศรีสวัสดิ์ นางอภินันท์ ไสภารัตน์ นางสมัย วัฒนพร ไพโรจน์ ประสานงานเรื่องอาหาร สถานที่ เครื่องเสียง เวที

4.นายไพศาล สอนมะลิ นายจำเนียร โคตน นางรัชณา ไสภารัตน์ประสานงานบอกผู้ที่สนใจ

5.นายฉันทนา สระบุรินทร์ ประสานงานเรื่องการแสดง

กระบวนการ

1. เมื่อผู้เข้าร่วมประชุมมาเข้าร่วมเวทีเรียบร้อยแล้ว(ประมาณ120คน)ร่วมรับประทานอาหาร

2. นายชำนาญ สุรวมศิริ บอกวัตถุประสงค์ของเวทีการประชุม

3. นายชำนาญกล่าวเชิญรองนายกเทศมนตรีเปิดงาน (นายเสริมลาภ สิริพรม)

4. วิธีการคืบ ได้แก่ แจกเอกสาร ขึ้นไปเล่าเรื่องเนื้อหาในเอกสาร มีการแสดงสลับกับการเล่า แล้วให้ผู้เข้าร่วมเวทีแสดงความคิดเห็น

ผลจากการคืบข้อมูล

1. งานยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ การคืบข้อมูล ทำได้เพียงบอกประวัติเพียงบางส่วนแล้วฝนตก เวทีสลายก่อน ควรดำเนินการเพิ่มเติมนายชำนาญบอกว่าจะนำข้อมูลไปกระจายเสียงต่อโดยใช้เสียงตามสายของเทศบาลและวิทยุชุมชนต่ออีก และได้ดำเนินการเล่าต่ออีกในเวที ชมรม

ผู้สูงอายุองค์การบริหารส่วนตำบลหัวสำโรง 1 ครั้ง วิฑูยชุมชน 2 ครั้ง เสียงตามสายอีก 2 ครั้งและ
เล่าให้นักทัศนอาจร หัวสำโรง เชียงใหม่ฟังโดยละเอียด 1 ครั้ง

2. ฝนตกอย่างไม่มีเค้าฝนมาก่อน เห็นว่าด้านความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้านเกี่ยวกับ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังมีอยู่มาก เห็นได้จากการมีความเห็นร่วมกันว่าอุปสรรคเกิดจากการที่นายชำนาญ
ไม่ได้บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์

3. การคืนข้อมูลในรูปแบบอื่น

หลังจากคืนข้อมูลในเวทีใหญ่แล้ว ทีมวิจัยได้ทำการคืนข้อมูลในทุกโอกาส โดยคาดหวังให้
คนในชุมชนเกิดความตระหนัก โดยทีมวิจัยใช้วิธีการดังนี้

- คืนข้อมูลทุกวันพระ โดยทีมวิจัยจะเล่าข้อมูลประวัติศาสตร์ในวันพระ ช่วง
ก่อนการทำบุญ
- การพูดคุยกันในวงเล็กเล็กกับผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ที่สนใจในสถานการณ์ต่างๆ เช่นร้าน
กาแฟ ร้านค้าในชุมชน (หัวสำโรงจะมีศาลานั่งพักที่เป็นจุดนั่งพักของชาวบ้านหลายแห่งเกือบทุก
หมู่บ้าน เวลาว่างชาวบ้านมานั่งรวมกัน คนแก่กินหมาก)
- การคืนข้อมูลโดยใช้สื่อที่มีภายในท้องถิ่น วิฑูยชุมชน 1 แห่ง การใช้เสียงตามสาย
ของเทศบาลในเขตกลุ่มเป้าหมายโดยการที่ทีมวิจัยนำข้อมูลไปอ่านออกอากาศให้ฟัง
- เมื่อมีโอกาสได้แก่เวทีประชุมผู้สูงอายุของ อบต.หัวสำโรงทีมวิจัยสอดแทรกการ
เล่าประวัติศาสตร์ให้ฟัง ผู้สูงอายุชอบและอภิปรายร่วมกันอย่างสนุกสนาน
- ใช้การแสดงของเด็กเป็นสื่อในการคืนข้อมูลเช่นการเล่นพื้นบ้าน การให้เด็ก
ร้องเพลงกล่อมเด็กในเวทีการคืนข้อมูลและอาจทำในวาระอื่น ๆ ที่สำคัญ

กิจกรรมที่ 7 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในการพัฒนาและฟื้นฟู วิถีชีวิตของชุมชนหัวสำโรง

หลังจากได้ทำการเก็บข้อมูล รวบรวม ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และคืนข้อมูลสู่
ชุมชนแล้ว ทีมวิจัยได้จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการ
พัฒนาและฟื้นฟู วิถีชีวิตของชุมชนหัวสำโรง (แนวทางที่ได้จะกล่าวถึงในบทที่ 4 ผลการวิจัย)

กิจกรรมที่ 8 การสรุป ถอดบทเรียนจากกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา

ทีมวิจัยได้จัดเวทีพูดคุย แสดงความคิดเห็น เพื่อสรุปกิจกรรม และถอดบทเรียนการ
ดำเนินงานในเวทีต่าง ๆ ที่จัดขึ้น เพื่อทบทวนการทำงาน และวางแผนงานไปครั้งต่อไป โดยทีมวิจัย
จะจัดทุกครั้งหลังจากจัดกิจกรรมตามแผนการดำเนินงาน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

โครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา 2. เพื่อหาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนหัวสำโรง และ 3. เพื่อพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนชาวหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา มีพื้นที่การศึกษา คือ พื้นที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จำนวน 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1, 2, 3, 7, 8 และ 12 ซึ่งการดำเนินกิจกรรมเพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 ส่วนข้อที่ 3 เป็นการดำเนินกิจกรรมในระยะต่อไป โดยทีมวิจัยได้สรุปผลการวิจัยได้ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานและประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา

ส่วนที่ 2 แนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนหัวสำโรง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานและประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา

ผลการศึกษาส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลพื้นฐานประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวสำโรง ซึ่งทีมวิจัยได้ทำการสืบค้นข้อมูล ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน อาชีพและความเป็นอยู่ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น โดยทีมวิจัยได้จัดเวทีเก็บข้อมูลซึ่งได้ผลการวิจัยดังนี้

สภาพพื้นที่หัวสำโรง

ที่ตั้ง ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา มีหมู่บ้านทั้งหมด 12 หมู่บ้าน จำนวนประชากรทั้งหมด 9,758 คน (ปี 2547) อยู่ทางทิศเหนือของอำเภอแปลงยาว บนเส้นทางหลวงสาย 331 (ฉะเชิงเทรา – สัตหีบ)

มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือติดต่อ	อำเภอรราชสาส์น บางคล้า พนมสารคาม
ทิศตะวันออกติดต่อ	อำเภอพนมสารคาม และสนามชัยเขต
ทิศตะวันตกติดต่อ	ตำบลแปลงยาว อำเภอแปลงยาว
ทิศใต้ติดต่อ	ตำบลแปลงยาว อำเภอแปลงยาว

ศาสนาและความเชื่อ

ประชาชนในชุมชนนับถือพุทธศาสนา 100 % มีวัด 1 วัด (วัดหัวสำโรง) และสำนักสงฆ์ 1 แห่ง ส่วนในด้านความเชื่อนั้น มีการนับถือผีประจำตระกูล ของกลุ่มคนที่มีภาษาเขมรเป็นภาษาพูดภาษาที่สอง

การคมนาคม

การคมนาคมสมัยก่อนใช้การเดินทางเดินเท้า ชาวบ้านไปซื้อของใช้ที่บางลำซ้อตลาดเดิมที่พนัสนิคม ต่อมาระยะหลังๆ เริ่มมีการค้าขายในหมู่บ้านเกิดขึ้นและต่อมาการคมนาคมเริ่มมีรถเมล์ประจำทางวิ่งเมื่อเริ่มมีถนนหนทาง

การศึกษา

มีโรงเรียนประชาบาล 2 โรงได้แก่หัวสำโรงและอ่าวช้างไล่ เด็กส่วนใหญ่จะเรียนแค่ภาคบังคับ เด็กที่จะเข้าเรียนหนังสือต่อสมัยก่อนถ้าเป็นเด็กผู้ชายพ่อแม่จะนำไปฝากไว้ที่วัดในเมืองหรือฝากไว้ตามบ้านญาติ เพราะไกลไปมาลำบากส่วนใหญ่เด็กผู้ชายได้เรียนส่วนผู้หญิงมักไม่ได้เรียน ต่อมาเริ่มมีทางรถเด็กผู้หญิงจึงได้เรียนมากขึ้น

จากนั้นมาบ้านเมืองเริ่มเปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆ ตามความเจริญของบ้านเมือง สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปและส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงในทางดี ความเจริญไม่มีผลเสียต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านมากมายนัก

ประวัติศาสตร์ชุมชน

ชาวตำบลหัวสำโรง ความเป็นมาของท้องถิ่นเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ไม่มีการบันทึกเป็นหลักฐาน มีแต่การบอกเล่าต่อ ๆ กันมา จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ผนวกกับมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเฉพาะถิ่นของชาวตำบลหัวสำโรง มีภาษาเขมร และลาวที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน จากคำบอกเล่าต่อกันมาตั้งแต่ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนต้นและ ตอนปลาย และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5) ขอกล่าวโดยสรุปความ (เนื้อหาถอดความจากการเก็บข้อมูล ในเวทีหมู่บ้าน 22 เวที และคุณครูบุญลือ สระบุรีนทร์ ตรวจสอบข้อมูลกับประวัติศาสตร์การเสียกรุงศรีอยุธยา) ดังนี้

กรุงศรีอยุธยาสูญเสียเอกราชแก่พม่า 2 ครั้ง ครั้งแรกใน พ.ศ. 2112 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกู้เอกราชคืนมาได้ ใน พ.ศ. ๒๑๒๗ และสมเด็จพระนเรศวรครองราชย์สมบัติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2133 - 2148 (15 ปี) และเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310 (ประมาณ 183 ปีจากเสียกรุงฯ ครั้งที่ 1) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกอบกู้เอกราชได้ในปลายปีเดียวกัน แล้วทรง

สถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ กวาดต้อนผู้คนจากกรุงศรีอยุธยา ไปยังกรุงธนบุรีเพื่อสร้างบ้านเมืองแห่งใหม่ให้มั่นคง แต่กรุงศรีอยุธยาก็ไม่ได้กลายเป็นเมืองร้าง ยังมีคนที่รักถิ่นฐานบ้านเดิมอาศัยอยู่ และมีราษฎรที่หลบหนีไปอยู่ตามปากลับเข้ามาอาศัยอยู่รอบ ๆ เมือง รวมกันเข้าเป็นเมืองจนทางการยกเป็นเมืองจัตวาเรียกว่า "เมืองกรุงเก่า" ที่ยกประวัติศาสตร์การเสียกรุงศรีอยุธยามาเพื่อให้เห็นเรื่องเชื่อมต่อดังประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวหัวลำโพง เพราะการเสียกรุงศรีอยุธยาทั้ง 2 ครั้ง นั้นมีความเกี่ยวข้องกับชาวหัวลำโพงทั้ง 2 ครั้ง คือ เมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกพม่ารุกรานอยู่นั้น ประเทศเขมร ก็ทำการรุกรานหัวเมืองทางตะวันออกของไทย เข้ายึดครอง และกวาดต้อนคนไทยไปอยู่ประเทศเขมร เพราะสงครามสมัยก่อนนั้นมีความต้องการคนไปเพื่อพัฒนาประเทศของตน เมื่อรบชนะก็ต้องกวาดต้อนคนเอาไปทุกครั้ง ดังนั้นคนไทยทางหัวเมืองตะวันออก ปัจจุบันก็แถบจังหวัดสระแก้ว และปราจีนบุรี ถึงถูกกวาดต้อนเป็นอยู่ประเทศเขมรในเมือง พระตะบอง เมืองศรีโสพล เมืองเสียมราฐ สร้างความแค้นใจให้สมเด็จพระนเรศวร อยู่อย่างมากแต่เพราะด้วยติดศึกสงครามอยู่กับพม่าที่เข้ามาตีกรุงศรีอยุธยาอยู่ ไม่สามารถมาต่อสู้กับเขมรได้ในขณะนั้น เมื่อพระองค์ทรงรบชนะพม่าแล้ว ก็หันกลับไปตีพม่าถึงกรุงหงสาวดี และช่วงที่พระองค์ท่านครองแผ่นดินกรุงศรีอยุธยานั้น(พ.ศ. 2133 - 2148) ก็ได้จัดทัพมาตีเมืองเขมร ที่ทำให้ความคับแค้นใจให้ตอนติดศึกกับพม่าอยู่นั้น จนประวัติศาสตร์ได้จารึกไว้ว่า พระยาละแวกของเขมรที่คอยก่อวุ่นวายประเทศไทยทางหัวเมืองตะวันออกนั้น ถูกสมเด็จพระนเรศวรประหารชีวิต แล้วเอาเลือดมาล้างเท้าของพระองค์ แล้วก็กวาดต้อนคนไทย และคนเขมรท้องถิ่น กลับมาดินแดนประเทศไทย โดยเดินทางเข้ามาทางจังหวัดปราจีนมุ่งหน้าสู่กรุงศรีอยุธยา

เหตุการณ์ช่วงนี้เป็นจุดเริ่มของการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของชาวหัวลำโพง เมื่อคนไทยและเขมรที่พระนเรศวรนำกลับมาอยู่กับกองทัพกรุงศรีอยุธยานั้น พอมายังแถบจังหวัดปราจีน บริเวณบ้านดงพระราม ก็มีการแยกย้ายกันเพื่อตั้งถิ่นฐานตามความต้องการ โดยแยกกันสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งเดินทางขึ้นทางเหนือปัจจุบันคือจังหวัดลพบุรี สุรินทร์ บุรีรัมย์ เป็นต้น อีกกลุ่มหนึ่งแยกลงมาทางตะวันตกมุ่งสู่เมืองชายทะเลหรือจังหวัดชลบุรี และก็ตั้งถิ่นฐานกันมาตามทางเรื่อยๆลงมา เช่น บริเวณบ้านดงพระราม บ้านสร้าง ดงน้อย หนองแห่น หัวลำโพง ดอนศาลเจ้า เลยเข้าไปถึงชลบุรี

ในตอนนี้จะขอลำถึงเฉพาะ **กลุ่มที่เดินทางมาตั้งถิ่นฐานที่หัวลำโพงเท่านั้น** หัวหน้ากลุ่มที่เดินทางมานั้น คือ **เนอะแก้ว และเนอะซาน** (คำว่า “เนอะ” เป็นการเขียนแบบเทียบเสียงสำเนียงเขมร ที่เรียกผู้นำเป็นคำยกย่องฐานะ **เขียนเป็นภาษาไทยยาก** จับความว่าออกเสียงคล้ายๆ “นัก” จากคำบอกของ ครูบุญลือ สระบุรีนทร์) เป็นผู้นำมาโดยมาจากหมู่บ้าน **“ ลำโพง ” เมืองพระตะบอง**

เพราะเมื่อแยกจากกองทัพของพระนเรศวรบริเวณบ้านดงพระรามนั้น **เนอะแก้ว** และ**เนอะซาน** ก็นำคนกลุ่มของตนมาทางตะวันตก คือเส้นทางสู่เมืองชายทะเล ลัดเลาะมาตามเส้นทางชายทุ่งชายป่า เมื่อ

ทางมาถึงหัวสำโรง ก็มาพบกับ “**ต้นสำโรง**” ใหญ่มากที่ริมทางเดิน(ปัจจุบันถูกตัดแล้ว เพราะเป็นที่นาของนางฉวี หาญประเสริฐ บุตรสาวของนายถวิล หาญประเสริฐ) ซึ่งชื่อตรงกับหมู่บ้านของตนในเมืองพะตะบอง และพิจารณาดูแล้วว่าเป็นพื้นที่เหมาะสมที่จะตั้งหลักแหล่งปลูกบ้าน ปลูกเรือน ซึ่ง

จะพากันทำมาหากินได้สะดวกสบาย จึงให้คนที่เดินทางมานั้นแยกขึ้นมาจากทางเดิน เข้ามาปลูกบ้านเรือนครั้งแรก **บริเวณบ้านใน** (หมู่ 1 ตำบลหัวสำโรง) ซึ่งเป็นที่ดอนเหมาะแก่การปลูกอยู่อาศัย โดย**เนอะแก้ว**เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน และให้ **เนอะซาน** ปลูกบ้านอยู่ริมทางเข้าหมู่บ้านบริเวณท่าเรือหรือศาลเจ้าพ่อซานในปัจจุบัน เพราะเนอะซาน นั้นมีวิชาอาคมเก่งกล้าในเรื่องการจับช้างเป็นอย่างดี บริเวณที่ตั้งบ้านของเนอะซานนั้นก็เดินทางเดินของช้างป่าที่ลงมาจากป่า จากเขาปัจจุบันนี้ เพื่อหากินในท้องทุ่ง ป่าไผ่ และให้คนปลูกโรงเรือนไว้ที่บริเวณต้นสำโรง 1 หลัง พร้อมทั้งตั้งโอ่งน้ำ มีน้ำดื่มมิให้ขาด และจัดคนในหมู่บ้านออกมาอยู่ ณ โรงเรือนนั้นประจำ **เป็นที่รอคอย** ดังนั้นบริเวณทางเดินจึงมีโรงเรือนเกิดขึ้น 3 หลัง หลังหนึ่งบริเวณต้นสำโรง และ อีกสองหลังอยู่บริเวณท่าเรือ (บ้านเนอะซาน) อันโรงเรือนที่ปลูกอยู่ที่ต้นสำโรงนั้นก็ป็นจุดนัดพบของคนหัวสำโรงที่จะเดินทางไปบางคล้า พนม หรือ จะออกไปทำมาหากินที่ท้องทุ่ง หรือออกจากหมู่บ้านไปตักน้ำกินน้ำใช้ที่หนองตักน้ำมาใช้ที่บ้านข้างในหมู่บ้าน จึงกลายเป็นจุดที่รอคอยกันมาตลอด และอีกนัยหนึ่งเนอะแก้วให้จัดคนมารอคอยอยู่นั้น อาจเป็นเพราะต้องการคอยส่งข่าวให้พรรคพวกที่จะเดินทางมาสมทบที่หลังจะได้รู้ว่าพวกตนนั้นตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นี้ เพราะเส้นทางเดินนี้จะมีคนเดินทางผ่านประจำเป็นเส้นทางติดต่อกันตั้งแต่ชายทะเลเมืองชลบุรีถึงประเทศเขมรได้เลย ตอนสมัยที่ครูบุญลือ สระบุรีนทร์เป็นเด็ก ๆ อยู่ก็ยังใช้โรงเรือนที่ต้นสำโรงเป็นที่พักอาศัยในตอนเลี้ยงควาย มีเด็ก ๆ มาคอยอยู่ทุกวัน เพราะผู้ใหญ่บอกว่าให้มาคอยอยู่ที่นั่น ซึ่งก็ไม่บอกว่าให้มาคอยอะไร คงเป็นอุปนิสัยของคนในสมัยก่อนที่จัดคนคอยส่งข่าวซึ่งกันและกัน เป็นที่ติดต่อสอบถามข่าวกันหรือเป็นที่ส่งและรับข่าวของหมู่บ้านกับคนภายนอกที่ผ่านมา ต่อมาเป็นเส้นทางนี้ถูกเรียกว่าถนนสายพระรถเมรี และมีนิยายพื้นบ้านเล่าขานอีกหลายเรื่องบนเส้นทางนี้ เช่น ถ้านางสิบสองที่อำภอราชสาส์น ลานพระรถชนไก่ที่อำเภอนิคมชลบุรี ฯลฯ และอีกหลายๆเรื่อง พอเนอะแก้วและเนอะซานได้ตกลงใจตั้งถิ่นฐานกันอยู่ที่ปัจจุบันนี้ก็ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “ **สำโรง**” ตามชื่อหมู่บ้านเดิมที่พะตะบอง และ**ต้นสำโรง** ใหญ่ทางเข้าหมู่บ้าน และอีกนัยหนึ่งเพราะมีโรงเรือนอยู่ริมทาง 3 หลัง หรือ 3 โรง คนเดินทางมาจึง

เรียก ว่าหมู่บ้านสามโรง คำว่าสามโรงกับสำโรง นั้นเสียงเรียกเปล่าออกมาเหมือนกันคล้ายกัน จึงเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ว่า ชื่อ “สำโรง ” นั้นมาจากเหตุ ดังกล่าวที่สอดคล้องกันทั้งสามสิ่งนี้

ซึ่งตอนนั้นยังไม่มีคำว่า “ หั่ว ” คำว่า หั่ว นั้นมาเดิมให้ที่หลัง ที่มาของคำว่า “หั่ว สำโรง” มาปรากฏตอนหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 แล้ว ห่างจากการตั้งถิ่นฐานของคนสำโรง รุ่นแรกโดยการนำของ เนอะแก้วและเนอะซาน ประมาณเกือบ 200 ปี (183 ปี) เพราะเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 นั้น (พ.ศ.2310) สมเด็จพระเจ้าตากสินพร้อมทหารคู่ใจ ได้เดินทางออกจากกรุงศรีอยุธยามาตามเส้นทางทิศใต้ของกรุงศรีอยุธยามุ่งสู่หัวเมืองทางทะเล คือ ชลบุรี และจันทบุรีในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเมืองท่าหรือท่าเลการค้าขายทางเรือของชาวจีน ดังปรากฏประวัติ เส้นทางทัพของสมเด็จพระเจ้าตากสินในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาว “สำโรง” คือ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินเดินทางออกจากบางคล้า แล้วก็มาขึ้นที่วัดปากด่าน ในพื้นที่ตำบลแปลงยาว และเดินทางต่อไปเข้าสู่วังเย็น และก็มีตำนานหนองพันคน เพราะทหารที่ตามมาและผู้สมทบเกิดป่วยเจ็บและตายลงเป็นจำนวนมาก จนฝังไม่ทันจึงนำมาทิ้งที่หนองน้ำ จึง เรียกว่าหนองพันคนของตำบลวังเย็น ปัจจุบันเรียกว่า หนองพานคน และทัพของสมเด็จพระเจ้าตากสินก็เดินทางต่อไปที่ชลบุรี และเข้ายึดเมืองจันทบุรีได้ภายหลัง ขณะที่ทัพหน้าของสมเด็จพระเจ้าตากสินเดินทางไปก่อนแล้วนั้น ทหารกรุงศรีอยุธยาที่ออกติดตามสมเด็จพระเจ้าตากสินที่หลังได้ตามมา โดยมีผู้หญิงที่มีฝีมือทางการรบที่เก่งมากเป็นลูกสาวของหัวมู่ทหารในพระยาตากตอนนั้น ชื่อ เรไร เป็นหัวหน้า นำมาตามาขึ้นที่ สำโรง และมาพบคนที่โรงเรือนต้นสำโรง ที่เนอะแก้ว สั่งให้ต้องจัดคนมาอยู่ที่โรงเรือนนั้น ทั้งที่ระยะเวลาห่างกันนานแล้วจากเนอะแก้วสั่งไว้ แต่คนของสำโรงก็ยังถือปฏิบัติเป็นประเพณีอยู่ หญิงเรไรและทหารที่หักด่านพม่าออกมาบางคนเจ็บป่วย บาดเจ็บอยู่ จึงเดินทางเข้าหมู่บ้าน สำโรง เพื่อรักษาพยาบาล และหญิงเรไร ได้เล่าเรื่องการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พร้อมทั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินจะดำเนินการกอบกู้บ้านเมืองคืน คนสำโรงในยุคนั้นก็ได้ช่วยรักษาทหารที่บาดเจ็บจากการรบกับพม่าจนหาย และคนสำโรงก็จัดหาเสบียงอาหารให้กับทหารของหญิงเรไร เพื่อนำไปกินตอนติดตามไปสมทบกับพระเจ้าตากสินที่จันทบุรี จึงเกิดคำว่า “ข้าวตอก” หรือ “ข้าวแตก” ขึ้น เพราะในเวลาอันสั้นและจำกัดนั้น คนสำโรง จึงนำข้าวเปลือกมาคั่วจนแตกแล้วก็นำมาตอกใส่กระบอกไม้ไผ่ หรือตำให้แน่น สามารถเป็นอาหารนำติดตัวไปได้สะดวก และกินได้ง่าย ชนก็ง่าย เพียงพอต่อการเดินทางทัพของ หญิงเรไร ด้วยความสำนึกถึงบุญคุณของคนสำโรง หญิงเรไร จึงกล่าวว่าคนสำโรงนั้นเป็นคนซื่อสัตย์ และรักบ้านเมือง รักแผ่นดิน ช่วยเหลือทหารของพระเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างดี จึงขอมอบคำว่า “หั่ว” ซึ่งมาจากคำว่า “พระเจ้าอยู่หัว” ต่อเดิมนำหน้า “สำโรง” เป็นคำว่า “หั่วสำโรง” ซึ่งเป็นการเชิดชูเกียรติของชาวหัวสำโรงที่ให้การช่วยเหลือทหารในครั้งนั้น จึงเป็นคำที่ใช้ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นการแตกต่างจากที่อื่น เช่น สำโรงที่ลพบุรี สำโรงที่สมุทรปราการ จะไม่มีคำว่า “หั่ว” นำหน้า เหมือนของชาว “หั่ว

สำโรง” ของเรา และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับหญิงเรไรอีกมาก ถ้าปัจจุบันนี้เรียกว่าทั้งสวย ทั้งเก่งกล้า พร้อมทุกอย่าง และเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินตีเมืองจันทบุรีได้แล้ว ก็ยังใช้ให้หญิงเรไรนี้ รอบ กรุงศรีอยุธยาเพื่อเข้าไปนำแม่ของพระองค์ออกมาอย่างปลอดภัยได้อีก(ตำนานหญิงเรไรมี ปรากฏอยู่เกี่ยวกับพระเจ้าตากสินอยู่หลายตอนเป็นเรื่องเล่าขานตำนานพื้นบ้านหลายแห่ง)

ดังนั้น คนรุ่นแรกที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่นั้นเป็นคนเขมร ประมาณ 400 ปีที่ผ่านมา มาอยู่ ตั้งแต่ตอนหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 และ เรียกหมู่บ้านชื่อว่า **“สำโรง”** และต่อมาหลังเสีย กรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 จึงมีชื่อเรียกว่า **“ ห้วสำโรง ”** ตามที่กล่าวเหตุผลข้างต้น บุคคลที่ อ้างอิง คือ คุณครูบุญลือ สรรพรินทร์ อายุ 83 ปี (พ.ศ.2549) ผู้ใหญ่สมบุญ สรรพศิริ อายุ 93 ปี (พ.ศ.2549)และผู้สูงอายุที่มีเชื้อสายเขมร บ้านเกาะลอย บ้านโน บ้านอ่าวช้างไล่ บ้านแหลม ห้ว บ้านใหม่ ก็มีความเห็นสอดคล้องยอมรับที่มาของ**คนเขมร** และชื่อ **“ห้วสำโรง”** เป็น อย่างดี

ในส่วนของคนลาวที่เข้ามาอยู่ที่ห้วสำโรงนั้น จากการเก็บข้อมูลจากชุมชน 22 เวที ที่ ผ่านนั้น ได้ข้อมูลว่าคนลาวที่มาอยู่บ้านห้วสำโรงนั้นเดินทางมาจากคนบ้านกลางอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี คนรุ่นแรกที่เดินทางมานั้นมาตั้งถิ่นอยู่ที่บ้านกลาง หมู่ที่ 3 ห้วสำโรง คนรุ่นแรก ๆ เข้ามาคือ ปูณ ย่าผึ่ง และญาติพี่น้องก็อพยพมาสมทบทีหลังจนเป็นหมู่บ้าน โดยนำชื่อหมู่บ้าน กลางจากพนัสนิคม มาตั้งชื่อ **“บ้านกลาง”** ที่ห้วสำโรง เพราะเป็นคนที่มาจากบ้านกลางพนัสนิคม แม้แต่ผู้ใหญ่สมบุญ สรรพศิริ ที่ปัจจุบัน อายุ 93 ปี (พ.ศ.2549) ท่านก็บอกว่าท่านเกิดที่บ้านกลางเมืองพนัสนิคมแล้วย้ายมาอยู่บ้านกลางห้วสำโรงทีหลังมาเติบโตที่ห้วสำโรงนี้ ส่วนคนลาว ที่มาอยู่ที่พนัสนิคมนั้น เป็นกลุ่มที่อพยพ มาจากประเทศลาวที่อยู่รอบ ๆ เมืองเวียงจันทน์ จึง เรียกว่า **“ลาวเวียง”** ประมาณสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่เดินทัพไปรบชนะเจ้ากรุง เวียงจันทน์ และกวาดต้อนคนลงมาเป็นจำนวนมาก อยู่กระจายไปทั่ว เช่น ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ลพบุรี อุทัยธานี จันทบุรี และอีกหลายจังหวัดในภาคกลาง บางพวกเรียกว่า **“ลาวครั้ง”** บาง พวกเรียกว่า **“ลาวพรวน”** หรือลาว **“ลาวเวียง”** ตามที่กล่าวมา และ ชื่อบ้านกลาง บ้านกุฎ ไร่ ที่อำเภอพนัสนิคม อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ก็มีปรากฏชื่อตรงกับชื่อบ้านที่อยู่รอบเมือง เวียงจันทน์ เมืองหลวงประเทศลาว ในทุกวันนี้ ดังนั้น คนลาวที่มาอยู่ที่ห้วสำโรงนั้นมาจากพนัสนิคมชลบุรี โดยมีเชื้อสายจากคนลาวรอบ ๆ เมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาว มาอยู่ประมาณห้วสำโรง ไม่เกิน 200 ปี

ในส่วนคนจีนที่มาอยู่ที่ห้วสำโรงนั้น จากการเก็บข้อมูลจากคุณสุรศักดิ์ ลีลายุทธ์โท ปัจจุบัน (พ.ศ.2549) เป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดฉะเชิงเทรา และลูกหลานพี่น้อง ของชาวจีน ได้ข้อมูลว่า คนจีนรุ่นแรกๆที่มานั้นมาจากทางพนมสารคาม ที่เข้ามาค้าขายที่พนม สารคามก่อนโดยเดินทางมาทางเรือจากประเทศจีน แล้วจึงเดินทางมาที่ห้วสำโรง ที่แรกๆ ก็มาตัด

ไม่ทำเรือพายขาย แล้วก็เผาถ่านขาย เริ่มมาตั้งถิ่นฐานปลูกบ้านอยู่บริเวณสวนบน(หมู่ที่7ในปัจจุบัน) โดย ปลูกผัก ปลูกอ้อย ปลูกผักทอง ฯลฯ แลกข้าวเปลือกกับคนเขมร และคนลาว ต่อมาพัฒนาเป็นการค้าขายของใช้ในการทำนา ทำไร่ เช่น ผานไถนา จอบ เสียม มีด และต่อมาก็มีคนจีนรุ่นใหม่ ๆ เข้ามาทำการค้าขายอาหาร เช่น ปลาเค็ม ปลาหนึ่ง ผัก เครื่องใช้ผ้าถุง ห่ม และเครื่องใช้ภายในบ้าน จนเป็นคนจีนกลุ่มใหญ่ดำเนินการค้าในตลาดหัวสำโรงเป็นหลัก ระยะเวลาที่คนจีนเข้ามาอยู่ที่หัวสำโรงประมาณ 100 – 120 ปี

ด้านลักษณะทางภูมิศาสตร์และความเป็นอยู่ของชาวตำบลหัวสำโรงปัจจุบันแบ่งเป็น 12 หมู่บ้าน ในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มาก สภาพพื้นที่เป็นป่าไม้เบญจพรรณประกอบด้วย ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้ยาง และอื่น ๆ สลับกับป่าทุ่งและที่ราบลุ่มกว้างยาวสุดลูกหูลูกตาจนไปถึงลุ่มแม่น้ำบางปะกงประมาณ 20 - 30 กิโลเมตร (จึงเป็นที่มาของชื่อ อำเภอแปลงยาว) ในพื้นที่ราบลุ่ม ก็ทำนาปลูกข้าว ในพื้นที่ตำบลหัวสำโรงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น หนองน้ำสาธารณะต่างๆ หลายแห่งประมาณ 20 – 30 แห่ง มีลำซวด(ลำราง) ในการสัญจรได้ในเฉพาะหน้าน้ำหลาก ส่วนหน้าแล้งใช้เดินด้วยเท้าหรือใช้เกวียนในการเดินทางและขนส่งของไปขายที่ตลาดอำเภอบางคล้า ซึ่งไกลจากหมู่บ้านประมาณ 15 กิโลเมตร และอาศัยหนองน้ำต่างๆเป็นแหล่งอาหาร หาปลา และผักมาเป็นอาหาร ชาวบ้านมีความรักความสามัคคีกันดี ร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งเห็นได้จาก ประเพณีลงแขกในวาระต่างๆ ได้แก่การลงแขก ถอนกล้าดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว และทำไร่ ร่วม การหาปลาเนื่องจากหนองน้ำสาธารณะที่อยู่ใกล้หมู่บ้านประมาณ 3-5 กิโลเมตร ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันและออกไปหาปลาพร้อมๆกันหลายคนประมาณ 30 – 50 คน ทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันในบ้านและชุมชน ชาว หัวสำโรงในอดีตจึงประกอบอาชีพหลักคือทำนาข้าว และเข้าป่าตัดไม้ ทำเสาเข็ม เผาถ่านขาย ความเป็นอยู่ที่ไม่แตกต่างกัน ชาวเขมรชาวลาว ชาวจีน ชาวไทยที่อาศัยอยู่ที่ตำบลหัวสำโรง มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อยู่ร่วมกันในชุมชนแบบต่างคนต่างทำมาหากินตามวิถีของตนเอง แต่มีความสัมพันธ์กันเชิงสังคมและธุรกิจมีการพึ่งพากันช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่มีการแบ่งเชื้อชาติ มีการแต่งงานกันของบุตรหลาน คนจีนค้าขายของ มีการถือแรงกันทำงานเช่นการลงแขก ทำไร่ การลงแขกเกี่ยวข้าวทำนา

ครอบครัวสมัยก่อนมีความอบอุ่น พ่อแม่ ปู่ย่าตายายเลี้ยงลูกหลานเอง เลี้ยงดูอุ้มชูอย่างใกล้ชิด เวลานอนนอนเปล คนเลี้ยงร้องเพลงกล่อมเด็กกล่อมให้ฟังเป็นเพลงซ้ำๆ ไพเราะ อักขระชัดเจน ทำให้เด็กฟังเพลินจนหลับ ส่วนเรื่องการสอนทักษะชีวิตพ่อแม่จะพาเด็กๆ ไปช่วยทำงานตามอาชีพของตน สอนการใช้ชีวิต การทำมาหากินกลับจากงานไร่งานนา ช่วยกันทำงานในบ้าน ต่อเช่นกวาดบ้าน ถูบ้าน หาบน้ำ ผ่าฟืน ตำข้าว ช่วยกันทำกับข้าวกินร่วมกันเช่นแม่จะแกงไก่ พ่อ มักมีหน้าที่ทำไก่ เชือดไก่ แม่ตำน้ำพริกแกง ลูกชูดมะพร้าวและหาผักหั่นผัก เมื่อแกงเสร็จแล้วทุก

คนจะกินข้าวพร้อมๆ กัน ใครยังไม่กลับบ้านก็จะรอกัน ครอบครัวมีปัญหาก็เอามาพูดคุยปรึกษาหารือกันในขณะกินข้าว ทำให้ครอบครัวมีความรักผูกพัน ห่วงใยซึ่งกันและกันลูกมีความกตัญญูรู้คุณ เชื่อฟังพ่อแม่และมีความเคารพผู้ที่สูงวัยกว่า เชื่อฟังคำสั่งสอน ตักเตือน

วัฒนธรรมและประเพณี

ชาวหัวสำโรงร้อยเปอร์เซ็นต์นับถือศาสนาพุทธชาวหัวสำโรงส่วนใหญ่จะไปทำบุญในวันพระและวันเทศกาลงานบุญตามประเพณีต่างๆ เช่นวันสงกรานต์ ตรุษ เข้าพรรษา ออกพรรษา ซึ่งจะเป็นโอกาสให้บุตรหลานที่ไปทำงานที่ไกลๆ กลับมาเยี่ยมบ้านเยี่ยมพ่อแม่ลูกหลานกันครอบครัวพร้อมหน้ากันภายในชุมชนประชาชนผู้คนมีความสามัคคีช่วยเหลือกันจะเห็นจากประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว นวดข้าวทำไร่ไถนา งานบุญ งานบวชช่วยเหลือถ้อยแรงกัน เด็กๆ ในหมู่บ้านวิ่งเล่นด้วยกัน ไปเลี้ยงวัวเลี้ยงควายตามไร่นา มักมีการเล่นกันเป็นกลุ่มๆ เช่นเล่นหลุมเมือง หยอดหลุม ทอยเส้น เล่นตะกร้อ บอล มีของกินอะไร ของเล่นอะไร จะแบ่งปันกัน เวลาไปโรงเรียนต้องเดินไปก็จะนัดกันรอกันและเดินไปพร้อมๆ กันเป็นกลุ่มๆ ขณะเดินก็เล่นกัน พูดคุยกันอย่างสนุกสนาน สนุกสนมมีความผูกพันรักกัน ถิ่นปิ่นโตห่อข้าวไปกินที่โรงเรียน จะนั่งกินข้าวด้วยกัน แบ่งอาหารกัน จะเห็นว่าสังคมสมัยก่อน ผู้คนมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนหลายระดับชั้นแต่ไม่ยุ่งยาก สร้างความรักความผูกพัน ความสามัคคีในชุมชน

วัฒนธรรมและประเพณีในรอบปีของชาวหัวสำโรง

1. เดือนอ้ายและเดือนยี่ ถัดการเก็บเกี่ยวข้าวชาวบ้านลงแขกเกี่ยวข้าวเกี่ยวโคดใช้เคียวเกี่ยวการลงแขกเกี่ยวข้าวมีการร้องเพลงเกี่ยวเถิดนะแม่เกี่ยว นวดข้าว นำข้าวเข้าเก็บในยุ้งฉางของตนเองเพื่อเก็บไว้กินขณะลงแขกเก็บข้าวเปลือกกรวมกองชาวเขมรจะถ้อยแรงกันและมีการร้องเพลงซางซึกขณะช่วยกันลากข้าวให้เกิดความสนุกสนาน ส่วนเคียวเกี่ยวข้าวมีหลายลักษณะให้เห็น เคียวคนไทย เคียวคนเขมร หลังฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านเริ่มออกหาปลา ทำไล่เกลือ ทำปลาร้าและตากแห้งเตรียมไว้กินหน้าแล้งบางบ้านมีปลาทากแห้งเป็นใหญ่ เกือบพอกินตลอดหน้าแล้งเลยทีเดียว

2. เดือนสาม ประเพณี การเวียนเทียนวันมาฆบูชา การขึ้นเขาเผาข้าวหลาม

3. เดือนสาม เดือนสี่ ประเพณีการทำบุญกลางบ้าน ชาวบ้านออกหาพื้เก็บไว้ใช้หน้าฝน

4. เดือนห้า ประเพณีการเล่นสงกรานต์ สรงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ บังสุกุลบรรพบุรุษ งานสงกรานต์ทำบุญที่วัดมีการละเล่น มากมายเช่นเพลงรำวงโบราณที่วัดและในหมู่บ้านเช่นการเล่นมอญซ่อนผ้า ทอยสะบ้า ปาหิ่้ม กาฉีกไข่ ชักเย่อ ซึ่งเป็นการเล่นเป็นทีมแข่งขันเพื่อสร้างความสามัคคีภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง มีการแต่งกายสวยๆ มาทำบุญกัน

5. เดือนหก ประเพณีการเวียนเทียนวันวิสาขบูชา /การเผาศพพระพุทธรเจ้า(อัฐมีบูชาบารมี)
6. เดือนแปด ประเพณีทำบุญเข้าพรรษา ถวายพุ่มดอกไม้และผ้าอาบน้ำฝน
7. เดือนสิบ ประเพณีการกว่นกระยาสารท ทำบุญสารทไทย ทำขวัญข้าว เนื่องจากข้าวในนาเริ่มตั้งท้อง มีการทำบุญนา ทำขวัญข้าว
8. เดือนสิบเอ็ด ประเพณีการเทศมหาชาติ ออกพรรษา
9. เดือนสิบสอง ประเพณีการลอยกระทง

วัฒนธรรมและประเพณี

1. การละเล่นพื้นบ้านแบบโบราณ การเล่นแม่สี ฝี่สาก ฝี่กระดังง์ ลิงลม ทอยสะบ้า การตีห่ม การวิ่งวัว (คนวิ่ง)
2. การอยู่ไฟหลังคลอด การลงแขกทำนาทำไร่ทำสวน ปลุกบ้าน
3. การถนอมอาหาร เช่น การทำปลาแห้ง ปลาจ๋า ปลาส้ม
4. การทำข้าวหมาก การต้มเหล้า

ประเพณีการเผาข้าวหลาม

ทีมวิจัยสืบค้นหาประเพณี “ ขึ้นเขาเผาข้าวหลาม ”ของชาวบ้านตำบลหัวลำโรง ชาวตำบลหัวลำโรง มีความเป็นอยู่เรียบง่าย และมีวัฒนธรรม ประเพณีน่าสนใจ ค้นหา จึงมีทีมวิจัยสืบค้นหาวัฒนธรรมประเพณี มีส่วนร่วมกัน ในเรื่องประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม ของคนรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อแม่ ของเรา ซึ่งอายุรวมกันแล้วเป็นร้อยปีขึ้นไป ที่ยังพอจำเรื่องราวได้ ถ้าอายุ 70 – 80 ปีก็เหลือน้อยแล้ว

สืบเนื่องจากมีภูเขาลูกหนึ่ง มีอายุประมาณไม่ได้ว่ากี่ร้อยปีมาแล้ว ภูเขาลูกนี้อยู่ที่ตำบลหนองแห่น อำเภอพนมสารคาม หมู่บ้านดงยาง เขตติดต่อกับตำบลหัวลำโรง ในสมัยโบราณตำบลหัวลำโรงก็ขึ้นอยู่กับอำเภอพนมสารคามด้วย ต่อมาขึ้นกับอำเภอบางคล้า และขึ้นกับอำเภอแปลงยาวในปัจจุบัน บนยอดเขาจะมีรอยพระพุทธรูปจำลอง และพระประธาน จะมีชาวบ้านหลายตำบลใกล้เคียง ขึ้นไปปิดทองรอยพระพุทธรูปจำลอง ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 คือ วันมาฆบูชา เป็นวันสำคัญทางศาสนา ต่อได้มีไฟฟ้าไหม้รุกรลามไหม้โบสถ์ เหลือแต่พระประธานและรอยพระพุทธรูป ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างศาลาปกคลุม พระประธานไว้ไม่ให้ตากแดดตากฝน ต่อมาได้สร้างวัดขึ้น ข้างตีนเขา (ชื่อวัดสุวรรณคีรี)การเดินทางไปขึ้นเขาสมนั้นลำบากมาก ระยะทางประมาณ 5 – 6 กิโลเมตร ต้องเดินตามทางเกียน ด้วยเท้า ลัดเลาะป่า กว่าจะถึงต้องหยุดพักเหนื่อย กินน้ำ กินข้าวหลาม ที่เตรียมไป ทั้งร้อน ทั้งเหนื่อย แต่ก็สนุกดี สำหรับคนหนุ่มสาว ในสมัยนั้นปีหนึ่งมีวันเดียวที่จะได้เดินทางไปขึ้นเขาปิดทองรอยพระพุทธรูปจำลองจะมีชาวบ้านหลายตำบล

ใกล้ ใกล้ เดินทางไปขึ้นเขามากมาย ทางขึ้นเขาก็ลำบาก เป็นรอยทางขึ้น ลง ลาดชัน ไม่มีบันไดเหมือนสมัยนี้

ประเพณีการทำบุญข้าวหลาม ว่างจากการทำงานแล้ว เป็นเพราะเดือน 3 เป็นที่เก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา จึงคือนำข้าวที่ปลูกได้นำมาทำเป็นอาหาร ข้าวใหม่จะกลืนหอมปากกิน โดยนำข้าวเหนียวใหม่มาใส่กระทิพร้อมเกลือ แล้วกรอกใส่กระบอกละไมไฟ แล้วนำไปเผาให้สุก ที่เรียกว่า “ข้าวหลาม” เพื่อนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ ในวันทำบุญขึ้น 15 ขึ้นกลางเดือน 3 เป็นวันมาฆบูชาซึ่งเป็นวันสำคัญทางศาสนา

การเตรียมเผาข้าวหลาม ชาวบ้านเริ่มเตรียมของ ในวันขึ้น 12 ค่ำ 13 ค่ำ เดือน 3

1. นำข้าวเปลือกข้าวเหนียว มาสีด้วยสีมือ แล้วนำมาซอมอีกอีกครั้งข้าวถึงจะขาว

2. ชาวบ้านจะออกหาไมไฟ ซึ่งจะมีมากมายในหมู่บ้านมาทำกระบอกละไมไฟ จะต้องเลือกไม้ไฟต้องยาวพอสมควร นำไม้ไฟทั้งลำมาตัด หรือเลื่อยเป็นท่อนๆโดยมีข้อต่อกันกระบอกละไมไฟด้วย เผื่อไว้สำหรับฝังดินเวลาเผา 3 เดือน

3. มะพร้าวต้องหาซื้อไว้นานเพราะต้องเดินทางไปซื้อ ถึงโรงเหล้า(อำเภอบางคล้า) อยู่ห่างไกลจากตำบลหัวลำโรงมาประมาณ 15 กิโลเมตร ต้องเดินทางด้วยเท้าไปกลับก็เป็นวันแล้ว ไปซื้อมะพร้าว น้ำตาลปี๊บ น้ำตาลสีรำ หรือน้ำตาลแดง และของใช้อื่น ๆ ต้องใส่หอบกลับบ้าน โรงเหล้าสมัยโบราณ ก็คือ อำเภอบางคล้าปัจจุบันนี้

4. ต้องหาฟืนแห้ง ต้นไม้ กิ่งไม้แห้ง มาไว้ใช้ในการเผาข้าวหลาม

5. ใบตองแห้ง กาบมะพร้าวแห้ง ไว้ทำจุกอุดปากกระบอกละไมไฟ

วิธีทำข้าวหลาม

นำข้าวเหนียวใหม่มาแช่น้ำไว้นานประมาณ 2 ชั่วโมง สำหรับข้าวใหม่ และ 3 ชั่วโมงสำหรับข้าวเก่า ชุตมะพร้าวด้วยกระทิโยธา(ด้วยมือ) นำข้าวเหนียวที่แช่น้ำไว้มาล้างหรือชาวให้สะอาด แล้วใส่ตะแกรงให้ข้าวเสด็จน้ำแล้วใส่กระทิมั้ง คั้นกระทิพร้อมเกลือเม็ด น้ำกระทิพอท่วมข้าว นำกระบอกละไมไฟที่ตัดเตรียมไว้เอาข้าวเหนียวพร้อมน้ำกระทิกรอกใส่กระบอกละไมไฟ ข้าวเต็มกระบอกละไมไฟ เหลือห่างจากปากกระบอกละไมไฟประมาณ 1 นิ้วมือ เพื่อป้องกันกระทิล้นออกมา เมื่อกรอกข้าวเสร็จแล้ว นำกาบมะพร้าวมาฉีกเป็นฝอยๆแล้วม้วนเป็นก้อนห่อด้วยใบตองแห้งอีกชั้นหนึ่ง แล้วนำไปอุดปากกระบอกละไมไฟให้แน่น

วิธีเผาข้าวหลาม

ต้องหาที่โล่ง เตรียมพื้นที่ เสาให้ป็นร่องตามความต้องการนำน้ำมารดดินให้ชุ่มขึ้น แล้วนำกระบอกละไมไฟมาตั้งเรียงเป็นแถวกลบดินให้แน่น เสร็จแล้วนำฟืนแห้งที่เตรียมไว้ วางเรียงตามแถวข้าวหลาม สองฝั่งห่างจากแถวข้าวหลามประมาณ 2 ศอก แล้วจุดไฟ ต้องระวังไฟ

ไม่ให้รูกแรง แล้วค่อยๆ เชื้อไฟ เข้าไปใกล้ๆ พอข้าวหลามสุกก็ลาไฟ เหลือแต่ที่เป็นถ่านอยู่ ถ่านก็จะค่อยๆดับไปเอง รอจนกระบอกข้าวหลามเย็นจึงนำออกมาปลดอกผิวนอกออก เหลือไว้บางๆ เวลาลอกเปลือกออกเชื้อไม้ไผ่จะติดอยู่กับข้าวเหนียว ทำให้กินอร่อย ส่วนหนึ่งก็จะแบ่งไว้ทำบุญที่เหลือก็จะไปแจกบ้านพี่น้อง แลกเปลี่ยนกันกิน ของใครจะอร่อยกว่ากัน และนำไปเป็นเสบียงเวลาขึ้นเขา

ในสมัยโบราณข้าวหลามจะไม่ใส่น้ำตาล ใครชอบกินหวานก็จะไปจิ้มกับน้ำตาลสีรำ หรือกินกับน้ำตาลปึก สมัยก่อนไม่มีการทำข้าวหลามขาย เวลาจะทำอะไรก็จะมาร่วมตัวกันช่วยกันทำเสร็จแล้วก็จะแบ่งแล้วแจกกันกิน ในอดีตของผู้เล่าบอกว่า พอจะถึงประเพณีขึ้นเขาปิดทอง จะรู้สึกตื่นเต้นดีใจ และเตรียมตัว ที่จะไปขึ้นเขาปิดทองรอยพระพุทธรูป และได้พบเห็นผู้คนมากมาย ต่างหมู่บ้าน ต่างตำบล เดินเที่ยวดูวิวรอบเขา บนเขามีถ้ำเล็กๆลงไปได้ ประมาณ 5 – 6 คน พอป่วยก็ลงจากเขา เดินทางกลับบ้าน เพราะที่วัด หัวสำโรงจะมีงานประจำปี กลางเดือน 3 ทุกปี จะเริ่มมีงานในวันขึ้น 14 ค่ำ 15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำ ทุกๆปี โดยเฉพาะวันขึ้น 14 ค่ำ เป็นวันที่ชาวบ้านหัวสำโรงเผาข้าวหลามกันมากในหมู่บ้าน จะมีคนพูดว่าเย็นนี้ ไฟจะไหม้หมู่บ้านหัวสำโรง เพราะควันไฟจากการเผาข้าวหลามในเวลาติดต่อกันดูเหมือนไฟไหม้หมู่บ้านหัวสำโรง พอเผาข้าวหลามเสร็จเวลากลางคืน ก็ไปเที่ยวงานประจำปีที่วัดจะมี ลิเก รำวง หนังหรือภาพยนตร์

รำวงสมัยนั้นจะมีกองเชียร์ มีนางรำกระโปรงบาน ผู้ชายต้องซื้อบัตรไปให้ ถูกใจคนไหนก็ให้บัตรออกไปรำ มีหลายจังหวะ พอรำกำลังมันๆเสียงนกหวีดก็ดังขึ้นเพราะหมดเวลา อยากรำต้องซื้อบัตรใหม่ รอรอบต่อไป

ตอนเช้าวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ชาวบ้านก็จะพากันไปทำบุญที่วัด นำข้าวหลามไปทำบุญกับพระภิกษุ พอทำบุญเสร็จ ก็ชวนกันไปขึ้นเขาปิดทอง จะชวนกันไปเป็นกลุ่มๆ กลุ่มละหลายคน เป็นเพื่อกันระหว่างเดินทางไปขึ้นเขาประมาณ 3 – 4 ชั่วโมง เพราะเดินลัดเลาะป่า ตามทางเกวียนด้วยเท้า เหนื่อยหน่อยก็หยุดพักกินน้ำ กินข้าวหลามที่เตรียมไป หายเหนื่อยก็เดินทางต่อ กว่าไปถึงเขาก็น้อง ๆ เพล บ่าย ๆ ก็ลงจากเขา

กาลเวลาเปลี่ยนไปจากอดีตถึงปัจจุบัน บ้านเมืองเจริญขึ้นสิ่งเก่าๆค่อยๆหายไปตามกาลเวลา คนรุ่น ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ของเราก็แก่ลง บางคนก็ตายจากเราไป เด็กรุ่นใหม่ก็เจริญเติบโตขึ้นมาแทน บ้านเป็นหมู่บ้าน เป็นตำบล ก็มีเทศบาล มี อบต. ปกครองท้องถิ่น ประเพณีเผาข้าวหลามก็เหลือน้อยลงไม้ไผ่ก็หายาก ต้องไปซื้อต่างตำบล และราคาก็แพงขึ้น สมัยนี้ก็ไม่ค่อยจะว่างกัน ต้องทำมาหากินแข่งกับเวลา ซื้อเขากินสะดวกกว่า ทำให้มองเห็นสภาพเศรษฐกิจ เป็นเครื่องกำหนดได้อย่างชัดเจน

ต่อมาในปี 2545 ผู้นำเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ได้ร่วมคิดทำ เผาข้าวหลามยาวที่สุดในประเทศไทยขึ้นและเป็นการสืบสานประเพณี ขึ้นเขาเผาข้าวหลาม ของชาว

ตำบลหัวสำโรง ลงมติให้ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้าน มาเผาข้าวหลามรวมกันทั้ง 12 หมู่ และได้เรียนเชิญผู้ว่าราชการจังหวัด นายโกเมศ แดงทองดี และนายอำเภอมาทำพิธีเปิดงาน ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามสืบสานวัฒนธรรมของชาวตำบลหัวสำโรง มีการประกวดข้าวหลามอร่อย มีการแข่งปอกข้าวหลามเร็วและสวยงาม มีกีฬากินข้าวหลามจุ 1 กก. เร็วทันเวลาเป็นที่สนุกสนานกันของแต่ละหมู่บ้าน พอเสร็จกิจกรรมกลางวัน ถึงตอนกลางคืน ก็มีการประกวดธิดาข้าวหลาม ให้ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านหาสาวงามที่เป็นลูกหลานในหมู่บ้านตนเอง ส่งเข้าประกวดธิดาข้าวหลามถ้าหมู่บ้านไหนชนะได้รับเลือกเป็นธิดาข้าวหลาม ก็จะได้รางวัลตอบแทน แต่ละหมู่บ้านลุ้นกันนำดูประเพณีเก่าๆยังคงอยู่ได้ เพราะมีสิ่งใหม่ๆ เข้ามาเสริมสร้างประเพณีเก่าอยู่เสมอ จึงไม่หายไปจากหมู่บ้านของเรา การไปทำบุญที่วัด สมัยปู่ย่า ตายาย เคยหาบสำหรับกับข้าวกันมาแต่ดั้งเดิม ใช้ไม้คานและกระป๋องหาบที่สวยงาม เคยมีอยู่อย่างมากมายในหมู่บ้าน ปัจจุบันนี้ชาวบ้านหันมาใช้ปิ่นโต นึ่งมอเตอร์ไซด์ ไปทำบุญ ซึ่งรวดเร็วและสะดวก ภาพผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคยหาบอาหารไปทำบุญเริ่มสูญหายจากหมู่บ้าน และเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อยโดยไม่รู้ตัว

เพลงกล่อมเด็ก วัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวหัวสำโรง

ในสมัยก่อน ชาวบ้านก็มีการกล่อมเด็ก เป็นคำคล้องจองทั่ว ๆ ไปที่แสดงความนึกคิดที่มีต่อเด็กและธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสังคมทั่ว ๆ ไป ของสังคมของถิ่นหัวสำโรง เช่น

นกเขา

เจ้านกเขาเอ๋ย	ขันอยู่แต่เช้าจนเที่ยง
พระสุริยาบ่ายเบียง	เที่ยงแล้วจนนอนเปลเอ๋ย

นกเขาขัน

เจ้านกเขาเอ๋ย	ขันตั้งแต่เช้าจนเย็น
ขันเถิดจะฟังเสียงเล่น	เนื้อเย็นเจ้าคนเดียวเอ๋ย

นกขมิ้น

เจ้านกขมิ้นเหลืองอ่อนเอ๋ย	คำแล้วจะนอนที่ตรงไหน
จะนอนไหนกันนอนได้	สุ่มทุมพุ่มไม้ก็เคยนอน
ลมพระพายชายพัดมาอ่อน ๆ	เจ้าเคยจรมานอนรังเอ๋ย

นกกระทา

เจ้านกกระทาเอ๋ย	ทำกันตุง ๆ ว่าจะไข่
सानพร้อมให้ใบใหญ่	ไว้ใส่ไข่่นกกระทา

ด้วยไข่ของมันโต

เท่าแดงโอบางละมูง

ไข่หล่นดังผลุง

เจ้านกกระทงก็บินไปเอย

วัดโบสถ์

วัดเอ๋ยวัดโบสถ์

มีต้นเข้าโกชสาลี

เจ้าลูกเขยตกยาก

แม่ม่ายก็พรากรลูกสาวหนี

ต้นเข้าโกชสาลี

ตั้งแต่นี้จะโรยราเอย

จะไปคล้องช้าง

วันเอ๋ยวันนี้

พี่จะไปคล้องช้าง

ข้ามทุ่งเหวบาง

ข้ามเขามะโนรมย์

ข้ามเขินเนินไศล

ข้ามไม้ไพรพนม

ปากฟี่กร้องชม

มือก็ไขว่ชอลมพลง

มือช้างโน้นจะไขว่ถี้

มือช้างนี้จะไขว่ห่าง

เก็บได้ใส่หลังช้าง

มาฝากเอบางอุแม่นา

จันทร์เจ้า

จันทร์เจ้า

ขอข้าวขอแกง

ขอแหวนทองแดง

ผูกมือน้องข้า

ขอช้างขอม้า

ให้น้องข้าขี่

ขอแก้ว

ให้น้องข้านั่ง

ขอเตียงตั้ง

ให้น้องข้านอน

ขอละคร

ให้น้องข้าดู

ขอยายชู้

เลี้ยงน้องข้าเกิด

ขอยายเกิด

เลี้ยงตัวข้าเอง...

กาเหว่า

เจ้านกกาเหว่าเอย

ไข่ไว้ให้แม่กาฟัก

แม่กาก็หลงรัก

คิดว่าลูกในอุทร

คาบเอาเข้ามาเผื่อ

ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน

ถนอมไว้ในรังนอน

ซ่อนเหยื่อมาให้กิน

ปีกเจ้ายังอ่อนคลอแค

ท้อแท้จะสอนบิน

พาลูกออกไปกิน

ที่ปากน้ำพระคงคา

ตีนเจ้าเหยียบสาหร่าย

ปากก็ใช้หาปลา

กินกุ้งแกกกิ้ง	กินหอยกระพังแมงดา
กินแล้วก็โผมา	จับที่ต้นหว้าโพธิ์ทอง
ยังมีนายพราน	เที่ยวเยี่ยม ๆ มอง ๆ
ยกเอาปืนขึ้นส่อง	จ้องถูกเอาแม่กาดำ
ตัวหนึ่งนั้นจะต้ม	อีกตัวหนึ่งนั้นจะยำ
กินนางแม่กาดำ	คำวันนี้คุณแม่

วันโบสถ์

“ วัดเอ๋ยวัดโบสถ์	มีตาลโตนดอยู่เจ็ดต้น
พ่อขุนทองไปปล้น	ปานฉะนี้ไม่เห็นมา
เมียคดข้าวใส่ห่อ	ถ่อเรือไปหา
เขาก็รำลือมา	ว่าพ่อขุนทองตายแล้ว
เหลืออยู่แต่กระดูกแก้ว	เมียรักจะไปปลง
เจ้าขุนศรีถือศัตร	ยกกระบัตร์ถือธง
ถือท้ายพายเรือหงส์	จะไปปลงศพพอนา ฯ”

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น

ทรัพยากรในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มาก สภาพพื้นที่เป็นป่าไม้เบญจพรรณ ประกอบด้วย ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้ยาง และอื่น ๆ สลับกับป่าทุ่งและที่ราบลุ่มกว้างยาวสุดลูกหูลูกตา ในพื้นที่ราบลุ่ม ก็ทำนาปลูกข้าว ในพื้นที่ตำบลหัวสำโรงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น หนองน้ำสาธารณะต่าง ๆ หลายแห่งประมาณ 20 – 30 แห่ง มีลำซวด (ลำราง) อาศัยหนองน้ำต่าง ๆ เป็นแหล่งอาหาร หาปลา และผักมาเป็นอาหาร ผู้คนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายพึ่งพาตนเองได้ มีทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตอยู่ภายในท้องถิ่นอย่างเพียงพอ ซึ่งจากการเก็บข้อมูลงานวิจัยทำให้พบภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่นดังนี้

นายเปี้ย หาญประเสริฐ ได้กล่าวถึง ประวัติของหมู่บ้านเนินตระคร้อและภูมิปัญญาการเผาถ่านไว้ดังนี้

“...หมู่บ้านเนินตระคร้อมีที่มาจากเดิมมีต้นตะคร้อใหญ่ 1 ต้น (ต้นตะคร้อมีประโยชน์เผาถ่านแล้วคุณภาพของถ่านดีมากชาวบ้านช่วงแรก ๆ เผาถ่านด้วยเตาดิน วิธีคือขุดหลุมดินขนาดพอที่ไม้ที่หามาได้ใส่ได้หมด เอาไม้ใส่หลุมให้เต็ม เอาดินมาพอกแล้วตีเป็นรูปเตา จุดไฟ เผาจนไม้เป็นถ่าน ทิ้งไว้ให้ถ่านเย็น เอาถ่านออกเตา) เตาสามารถใช้ต่อได้อีก สมัยก่อนป่าอุดมสมบูรณ์มีไม้

มากมาย คนจึงเผาถ่านใช้ และเผาถ่านขายปัจจุบันนี้ยังมีบางคนสามารถเตาทำได้แต่ไม่มีไม้มากพอเผาและคนใช้ถ่านน้อยจึงไม่ได้สร้างเตาอีก”

นายไฉ โกมุด ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาการทำนา “การทำนาสมัยก่อนใช้ระหัดชกมวยวิดน้ำ ระหัดเป็นเครื่องมือวิดน้ำสมัยก่อน ตัวระหัดชกมวยทำด้วยไม้เหมือนระหัดทั่ว ๆ ไป แต่ขนาดจะเล็กกว่าสามารถแบกไปตามใช้ได้ ใช้มือหมุนแทนการใช้เครื่องจักรซึ่งปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว ประโยชน์คือใช้วิดน้ำใส่นา เคลื่อนย้ายได้ง่าย คนแบกหรือหามไปได้”

นายบุญ สาระภู กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของหนองน้ำสาธารณะ “เดิมมีหนองน้ำสาธารณะประมาณ 30 แห่ง มีปลาอุดมสมบูรณ์มากมีพันธุ์ปลามากมายเช่นปลาหมอ ปลาช่อน ปลาชะโด ปลาแมงป่อง ปลาดุกอูย ปลาดุกด้าน ปลาเนื้ออ่อนปลาแขยงหลายชนิดปลากลาย หอยต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันนี้หนองต่างๆ เหล่านี้กลายเป็นพื้นที่ของนายทุน นายทุนซื้อที่ดินหนองก็ถูกปิดทางเข้าออกบางส่วน หนองน้ำตื้นเขินไปบางส่วนพันธุ์ปลาบางพันธุ์สูญหายไปเช่น ปลาดุกด้าน เด็กรุ่นหลังไม่ได้เห็นแล้ว ภายในนาหน้าลมโยกข้าวออกรวงมีปลามากมาน สามารถตกหลุมโจน(ทำหลุมตักตามทางที่ปลาเดินทางเมื่อปลาดกกลงไปรวมกันในหลุม จับปลาขึ้นมากินได้ปลาจำนวนมาก) จับปลาดกคัก (เมื่อน้ำในนาเริ่มแห้ง จะเหลือแอ่งน้ำที่มีน้ำเหลือน้อย ๆ ปลาจะมารวมกันเรียกว่าปลาดกคัก) ได้ปลามากมาย หลังหน้านาชาวบ้านเริ่มมีเวลาว่างจะรวมกันออกไปหาปลา มาทำปลาร้าปลาแจ่วบั้ง ปลาเค็มบั้ง ปลาย่างแล้วตากให้แห้งสนิทใส่ไหหรือใส่ปิบเพื่อเก็บไว้กิน หน้าแล้งหรือหน้าที่ยาปลากินได้ยากปัจจุบันนี้ทั้งพันธุ์ปลา ความอุดมสมบูรณ์ และหนองน้ำ รวมถึงการถนอมอาหารด้วยวิธีดังกล่าวมีน้อยมากเนื่องจากหนองหมด ปลา มีน้อยลง คนไม่มีนิยมหาปลาเหมือนสมัยก่อน”

นายเปี้ย หาญประเสริฐ ได้กล่าวถึงอาชีพของชาวบ้านสมัยก่อนว่า “ชาวบ้านทำนา ใช้ความไถนา หน้าทำนาตื่นตอนเช้าเอาควายออกไปไถนา ตอนเพลพักไถให้ควายกินหญ้า คนไถนาเปลี่ยนเป็นเก็บหญ้าออกจากนาบั้ง ตกกล้าบั้ง ถอนกล้าบั้ง ดำนาบั้ง แต่งคันนาบั้ง คือในแต่ละวันชาวบ้านจะมีการวางแผนการทำงานไว้อย่างพอเหมาะ ว่าเมื่อปลดให้ควายพักกินหญ้า คนก็ทำงานต่อ ไม่มีเวลาว่างมากเหมือนปัจจุบัน ชาวนาได้ออกกำลังกาย แข็งแรงไม่มีการป่วยเป็นความดันโลหิตสูงหรือเป็นเบาหวานมากมายเหมือนในปัจจุบันนี้ หน้าที่ยี่งควายถ้าเป็นวันหยุดหรือปิดเทอม เด็ก ๆ ไม่ไปโรงเรียน เด็กต้องไปเลี้ยงควาย มีความจำนนมาก บางครั้งบ้านละ 3-5 ตัวรวมกันหลาย ๆ บ้านประมาณ 50-100 ตัว เด็กจะไล่ควายออกไปในทุ่งกว้างที่มีหญ้าอุดมสมบูรณ์ ควายกินหญ้าอยู่ด้วยกัน เด็กที่ไปเลี้ยงควายรวมกันเล่นด้วยกันเล่นบั้ง หายปลาบั้ง ยิงนกมาบั้ง เด็กมีการเล่นการสังสรรค์กันทำให้เกิดความ ความผูกพัน สามีคักกัน มีการช่วยเหลือกันบางวันคนใดติดธุระเพื่อนจะดูแลความแทนให้ เด็ก ๆ ได้เล่นกันสนุกสนาน ได้ออกกำลังกาย ได้ช่วยพ่อแม่ทำงาน ฝึกด้านหน้าที่และความรับผิดชอบแต่ยังเด็ก ซึ่งต่างจากปัจจุบัน”

นอกจากนี้ที่มิวิชัยได้สืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ในชุมชน ซึ่งพบว่า ยังมีภูมิปัญญา “ระนาด” และ “หนังตะลุง” สามารถสรุปข้อมูลได้ดังนี้

ภูมิปัญญา “ระนาด”

จากการสัมภาษณ์ ลุงทองอยู่ สนิธิ (7 กรกฎาคม 2548) ทำให้ทราบความเป็นมา แรกเริ่มเดิมที เมื่อคุณลุงทองอยู่ สนิธิ อายุประมาณ 8 ปี ลุงเกลี้ยง เคยเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 ได้ซื้อเครื่องระนาดมา ได้ชักชวนให้คนในหมู่บ้านไปหัดระนาด และในจำนวนนั้นก็มีลุงทองอยู่เข้าไปหัดด้วย ทำให้รักความไพเราะของดนตรีไทยมาจนทุกวันนี้ ตอนที่หัดอยู่นั้น ถ้าเครื่องดนตรีเกิดความเสียหาย ลุงเกลี้ยงจะเป็นผู้ซ่อมแซมเองทั้งหมด บ้านของลุงทองอยู่กับลุงเกลี้ยงอยู่ใกล้กัน เวลาที่ลุงเกลี้ยงทำอะไร ลุงทองอยู่ก็จะไปช่วยทุกอย่าง จึงได้รับการถ่ายทอดวิชาการทำผืนระนาดมา ตั้งแต่ตอนนั้น จนลุงทองอยู่อายุได้ 13 ปี จึงได้เริ่มหัดเล่นระนาดเรื่อยมา เมื่อเล่นจนมีความสามารถ ก็เริ่มรับงานตั้งแต่อายุ 18 ปี จนตอนนี้อายุ 65 ปี ก็ยังมีเจ้าภาพมาจ้างไปเล่นตามงานต่าง ๆ โดยเฉพาะงานศพ ในการวงระนาด ลุงทองอยู่ได้ให้ความรู้ว่าการเล่นใช้คน 22 คน ประกอบไปด้วย สอง เครื่องมอญชุดใหญ่

ระนาดของลุงทองอยู่ มีชื่อเสียงมากจนปัจจุบัน ลุงทองอยู่ให้เหตุผลว่า ลุงเป็นประธานประชาคม ทำให้มีคนรู้จักกันมาก เลยมีคนสั่งซื้อกันมาก จนกลายเป็นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งตอนนี้ภูมิปัญญาการทำระนาด ลุงทองอยู่ได้ถ่ายทอดให้แก่ลูกเขย คือ คุณศรายุทธ และลูกสาว คือ คุณขวัญจิต เป็นผู้สืบทอด

ระนาดเป็นเครื่องดนตรีไทย ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความสวยงาม เรียงร้อยเป็นผืน มีเสียงสูงไล่ลงไปจนถึงเสียงต่ำ ลุงทองอยู่ได้กล่าวถึงเทคนิควิธีการทำผืนระนาดว่ามีอยู่มากมาย แต่ถ้าให้ละเอียดลึกซึ้งนั้นคงไม่ได้ จะต้องใช้วิธีลงมือปฏิบัติเองจึงจะเข้าใจ เช่น วิธีการเจาะรู ร้อย เชือกถูกระนาด การปาดหัวลูกระนาด การคว้านท้องลูกระนาด เหล่านี้เป็นต้น ระนาดเมื่อทำขึ้นมาแล้วจะเรียกว่า หลัง และท้อง ส่วนบนเรียกว่า “หลัง” ส่วนล่างเรียกว่า “ท้อง” ที่ใช้คำว่าคว้านท้องนั้นก็ คือ การปาดเนื้อไม้ด้านหนึ่งที่เรียกว่าท้องออกไป เพื่อปรับเสียงสูง เสียงต่ำตามความต้องการ และสำหรับไม้ที่ใช้ทำระนาดจะต้องใช้ไม้ท่อนเดียวกันหรือไม้แผ่นเดียวกัน เพราะจะทำให้เสียงของระนาดดังเสมอกันและเสียงดี ถ้าใช้ไม้คนละท่อน หรือคนละแผ่น เสียงจะไม่โปร่ง ดังไม่เพราะ ที่กล่าวมานี้คือ ประสบการณ์ที่ผ่านมากกว่า 30 ปี ที่ลุงทองอยู่ได้ลองผิดลองถูก แก้ไขปรับปรุง พัฒนาผืนระนาดมาหลายวิธี ซึ่งได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูกเขยและลูกสาวดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

ระนาดทำจากไม้พยุง ไม้จันทน์แดง หรือไม้เต็ง ที่บ้านของลุงทองอยู่ ก็มีการจำหน่ายระนาดอยู่หลายสิบปี ราคาตั้งแต่ 5,000 – 8,000 บาท ซึ่งมีลูกค้าอยู่หลายแห่ง เช่น พิษณุโลก ภูเก็ต มหาวิทยาลัยบูรพา เป็นต้น

ระนาดคือ ดนตรีไทย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างความภาคภูมิใจให้แก่เราชาวไทย เราจึงควรช่วยกัน ส่งเสริมและอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป

หนังตะลุง ของหัวสำโรง

หนังตะลุงเป็นมรดกพื้นบ้านของชาวหัวสำโรงที่เราเคยเห็นแสดงตามวัดเวลาว่างงานศพเมื่อ 30 กว่าปีก่อน แต่ปัจจุบันนี้สูญหายไป ทีมวิจัยจึงได้สืบหาว่ายังมีอยู่ที่ใดบ้าง ซึ่งได้ทราบจากพระครูอุดมสุตาวิวัฒน์ (เจื้อย อุตตโม) อดีตเจ้าอาวาสวัดอ่าวช้างไล่ ได้ให้ข้อมูลว่า อ่าวช้างไล่อยู่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านหัวสำโรง ยังคงมีหนังตะลุงเล่นอยู่คนหนึ่ง ซึ่งมีนายสมัย แสงเจริญ เป็นเจ้าของคณะ โดยเป็นคณะหนังตะลุงคณะสุดท้ายในอำเภอนี้ ซึ่งพระครูอุดมสุตาวิวัฒน์ เป็นผู้สอนวิธีตัดหนังตะลุงให้หลวงพ่อเจื้อย ซึ่งเห็นว่านายสมัยมีความสามารถที่จะเชิดหนังตะลุงได้ จึงมอบพระราชนิพนธ์เรื่องราวเกียรติของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกให้ไปอ่าน นายสมัยจึงเริ่มท่องจำตามที่หลวงพ่อแนะนำ

เมื่อตัดหนังได้แล้วก็ไปเรียนวิธีเชิด และพากย์หนังตะลุงจาก “ครูอุ่น” ครูอุ่นเป็นชาวตำบลท่าลาดใต้ อ.บางคล้า จ.ฉะเชิงเทรา ซึ่งขณะนี้ครูอุ่นมีอายุ 80 ปีเศษ หนังสัตว์ที่นำมาตัดหนังตะลุงได้แก่ หนังโค แต่โคจะเสียชีวิตอย่างไรก็ได้ แต่ถ้าเป็นหนังตะลุงภาคใต้ จะทำรูปหนังศักดิ์สิทธิ์ เช่น รูปฤๅษี รูปอิศวรทรงโค และรูปเทวดา จะต้องตัดจากหนังโคที่ถูกฟ้าผ่าตาย หนังตะลุงดังกล่าวจึงจะขลัง หรือหนังใหญ่วัดขนอนก็เช่นกัน ตัวพระราม พระลักษมณ์ จะต้องตัดจากหนังโคที่ถูกฟ้าผ่าตาย หรือเสือกัดตาย อย่างใดอย่างหนึ่ง

วิธีการทำหนังตะลุง ก่อนอื่นต้องนำหนังโคมาชุบน้ำในเพื่อให้แสงไฟผ่านเวลาเชิด ต่อจากนั้นก็นำหนังไปแช่น้ำด่างผสมด้วยปูนขาว เหลือ ขี้เถ้า และด่างทับทิม เป็นเวลา 3 วัน แล้วนำหนังไปขึงให้ตึงจนกว่าจะแห้ง แล้วจึงวาดแล้วตัดเป็นตัวหนัง ลวดลายที่แกะหนังตะลุงนั้นเป็นลวดลายแกะสลักอย่าง ภาพเขียนลวดลายไทย ส่วนที่ระบายบนตัวหนังนั้นใช้สีที่ตรงกับเรื่องราวเกียรติ เช่น พระรามระบายสีเขียว สีที่ใช้ระบายคือสีน้ำมัน นายสมัยมักจะลงนะ หน้าทอง คือการปิดทองเพื่อให้เป็นที่นิยมจากคนดู สำหรับส่วนสูงของตัวหนังจะอยู่ที่ 50 เซนติเมตร ซึ่งนายสมัยกล่าวว่า เป็นขนาดเล็ก

ปัจจุบันนี้นายสมัยตัดหนังขนาดเล็ก เพราะขนาดใหญ่ใช้หนักมากเวลาเชิด อาจารย์มนตรี ตราโมท กล่าวไว้ว่า หนังตะลุงที่สูงสุดจะต้องไม่เกิน 80 เซนติเมตร การตัดหนังต้องคำนึงถึงเนื้อเรื่องด้วย เป็นต้นว่า ถ้าตัดตอนพระรามเดินดง จะต้องตัดหนังเป็นรูปต้นไม้ประกอบเป็นฉากป่า

ด้วยตัวหนังเหล่านี้ เมื่อเข้าแสงไฟแล้วมีความสวยงามมาก เมื่อตัดหนังและระบายสีเสร็จแล้วก็จะใช้ไม้ผูกตัวหนัง ไม้ที่ผูกหนังมี 2 อัน เรียกว่า “ไม้ยืน” คือไม้ทาบกลางตัวหนังหนึ่ง ที่ผู้เชิดถือเวลาเชิด และปักบนต้นกล้วยเมื่อหมดบทบาทของหนังตัวนั้น ส่วนไม้อีกอันหนึ่งผูกที่มือเพื่อให้มือเคลื่อนไหวออกท่าทางเพื่อให้ทราบว่าเป็นบทบาทของหนังตัวนั้น ๆ แต่ถ้าเป็นตัวตลกจะมีเชือกอีกเส้นหนึ่งผูกที่ปากสำหรับผู้เชิดดึงให้ปากขยับ เมื่อเป็นบทพูดของหนังตัวนั้น ๆ โดยตัวตลกของนายสมัยมีอยู่ 3 ตัว คือ เจ้าด้วง เจ้าแก้ว และเจ้าบักกะทือ ตลกทั้ง 3 ตัวนี้เป็นตัวสำคัญที่ใช้ผ่อนแรงผู้พากย์และผู้เชิดได้มาก

ผู้พากย์จะมีวิธีผ่อนแรงเพื่อลดความเหน็ดเหนื่อยซึ่งเรียกว่า “ทอด” ด้วยการแทรกบทตลกหรือการละเล่นพื้นบ้านลงไปในบทของตลกเอง โดยให้เจ้าด้วง เจ้าแก้ว หรือเจ้าบักกะทือออกมาสนทนาออกมุขตลก บทตลกเป็นบทที่ทันต่อเหตุการณ์ เช่น ตลกน้ำมันแพงบ้าง ล้อเลียนเรื่องของแพงบ้าง หรือตลกเรื่องราวของคนในหมู่บ้านซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไป

การทอดอีกวิธีหนึ่งของนายสมัย คือ ทอดด้วยการแทรกเพลงพื้นบ้านลงไปในการเจรจา เป็นต้นว่า เพลงข่อย เพลงอีแซว เพลงเรือ ลำตัด รำวง แม้แต่เพลงลูกทุ่งก็แทรกลงไปในบทตลกได้โดยเหตุนี้ผู้พากย์จึงต้องมีความสามารถรอบรอบตัว ทำให้หาผู้พากย์ได้ยากมาก ตอนหนึ่งนางตะลุงคณะนี้มีนายสมัยพากย์ได้อยู่คนเดียว และพากย์ได้หมดทุกตัวไม่ว่าจะเป็นตัวพระ ตัวนาง หรือตัวตลก เนื้อความที่ใช้พากย์มาจากเรื่องราวเกียรติยศบัพพะราชนิพนธ์ดังที่ได้กล่าวมา ทำนองที่ใช้พากย์ก็พากย์ด้วยทำนองหนังตะลุงทั่วไป ยกเว้น บางตอนที่เป็นบทโศก นายสมัยจะใช้เสภาแทนเพื่อมิให้ซ้ำซากหรือจืดเกินไป ซึ่งขณะนี้นายสมัยมีตัวหนังรวม 60 ตัว ตัวที่สววยวามที่สุดคือ “ตัวพระ” ซึ่งใช้เวลาตัดประมาณ 2 วัน

การตัดตัวหนังขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ตัด จะแตกต่างกับการตัดหนังใหญ่ ตัวสำคัญ 3 ตัว คือ ฤาษี พระราม และพระลักษมณ์ จะต้องตัดให้เสร็จใน 1 วัน ตัวหนังอื่น ๆ ได้แก่ นางยักษ์ ลิง นางสีดา ต้นไม้ที่ใช้ประกอบฉาก ตัวหนัง ทั้งหมดนี้เก็บไว้ในหีบสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 40*30 นิ้ว ซึ่งเรียกว่า “แผง” จะป้องกันมิให้ตัวหนังหักเสียหาย

หนังตะลุงเป็นมหรสพที่มีความเชื่อทางไสยศาสตร์ปะปนอยู่จำนวนมาก เป็นต้นว่า โอกาสที่จะเล่นหนังตะลุงของชาวบ้าน จะเล่นในงานวัด ได้แก่ งานประจำปี งานแก้บน ทำบุญกลางบ้าน คือ ทำบุญในงานศพและงานบวชนาค นอกนั้นชาวบ้านจะไม่นิยมนำหนังตะลุงมาเล่นในบริเวณบ้าน

โรงหนังตะลุงมีขนาดแน่นอน คือ กว้าง 6 ศอก สูง ศอกคืบ ส่วนความสูงจากพื้นดินอยู่ในระดับสายตาของผู้ชม นายสมัยชี้แจงว่ากาสร้างโรงหนังเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพเมื่อทำโรงเสร็จแล้วผู้เล่นจะต้องทำพิธีเบิกโรงด้วยการว่าคาถาก่อนขึ้นโรงกันคนทำร้าย ด้านหน้าโรงเป็นจอผ้าขาวประกอบริมด้วยผ้าสีกรมท่า มีประตูเข้ออก 2 ประตู ส่วนอีก 3 ด้าน มีฝากันกันแสงจากตะเกียงเจ้า

พายุหรือไฟฟ้า ผู้เข็ดนั่งอยู่ในโรง ภายในโรงมีตะเกียงเจ้าพายุหรือไฟฟ้าแขวนอยู่กลางโรง เมื่อผู้เข็ดเข็ดตัวหนึ่ง เงามจะทอดมาอยู่ที่จอ ภายในโรงจะมีต้นกล้วยวางติดกับจอ 1 ต้น ใช้เป็นที่ตั้งตัวหนังที่กำลังแสดง อีก 2 ต้น วางท่ามุมฉากกับต้นแรกเพื่อเป็นที่พักตัวหนังที่ยังไม่ถึงบท

ก่อนจะเริ่มเล่นต้องไหว้ครูเสียก่อน เครื่องสำหรับไหว้ครูเรียกว่า “เครื่องขันห้า” ได้แก่ ดอกไม้ รูป เทียน หมาก และพลู อย่างละ 5 กับเงินกำนัน 12 บาท ซึ่งจะต้องเรียกจากเจ้าภาพ การไหว้ครูเริ่มต้นด้วย การนำตัวหนัง 3 ตัว คือ ฤาษี ยักษ์ และมนุษย์อย่างละตัวออกมายืนนิ่ง พร้อมกันนั้นผู้พากย์จะกล่าวคำนมัสการคุณพระศรีรัตนตรัย ต่อด้วยบทสวดชุมนุมเทวดา ครั้นจบบทสวดชุมนุมเทวดาผู้พากย์ก็เริ่มไหว้ครูว่า

“ข้าจะไหว้พระมหาดมทั้งสามพระองค์ พระอิศวรผู้ทางโคอุสุภราชฤทธิรอน เบื้องขวาจะไหว้พระนารายณ์ทั้งสี่ทางครุฑเจริญพรเรื่องฤทธิรงค์ เบื้องซ้ายข้าจะไหว้จุฬจักรพรรดิหลักโลกทุกองค์ เพ็ญ พระอยู่เกล้าองค์ทรงฤทธิ์เรื่องรองสามองค์ทรงพักรัศมีพระพบกันสามโลกยอมเข็ดขามพระเดช พระนามชื่อกำจรเรื่องวิทย์เรื่องเดช เรื่องเวทย์และเรื่องพร ปราบทั่วดินดอนบพจรทั่วจักรวาล ข้าจะไหว้พระพรหมวงศราชาจารย์ที่ได้สาปสรรคบรรณาการเครื่องเล่นในหมู่ผู้รู้การ กลางวันโขนโรงละครสา คนเห็นแจ่มตา ประดับประดาไปด้วยเครื่องเรื่องไสว ราตรีอัคคีแจ่มใจ หนังสือแสงไฟ วิจิตรลวดลาย ปวงประสาม ราษฎรทั้งหลายชื่นชมสบายด้วยพิพัฒน์สถาพร...”

เมื่อไหว้ครูจบแล้วจะจับตอน – เล่นตอนใดก็ได้แล้วแต่จะตกลงกับเจ้าภาพ เวลาเล่นมักจะเริ่มต้นเล่นประมาณ 3 มุม และเลิกตอนตี 2 ในส่วนเครื่องดนตรีที่ใช้กับหนังตะลุงมีอยู่ 6 ชิ้นด้วยกัน เครื่องดนตรีแต่ละชนิดจะกำหนดประเภทของไม้ไว้ด้วย เป็นต้นว่า โทนมี่ 1 ใบ ทำด้วยไม้ขนุน ส่วนกลองตุ๊กทำด้วยไม้ประดู่มีอยู่ 2 ใบ เครื่องดนตรีอื่นๆ ได้แก่ ซอด้วง และฉิ่ง มีผู้เล่นในคณะทั้งหมด 7 คน คือ

นายสมัย แสงเจริญ	ผู้เข็ดและผู้พากย์
นายสมหมาย ศิริวารา	ตีกลองตุ๊ก
นายวิเชียร ศรีมัลย์ และนายชำนาญ ศิริวารา	ตีโทน
นายเบิ้ม แสงเจริญ	ซอด้วง
นายพนนต์ แสงเจริญ	ซอด้วง
นายใจ แสงเจริญ	ตีฉิ่ง

ส่วนที่ 2 แนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิต ของชุมชนหัวสำโรง

จากการที่ทีมวิจัยได้ดำเนินกิจกรรมสืบค้น เก็บรวบรวมข้อมูล ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนชาวหัวสำโรงตั้งแต่อดีต- ปัจจุบัน ในประเด็น ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน อาชีพและความเป็นอยู่ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งหลังจากรวบรวมข้อมูลแล้ว ทีมวิจัยได้จัดเวทีเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง ทำให้สรุปได้ว่า

...จากความเป็นมาและสภาพปัญหาของชุมชน ชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุมได้มีการหารือถึงแนวทางการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรงนั้น ต้องสร้างความร่วมมือของชุมชน โดยการรวมคนในชุมชนเพื่อหาประเด็นที่คนส่วนใหญ่ได้มีส่วนร่วม ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลพบว่า ในอดีตชุมชนมีความสัมพันธ์กันใน 3 ส่วน คือ บ้าน วัด และโรงเรียน แต่ปัจจุบันความสัมพันธ์ของสามส่วนนั้นลดน้อยลง จึงส่งผลให้ชุมชนเกิดปัญหา ดังนั้นในการที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง จะต้องเริ่มต้นจากการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของทั้ง 3 ส่วน คือ บ้าน วัด และโรงเรียน ตลอดจนส่งเสริมความเข้มแข็งให้สามส่วน มีบทบาทในการร่วมกันพัฒนาชุมชนหัวสำโรง ทีมวิจัยจึงสรุปแนวทางในการดำเนินการเพื่อพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรงในระยะต่อไป ดังนี้

1. การขับเคลื่อนงานต่อให้เกิดงานในชุมชนเพื่อให้เกิดการความสัมพันธ์ของคนใน 3 ภาคส่วนในชุมชน คือ วัด ครอบครัวและโรงเรียน

2. การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงามในอดีตที่คิดว่ามีประโยชน์กลับมาใหม่
โดยดำเนินการผ่านกิจกรรมต่อไปนี้

1. กิจกรรมการสืบสานประเพณีชาวหัวสำโรง เช่น

- ฟื้นฟูเพลงกล่อมเด็ก โดยจัดกิจกรรมในกลุ่มเยาวชน เมื่อเยาวชนแสดงผู้ปกครองต้องคอยช่วยเหลือ มาดูและเป็นการกำลังใจให้
- ฟื้นฟูเพลงพื้นบ้านของชาวหัวสำโรง
- การแต่งตัวย้อนยุคแบบไทยในวันสงกรานต์
- การฟื้นฟูการทำอาหารท้องถิ่นที่มีน้อยลง เช่น ขนมหัวผักกาด หมูโหลง

2. โรงเรียนมีนโยบายการให้เยาวชนทำบุญในวัดพระ วันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ทำแล้วสร้างความสัมพันธ์กันทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ต้องหาอาหารให้ เตรียมของให้เด็กมาทำบุญ อาจเป็นแนวทางหนึ่งที่แก้ปัญหาช่องว่างของวัยเด็ก ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ เมื่อมีคนมาทำบุญมากๆ

พระสงฆ์ก็ต้องมีการพัฒนา ได้ประโยชน์ครบถ้วน ทั้งบ้าน วัด และโรงเรียนเหมือนในสมัยก่อนดัง
คำว่า “บวร”

3. กลุ่มเยาวชนจัดกิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ เพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ ลดช่องว่างระหว่าง
วัย

4. การฟื้นฟูการเล่นบางอย่างที่ช่วยให้ได้มีการออกกำลังกายอย่างเหมาะสมและ
สนุกสนานเช่น มอญซ่อนผ้า หิม

5. จัดกิจกรรมในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตบางอย่าง เช่น การออกกำลังกาย เพื่อลดปัจจัย
เสี่ยงด้านสุขภาพ

6. จัดตั้งกลุ่มเพื่อนที่เกิด วัน เดือน ปี เดียวกัน

บทที่ 5

บทเรียนจากการวิจัย

โครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา 2. เพื่อหาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนหัวสำโรง และ 3. เพื่อพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนชาวหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา มีพื้นที่การศึกษา คือ พื้นที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จำนวน 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1, 2, 3, 7, 8 และ 12 ซึ่งทีมวิจัยได้ดำเนินกิจกรรมในการสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์ของชุมชน และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนหัวสำโรง ซึ่งแนวทางที่ทีมวิจัยค้นพบ คือ 1. การขับเคลื่อนงานต่อให้เกิดงานในชุมชนเพื่อให้เกิดการความสัมพันธ์ของคนใน 3 ภาคส่วนในชุมชน คือ วัด ครอบครัวและโรงเรียน และ 2. การฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ดีงามในอดีตที่คิดว่ามีประโยชน์กลับมาใหม่

ในการดำเนินงานวิจัยที่ผ่านมาตั้งแต่ต้นทาง ถึงปลายทาง ทีมวิจัยได้บทเรียนจากการทำงานผ่านเครื่องมือ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีค่าในการทำงานร่วมกันเพื่อชุมชน โดยในบทที่ 5 ทีมวิจัยได้สรุปบทเรียนจากการทำงานวิจัย ปัญหาและอุปสรรคดังนี้

จุดเริ่มของการทำวิจัย

1. ทีมงานเห็นพร้อมกันว่า ความเป็นอยู่ในปัจจุบันของคนหัวสำโรงไม่เหมือนในอดีต สาเหตุที่จุดประเด็นให้อยากทำวิจัย
2. อยากให้คนรุ่นใหม่ได้รู้ประวัติศาสตร์ของหัวสำโรง มีการรื้อฟื้นขึ้นมาเล่าสู่กันฟังให้เป็นประวัติศาสตร์ของชาวหัวสำโรงเอง
3. ประวัติศาสตร์อาจสร้างสัมพันธ์ภาพที่มีน้อยให้เกิดขึ้นมาใหม่ได้

การพัฒนาโจทย์วิจัย

การได้ทำวิจัยมีสาเหตุมาจากการที่แกนนำทีม (นายชำนาญ สรรวมศิริ) เคยทำงานภาคประชาชนมาก่อนได้พบกับพี่เลี้ยง ชักชวนกันมารู้จักชุมชนหัวสำโรง จากการพูดคุยกันเห็นปัญหาที่

เกิดกับชุมชน มีการพูดคุยถึงประเด็นที่จะศึกษาอยู่ประมาณ 7-8 เดือน ปรับกันไป ปรับกันมาและจัดทำเอกสารอยู่ประมาณ 1 ปี ซึ่งจากการพัฒนาโจทย์พบว่า

มุมมองของพี่เลี้ยง

1. เห็นการมีส่วนร่วมของทั้งทีมงานและชุมชน
2. เห็นว่าชุมชนมีประเด็นปัญหาที่มากมายหลากหลาย
3. การใช้เวลาพูดคุยที่นานถึง 1 ปี เพื่อให้สามารถเลือกและปรับประเด็นการศึกษาให้เหมาะสม เลือกการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวหัวสำโรงซึ่งเป็นประเด็นเย็นมาศึกษา คาดหวังให้เกิดความสัมพันธ์ กันและอาจลดการเกิดความขัดแย้ง

การเข้าร่วมงานของทีมงาน

หลังจากการอนุมัติโครงการมีการเข้าร่วมของทีมวิจัยมีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. มีการปรับทีมงานเป็นระยะ ๆ โดยวิธีพูดคุยกันเรื่องการทำวิจัย
2. ผู้ที่สนใจในงานวิจัย เห็นว่าจะมีประโยชน์จึงเข้ามาร่วมด้วย
3. ได้รับหน้าที่มอบหมายให้รู้สึกว่าเป็นเจ้าของจึงมาร่วม

ปัญหาและอุปสรรคในการทำวิจัย

1. ปัญหาการจากจัดเวที

1) ทีมงานไม่มีความรู้ความชัดเจนในการทำงานวิจัย ในระยะแรก ๆ ทีมงานทุกคนไม่รู้วิธีการวิจัยที่แท้จริง ทำงานแบบรองมือรองถูก รู้ว่าต้องการประวัติศาสตร์ก็ตั้งหน้าตั้งตาเก็บประวัติศาสตร์ต้องการงานให้เสร็จอย่างเดียว งานออกมาไม่มีคุณภาพ มีทีมงานหลายคนออกไป มีหลายคนที่สนใจเข้ามาร่วมงาน มารู้ว่าทีมงานมีปัญหาเมื่อมีการถอดบทเรียนการทำงาน 6 เดือน

2) การจัดเวที ในหมู่บ้านบางแห่งพื้นที่เป็นอุปสรรคต่อการพูดคุย เสียงรบกวนจากภายนอกมีมาก หรือปัญหาขาดแสงสว่างในเวที และบางเวทีการจัดเก้าอี้ที่นั่งเป็นแบบทางการมากไปผู้เข้าเวทีแสดงความคิดเห็นน้อย

3) ทีมวิจัยบางคนไม่กล้าแสดงออกในการเป็นผู้นำเวที ในการพูดคุย

2. ปัญหาของทีมวิจัย

1) ระยะเริ่มต้นทีมวิจัยขาดความสนใจในการศึกษารายละเอียดในโครงการฯ ทำให้การดำเนินการไม่มีทิศทางการทำงาน กิจกรรมไม่เข้าหาวัตถุประสงค์ของโครงการ ขาดการเตรียมทีมที่ดี ทำงานไม่เป็นทีมต่างคนต่างทำตามความถนัดตามประสบการณ์เดิมของแต่ละคน

2) ทีมวิจัยขาดทักษะ การจดบันทึก การเขียนสรุปประเด็นต่างๆ การเก็บรวบรวมเอกสารไม่เป็นระบบ

3) ความรู้สึกของทีมงานวิจัย

- มีความรู้สึกผิดหวังเมื่อมีบางคนออกจากทีมงานไป
- น้อยใจคนรุ่นใหม่ที่ไม่ค่อยสนใจและพัฒนาตัวในทางที่ดี
- ท้อใจเมื่อมีการด่าทอ ต่ำหนิหรือมีคำพูดจากชาวบ้านที่คลางแคลงใจ

3. แนวทางการแก้ปัญหา

หลังจากการที่ทีมพี่เลี้ยงจาก สกว. พี่เลี้ยงโครงการวิจัยและทีมวิจัยได้พูดคุยกันอย่างเปิดอกเปิดใจกันจึงรู้ว่าที่ผ่านมาก็คือการทำงานแบบไม่มีทิศทาง วัตถุประสงค์ที่ไม่ชัดเจน ไม่มีการวางแผนการทำงานที่ดี ประเด็นการทำงานแบบฟุ้งกระจาย เนื่องจากหัวลำโพงมีปัญหาทับซ้อนกันอยู่มากมายหลายประเด็น มาคิดร่วมกันว่าต่อไปจะอย่างไรดีให้งานเดินต่อไปได้อย่างดีได้ข้อสรุปว่า

- 1) ควรมีการเตรียมตัวก่อนการทำเวที และประเมินผลสรุปงานหลังการทำเวที
- 2) ทุกคนควรได้รับประสบการณ์ได้รับการมอบหมายมีบทบาทหน้าที่กันอย่างทั่วถึง หน้าที่ที่ได้รับเหมาะสมกับคนและเวลา สถานการณ์
- 3) เมื่อพูดคุยกับใครที่ไหนแล้วพยายามเกี่ยวคนที่สนใจเรื่องการวิจัยและประวัติศาสตร์เข้ามาเรื่อยๆ เข้ามาร่วมใหม่ก็มีออกจากเราจากไปก็มี
- 4) ในการติดต่อเชิญคนเข้าร่วมเวที การใช้คนในพื้นที่หรือคนที่สนิทกันเป็นคนเชิญจะดี
- 5) ข้อมูลที่ได้มากมายจนสรุปไม่ได้จากการพูดคุยกันมีความเห็นพร้อมกันว่า ต้องจัดหมวดหมู่เป็น 4 หมวดหมู่ ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน การทำมาหากิน ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแบ่งหน้าที่กันเป็นทีมเพื่อสืบค้นข้อมูล
- 6) ทีมควรพัฒนาการจดข้อมูล ขาดทักษะการเขียน My Map

สิ่งที่ได้จากการวิจัย

1. ได้ความรู้

จากการทำวิจัยจะเห็นว่าสิ่งที่ทีมวิจัยได้รับรู้ในเรื่องดังนี้

- 1) ได้ความรู้ ได้ความภาคภูมิใจ ที่ได้ทำงานเริ่มรู้จักคำว่าวิจัยท้องถิ่นและได้รู้จักดีในระดับหนึ่งแต่ยังไม่ถ่องแท้ รู้ว่าถ้าทำจริง ๆ ก็มีประโยชน์มากมาย
- 2) ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนในอดีตของบรรพบุรุษและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

3) ทราบถึงการเปลี่ยนที่เกิดขึ้นว่าบางอย่างเกิดเป็นปัญหาของชุมชน คิดที่อยากจะร่วมกันแก้ไขปัญหา และอยากให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2. ได้คุณค่า

1) ทีมวิจัย ได้ความรัก ความสามัคคี กับทีมที่ทำวิจัย ที่สำคัญคือการได้เพื่อน ได้ชุมชน มีคนรู้และเข้าใจ ให้ความร่วมมือแล้วทราบปลื้มใจการได้สืบทอดเพลงโบราณในกลุ่มเด็ก

2) เปลี่ยนความคิดจากไม่อยากรุ่งเกี่ยวกับชุมชน พอเข้ามาทำวิจัยเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน และมีความรู้สึกอยากเล่าประวัติศาสตร์ที่รู้มาจากการทำวิจัย

3) มีเพื่อนเพิ่มมากขึ้น มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น ความห่วงใยกัน ดูแลกันในกลุ่มดีขึ้น มีการประสานงานกันแบบไม่เป็นทางการ พูดคุยเสมอๆ

4) ได้ความรู้มากขึ้นทั้งในเรื่องประวัติศาสตร์ เรื่องการวิจัย เรื่องการทำงานเป็นทีม การนำกระบวนการวิจัยมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้ในการทำงาน และงานวิจัยเป็นบทเรียนที่ดีที่นำมาปรับใช้กับงานประจำได้ดี และมีประโยชน์จริงๆ

5) ได้บทเรียนในการทำงานจากการศึกษาข้อมูลก่อนการคุยกัน มีการรับฟังคนอื่นมากขึ้น ให้คนอื่นเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น แบ่งงานกันทำ มีการทำงานเป็นทีมมากขึ้น ที่สำคัญที่สุดคือการที่เวลาทำงานแล้วอยากให้ทีมงานหรือคนอื่น ๆ พูดให้ฟังมาก ๆ เพื่อเราได้ฟังข้อมูลมาก ๆ รู้จักคิดวิเคราะห์กรองข้อมูล ก่อนการตัดสินใจว่าจะทำอะไร อย่างไรหรือจะเรียกว่า รู้จักฟังให้มีข้อมูลหรือเห็นความคิดเห็นของคนอื่นมีความสำคัญกับการทำงานและการตัดสินใจนั่นเอง

6) สามารถหาเรื่องคุยในการสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ได้ ได้ความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น รับฟัง คุยกันมากขึ้น

7) เห็นความเปลี่ยนแปลงของชุมชน เช่น ผู้นำชุมชนมาร่วมในเวที มีการนำวัฒนธรรมเดิมมาใช้ที่ได้ผลชัดเจนคือการที่ชุมชนตื่นตัวและพร้อมกันแต่งกายย้อนยุคในวันสงกรานต์ 2 ปี (2548-2549)

8) โรงเรียนหัวลำโพงมีการสร้างศูนย์วัฒนธรรมที่โรงเรียน มีเครื่องมือสมัยก่อนหลายอย่างเช่น การสีข้าวด้วยสีมือหมุน การตำข้าว เคียวโบราณ และอื่น ๆ อีกมากมาย

9) โรงเรียนมีการให้เด็กนำอาหารมาทำบุญในวันพระ

10) สิ่งที่ดี ๆ และมีคุณค่าของชาวหัวลำโพงบางอย่างสูญหายไปเช่น การละเล่นพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็กสมัยโบราณหายไปเกือบหมด ไม่มีการร้องให้เด็กฟังอย่างแต่ก่อน คนรุ่นใหม่ร้องไม่เป็น

3. ได้รับการสนับสนุนจากพี่เลี้ยง

1) ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ จากการทำงานที่ทำอยู่ พาไปศึกษาเรียนรู้ประสบการณ์แลกเปลี่ยนกับภายนอก

- 2) ช่วยสร้างให้เกิดกลุ่มคนทำงานในชุมชน
- 3) ช่วยกระตุ้นทีมในการทำงาน เป็นพี่เลี้ยงคอยแก้ปัญหาให้เวลาติดขัด
- 4) เป็นกำลังใจให้มีพลังเวลาที่ทีมงานเหนื่อยหรือท้อแท้

สรุปบทเรียนที่ได้จากการทำงาน..

1. กระบวนการสร้างทีม การทำงานเป็นทีม เป็นกระบวนการที่ทำให้ทุกคนมีการพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดี
2. การยอมรับความผิดพลาดและนำมาถอดบทเรียนในเวทีของผู้วิจัยเป็นการเรียนรู้ที่ส่งผลในการทำงานเป็นทีมอย่างดียิ่ง
3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมทำงานอื่น ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้กระบวนการทำงานรวดเร็วขึ้นมีมุมมองกว้างมากขึ้น
4. ความโปร่งใสด้านการเงินและงบประมาณ ให้ทุกคนมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมใช้ร่วมรับผิดชอบ ทำให้ทุกคนมีความไว้วางใจกันและกันเป็นอย่างดี
5. การจัดกิจกรรมทุกกิจกรรมควรมีผู้รับผิดชอบในการบันทึกประเด็นต่าง ๆ ในเวทีทุกคนการขับเคลื่อนงานต่อไป
6. ไม่ว่าจะพบกับปัญหาหรืออุปสรรคต้องเดินหน้าทำเวทีให้ครบตามแผนที่วางไว้
7. เวทีการประชุมประจำเดือนควรทำอย่างต่อเนื่องและการประชุมนอกสถานที่มีประโยชน์ควรประชุมนอกสถานที่บ้าง
8. ในการจัดบันทึก หากคนมาช่วยจดควรเป็นเยาวชนเพราะจะเป็นการพัฒนาทักษะของเยาวชน และทำให้เยาวชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทำงาน

บทที่ 6

สรุป และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา 2. เพื่อหาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนหัวสำโรง และ 3. เพื่อพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนชาวหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา มีพื้นที่การศึกษา คือ พื้นที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จำนวน 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1, 2, 3, 7, 8 และ 12 ซึ่งทีมวิจัยได้ดำเนินกิจกรรมในการสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์ของชุมชน และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนหัวสำโรง ซึ่งแนวทางที่ทีมวิจัยค้นพบ คือ 1. การขับเคลื่อนงานต่อให้เกิดงานในชุมชนเพื่อให้เกิดการความสัมพันธ์ของคนใน 3 ภาคส่วนในชุมชน คือ วัด ครอบครัวและโรงเรียน และ 2. การฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ดีงามในอดีตที่คิดว่ามีประโยชน์กลับมาใหม่ ในบทที่ 6 เป็นการสรุปการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งข้อเสนอแนะในการวิจัยไว้ดังนี้

สรุปการดำเนินกิจกรรม

โครงการวิจัย เรื่อง ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ. ฉะเชิงเทรา

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา
2. เพื่อหาแนวทางในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนหัวสำโรง

3. เพื่อพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนชาวหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา

พื้นที่วิจัย

พื้นที่ใช้ในการวิจัย ประชาชนในเขตตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ในพื้นที่ 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านใน หมู่ที่ 2 ภูมิเจริญ หมู่ที่ 3 บ้านนอก หมู่ที่ 7 บ้านเกาะลอย-บ้านสวนบน หมู่ที่ 8 บ้านแหลมหินและหมู่ที่ 12 บ้านเนินตะคร้อ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สามารถสรุปเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความเข้าใจแก่ชุมชน เรื่องการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การคืนข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสู่ชุมชน

ในการดำเนินการทั้ง 3 ขั้นตอนเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการได้แก่

- 1.การจัดเวทีชาวบ้าน ในการวิจัยการจัดเวทีชาวบ้าน นำมาใช้ในทุกขั้นตอน การสร้างความเข้าใจของชุมชน การเก็บข้อมูลการวิจัย และการคืนข้อมูล
- 2.การพูดคุยกันกลุ่มย่อย นำมาใช้ในทุกขั้นตอน การสร้างความเข้าใจของชุมชน การเก็บข้อมูลการวิจัย และการคืนข้อมูล
- 3.การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคลจากผู้รู้หรือผู้เฒ่าผู้แก่ ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การนำข้อมูลที่รวบรวมมาได้มาพูดคุยกันในทีม เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้อง ครบถ้วนการ แล้วนำข้อมูลคืนสู่ชุมชนเพื่อเป็นการตรวจสอบอีกครั้ง ก่อนการคืนข้อมูลสู่ชุมชน

ผลการศึกษาวิจัย

1. ได้ประวัติศาสตร์ของชาวหัวสำโรงในประเด็นการศึกษา ได้แก่ ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน อาชีพและความเป็นอยู่ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น

2. แนวทางการดำเนินการขั้นต่อไปในการฟื้นฟูและพัฒนาวิถีชีวิตของชาวหัวสำโรง แนวทางที่ทีมวิจัยมีความเห็นร่วมกันว่าจากการวิจัยครั้งนี้ทิศทางที่จะดำเนินต่อไปคือ

1) กิจกรรมการสืบสานประเพณีชาวหัวสำโรง เช่น

- ฟื้นฟูเพลงกล่อมเด็ก โดยจัดกิจกรรมในกลุ่มเยาวชน เมื่อเยาวชนแสดงผู้ปกครองต้องคอยช่วยเหลือ มาดูและเป็นการกำลังใจให้
- ฟื้นฟูเพลงพื้นบ้านของชาวหัวสำโรง
- การแต่งตัวย้อนยุคแบบไทยในวันสงกรานต์
- การฟื้นฟูการทำอาหารท้องถิ่นที่มีน้อยลง เช่น ขนมหัวผักกาด หมูโหลง

2) โรงเรียนมีนโยบายการให้เยาวชนทำบุญในวัดพระ วันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ

เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ทำแล้วสร้างความสัมพันธ์กันทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ต้องหาอาหารให้ เตรียมของให้เด็กมาทำบุญ อาจเป็นแนวทางหนึ่งที่แก้ปัญหาช่องว่างของวัยเด็ก ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ เมื่อมีคนมาทำบุญมากๆ พระสงฆ์ก็ต้องมีการพัฒนา ได้ประโยชน์ครบถ้วน ทั้งบ้าน วัด และโรงเรียนเหมือนในสมัยก่อนดังคำว่า “บวร”

- 3) กลุ่มเยาวชนจัดกิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ เพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ ลดช่องว่างระหว่างวัย
- 4) การฟื้นฟูการเล่นบางอย่างที่ช่วยให้ได้มีการออกกำลังกายอย่างเหมาะสม และสนุกสนานเช่น มอญซ่อนผ้า หิ่่ม
- 5) จัดกิจกรรมในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตบางอย่าง เช่น การออกกำลังกาย เพื่อลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพ
- 6) จัดตั้งกลุ่มเพื่อนที่เกิด วัน เดือน ปี เดียวกัน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

- 1.ควรเลือกกิจกรรมที่ทำแล้วได้ผลกับคนหลายกลุ่มอายุในเวลาเดียวกันเช่น ได้ทั้งกลุ่มเยาวชน ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ
- 2.ทีมวิจัยอยู่ในบทบาทที่กระตุ้นให้คนรู้จักการคิด คิดว่าจะทำอะไรดีมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมร่วมกัน
- 3.การใช้ตัวประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือและดำเนินการในกลุ่มเยาวชน ได้ประโยชน์หลายประการเช่น เด็กได้รู้จักประวัติศาสตร์ ฝึกทักษะการคิดอย่างมีระบบจากการวิจัย กิจกรรมที่ทำควรมีความต่อเนื่องสม่ำเสมอ ควรทำปฏิทินกิจกรรมรายเดือน รายปี ไว้
- 4.รับสมัครสมาชิกมาร่วมทำกิจกรรมที่มีกลุ่มอายุที่หลากหลายรับทั้งเด็ก –ผู้ใหญ่-คนแก่
5. การเชิญชวนหน่วยงานองค์กรเข้ามาร่วมรับรู้ เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากขึ้น ถ้าหน่วยงานดังกล่าวเห็นประโยชน์และร่วมมือและให้การสนับสนุน เช่น การทำเป็นแบบอย่าง/การสานต่อให้ยั่งยืน /การสานความสัมพันธ์ของชุมชน
6. การวิจัยมีประโยชน์ทั้งในระดับบุคคล ทีมงานและชุมชน การได้ทำงานวิจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกๆระดับที่สำคัญคือ ระดับบุคคลมีมุมมองที่กว้างออกไป ความคิดที่เป็นระบบ โดยเฉพาะการที่มีการใช้กระบวนการการทำงานมาใช้ ใช้ได้ทั้งในชีวิตประจำวันระดับบุคคล ครอบครัว และใช้กับงานประจำ ทั้งในระดับบุคคล ทีมงานอาจขยายผลไปได้กว้างถึงระดับองค์การหรือชุมชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการวิจัยมีประโยชน์จึงควรมีการสนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้เรื่องการวิจัยในท้องถิ่นมากขึ้น มีการขยายวงของการวิจัยเช่นเพิ่มการพัฒนาโจทย์การวิจัยเรื่องใหม่ๆ และสร้างแกนนำวิจัยในชุมชนให้มีความรู้มากขึ้นเพื่อให้การช่วยเหลือแก่นักวิจัยรุ่นใหม่ต่อไป

ภาคผนวก

**บันทึกการจัดกิจกรรม โครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน
เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง
ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา**

.....

**ครั้งที่ 1 เวทีสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายร่วมกับการสืบค้นข้อมูล
วันที่ ณ. ร้านค้าบ้านนอก บ้านนายเขต หาญประเสริฐ
หมู่ที่ 3 ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา**

นายสมเกียรติ ใหม่เอี่ยม หัวหน้าโครงการวิจัย กล่าวแนะนำตัว แนะนำทีมวิจัยและให้ทีมวิจัยแนะนำตัวต่อผู้เข้าร่วมเวที แนะนำการทำวิจัยเรื่องโครงการการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง แนะนำวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อศึกษาความเป็นมาหรือประวัติศาสตร์ของชาวหัวสำโรง โดยจะศึกษาความเป็นมาของชื่อหัวสำโรง ประเพณีสงกรานต์ เป็นสื่อกล่าวนำเข้าสู่บทสนทนาเพื่อสร้างความเข้าใจแก่ผู้ร่วมประชุมจำนวน เพื่อประเมินผู้ฟังและให้ผู้เข้าร่วมประชุมสลับเปลี่ยนกันบอกเล่าเรื่องราวที่รู้จากพ่อแม่หรือบุคคลต่างๆ ที่เป็นเรื่องของชาวหัวสำโรงเช่น ที่มาของชื่อหัวสำโรง มาจากเดิมมีชาวบ้าน 3คนปลูกโรงไว้ 3มุม 3โรง จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า สามโรง ต่อมาการออกเสียงเพี้ยนไปเป็นสำโรงดังปัจจุบัน ส่วนประเพณีต่างๆ การเล่นพื้นบ้านเช่น รำวงวันสงกรานต์ ความสามัคคีในหมู่บ้าน เริ่มเปลี่ยนแปลงลดลง วิถีชีวิต แหล่งอาหารเดิมๆ บางอย่างสูญหายไป เช่นหนองน้ำธรรมชาติที่ชาวหัวสำโรงใช้หาปลา กุ้งจากหนองมารับประทานเพื่อเลี้ยงชีพ การทำนาปลูกข้าว เยาวชนรุ่นหลังเที่ยวเตร่ ไม่สนใจการเรียน วางเป้าหมายชีวิตเพียงเพื่อเป็นลูกจ้างโรงงานอุตสาหกรรม นิยมการแข่งขันกันด้านวัตถุ ความกตัญญูลดลง ไม่ค่อยเชื่อฟังผู้ใหญ่ ไม่ค่อยช่วยทำงานบ้าน ขาดทักษะและไม่สนใจการดำเนินชีวิตในการหาเลี้ยงชีพแบบธรรมชาติ ทำนาปลูกข้าว หาปลา ปลูกพืชผักกันไม่เป็น

ข้อสังเกตและสิ่งที่ได้จากเวที

1 ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่วัยกลางคน อายุมากกว่า40ปี ผู้สูงอายุ เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ รุนราวคราวเดียวกัน มีความสนใจคล้ายคลึงกัน เลยทำให้เวทีมีการพูดคุยกันอย่างสนุกสนาน ทุกคนมีส่วนร่วม

2 เวทีชาตบุคคลกลุ่มเด็ก เยาวชนมาร่วมซึ่งการนำเยาวชนมาร่วมเวทีจะได้ประโยชน์ในด้านการได้รับรู้ประวัติศาสตร์ของตนเอง และการประเมินการรับรู้และความสนใจของกลุ่มเยาวชนเพื่อนำมาวางแผนในการสร้างกิจกรรมครั้งต่อไป

3. ทีมงานและผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสนทนา สิ่งที่ได้คือการบอกถึงการวิจัยโครงการ แหล่งสืบค้นข้อมูลได้แก่รายชื่อ ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่สามารถบอกเรื่องราวแต่ละเรื่องได้ เช่น ผู้ใหญ่สมบูรณ์ สรวมศิริ อายุ 96 ปีสามารถเล่าประวัติศาสตร์ของหัวสำโรงได้ ลูกบุญมี สอนมะลิ อายุ 70 กว่าปีแล้ว สามารถเล่าเรื่องประเพณีการ การละเล่นการเข้าแม่สี ผีสาก การล่าสัตว์ป่า ลูกบุญ สุระธา เล่าเรื่องเทคนิคการหาปลาในหนองน้ำธรรมชาติ นายแหม่ม จันทา หมอยาสมุนไพรไทยแก่เรื่องการพันด้ายพิชริม ลูกจำเนียร โคตม หมอยารักษาโรคบาดทะยักค่าใช้จ่าย ค่าเหมาจ่ายอาหาร 1000บาท(ผู้ใหญ่สมเกียรติสำรองจ่าย)

.....

ครั้งที่ 2 เวทีสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายร่วมกับการสืบค้นข้อมูล
วันที่ 23 มกราคม 2548 ณ สถานีอนามัยตำบลหัวสำโรง
หมู่ 2 ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

นายสมเกียรติ ใหม่เอี่ยม หัวหน้าโครงการวิจัย กล่าวแนะนำตัว แนะนำทีมวิจัยและให้ทีมวิจัยแนะนำตัวต่อผู้เข้าร่วมเวที แนะนำการทำวิจัยเรื่องโครงการการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง แนะนำวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อศึกษาความเป็นมาหรือประวัติศาสตร์ของชาวหัวสำโรง โดยจะศึกษาความเป็นมาของชื่อหัวสำโรง

นางอรรณพร วรรณทะกล่าวถึงวันสงกรานต์ในอดีตที่ทำกัน 5 วัน การทำ วันที่1 หนุ่มสาวมาช่วยกันกวาดทำความสะอาดบริเวณวัดก่อนวันที่2 -5 เล่นรำวงกันสนุกสนาน การเล่นมารวมกันเล่นที่ลานวัด เล่นกันอย่างสนุกสนาน มีกำนันและผู้ใหญ่บ้านมาเป็นผู้ใหญ่ในงานไม่ค่อยมีการวิวาทกันอย่างทุกวันนี้ ระยะเวลาการเล่นลดลงเป็น 3วัน อย่างร่วมกันฟื้นฟูทำ5วันอีก โดยมีการสนับสนุนของนางราณี ศรีสวัสดิ์ นางชูศรี ไกรสินธ์ นางสมัย วัฒนพรไพโรจน์ การละเล่นที่นำมาเล่นในวันสงกรานต์ได้แก่ฮั่ม สะบ้า มอญซ่อนผ้า เด็กและวันรุ่นสมัยก่อนจะให้ความสำคัญกับวันสงกรานต์มาก มาเล่นมาเที่ยวกัน ผู้ใหญ่อยู่เฝ้าบ้านและทำงานบ้านให้ประเพณีสงกรานต์ เป็นสื่อกล่าวนำเข้าสู่บทสนทนาเพื่อสร้างความเข้าใจแก่ผู้ร่วมประชุมจำนวน เพื่อประเมินผู้ฟังและให้ผู้เข้าร่วมประชุมสับเปลี่ยนกันบอกเล่า

เรื่องราวที่รู้จักพ่อแม่หรือบุคคลต่างๆ ที่เป็นเรื่องของชาวหัวสำโรงเช่น ที่มาของชื่อหัวสำโรงนางอรรถพรเล่าว่า มาจากเดิมมีชาวบ้าน 3คนปลูกโรงไว้ 3มุม 3โรง จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า สามโรง ต่อมาการออกเสียงเพี้ยนไปเป็นสำโรงดังปัจจุบัน เวทีมีการสนับสนุนว่าได้ยินมาอย่างนี้เช่นกัน กับอีกอย่างหนึ่งที่อาจเป็นเหตุให้เราว่าหัวสำโรงเพราะที่ไม่ไกลวัดนักมีต้นสำโรงใหญ่มากเป็นสัญลักษณ์โดดเด่นเห็นแต่ไกล ใครเดินทางผ่านมาก็จะเห็น ส่วนประเพณีต่างๆ การเล่นพื้นบ้านเช่น รำวงวันสงกรานต์ ความสามัคคีในหมู่บ้าน เริ่มเปลี่ยนแปลงลดลง ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่าควรมีการฟื้นฟู

ข้อสังเกตและสิ่งที่ได้จากเวที

1 ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่วัยกลางคน เริ่มตั้งคนกลุ่ม อสม.ซึ่งมีบทบาทและมีพลังในชุมชน มาร่วมเวทีการพูดคุยอายุมากกว่า40ปี เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์รื้อร้าวคราวเดียวกัน มีความสนใจคล้ายคลึงกัน เลยทำให้เวทีมีการพูดคุยกันอย่างสนุกสนาน ทุกคนมีส่วนร่วม

2 เวทีขาดบุคคลกลุ่มเด็ก เยาวชนมาร่วมซึ่งการนำเยาวชนมาร่วมเวทีจะได้ประโยชน์ในด้านการได้รับรู้ประวัติศาสตร์ของตนเอง และการประเมินการรับรู้และความสนใจของกลุ่มเยาวชนเพื่อนำมาวางแผนในการสร้างกิจกรรมครั้งต่อไป

3 ทีมงานและผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสนทนา สิ่งที่ได้คือการบอกถึงการวิจัยโครงการ แหล่งสืบค้นข้อมูลได้แก่รายชื่อ ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่สามารถบอกเรื่องราวแต่ละเรื่องได้ เช่น ผู้ใหญ่สมบุญ สรวมศิริ อายุ 96 ปีสามารถเล่าประวัติศาสตร์ของหัวสำโรงได้ ลุงเจียบ ป้าเผย สุริวงศ์ อายุ 80กว่าปีแล้ว สามารถเล่าเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีเขมร การละเล่นร้องเพลงซอกซึก

4.ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมเวทีได้ฝึกหัดการพูด การแนะนำตัวต่อเวที บางคนเพิ่งเป็นครั้งแรกที่เคยยืนพูดแนะนำตัว

ตอนท้ายพี่เลี้ยงช่วยสรุปให้เนื่องจากทีมวิจัยยังทำไม่เป็น พี่เลี้ยงนัดเวทีครั้งหน้าให้เนื่องจากทีมงานยังไม่มีกรวางแผนงานล่วงหน้า ขาดการจดบันทึก ใช้จำแล้วนำมาจดตามหลัง ข้อมูลไม่สมบูรณ์ครบถ้วน

5.ทีมงานทำงานไปโดยการทำแบบรองผิตรงถูก ทำไปตามความเข้าใจของหัวหน้า หัวหน้าเป็นคนดำเนินรายการ ไม่มีการวางแผนหรือการมอบหมายงานกันทำ ไม่มีอาหารเลี้ยง เลี้ยงเฉพาะน้ำดื่มเท่านั้น

หมายเหตุ ค่าเครื่องดื่มอาหารว่างเหมาจ่าย 100 บาท (ทองคำ สรรองจ่าย)

ครั้งที่ 3 เวทีทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายร่วมกับการสืบค้นข้อมูล วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2548 ณ บ้านเนินตะคร้อหมู่ที่12

นายชำนาญ สรวมศิริ นักวิจัยวิจัยกล่าวแนะนำตัว แนะนำทีมวิจัยและให้ทีมวิจัยแนะนำตัวต่อผู้เข้าร่วมเวที แนะนำการทำวิจัยเรื่องโครงการการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวลำโรง แนะนำวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อศึกษาความเป็นมาหรือประวัติศาสตร์ของชาวหัวลำโรง โดยจะศึกษาความเป็นมาของชื่อหัวลำโรง

ประเด็นพูดคุยใช้ประวัติของหมู่บ้านเนินตะคร้อเป็นตัวเดินเรื่องนายเปี้ย หาญประเสริฐบอกว่าสาเหตุที่ชื่อว่าบ้านเนินตะคร้อเพราะเดิมมีต้นตะคร้อใหญ่ 1 ต้น(ต้นตะคร้อมีประโยชน์เผาถ่านแล้วคุณภาพของถ่านดีมากชาวบ้านช่วงแรกๆ เผาถ่านด้วยเตาดิน วิธีคือขุดหลุมดินขนาดพอที่ไม้ที่หามาได้ใส่ได้หมด เอาไม้ใส่หลุมให้เต็ม เอาดินมาพอกแล้วตีเป็นรูปเตา จุดไฟ เผาจนไม้เป็นถ่าน ทิ้งไว้ให้ถ่านเย็น เอาถ่านออกเตา)เตาสามารถใช้ต่อได้อีก สมัยก่อนป่าอุดมสมบูรณ์มีไม้มากมาย คนจึงเผาถ่านใช้ และเผาถ่านขายปัจจุบันนี้ยังมีบางคนสามารถเตาทำได้แต่ไม่มีไม้มากพอเผาและคนใช้ถ่านน้อยจึงไม่ได้สร้างเตาอีกแต่จากการพูดคุย นายเปี้ยบอกว่าน่าจะถ่ายทอดวิชาไว้ให้ลูกหลาน

นายไฉ โกมุด เล่าถึงการทำนาสมัยก่อนใช้ระหัดชกมวยวิดน้ำ ระหัดเป็นเครื่องมือวิดน้ำสมัยก่อน ตัวระหัดชกมวยทำด้วยไม้เหมือนระหัดทั่วๆไป แต่ขนาดจะเล็กกว่าสามารถแบกไปตามไ้ได้ใช้มือหมุนแทนการใช้เครื่องจักรซึ่งปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว ประโยชน์คือใช้วิดน้ำใส่นา เคลื่อนย้ายได้ง่าย คนแบหรือหามไปได้

นายบุญ สาระภูเล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของหนองน้ำสาธารณะเดิมมีหนองน้ำสาธารณะประมาณ 30แห่ง มีปลาอุดมสมบูรณ์มากมีพันธุ์ปลามากมายเช่นปลาหมอ ปลาช่อน ปลาชะโด ปลาแมงป่อง ปลาดุกอุย ปลาดุกด้าน ปลาเนื้ออ่อนปลาแขยงหลายชนิดปลากาย หอยต่างๆซึ่งปัจจุบันนี้หนองต่างๆเหล่านี้กลายเป็นพื้นที่ของนายทุน นายทุนซื้อที่ดินหนองก็ถูกปิดทางเข้าออกบางส่วน หนองน้ำตื้นเขินไปบางส่วนพันธุ์ปลาบางพันธุ์สูญหายไปเช่น ปลาดุกด้านเด็กรุ่นหลังไม่ได้เห็นแล้ว ภายในนาหน้าลมโยกข้าวออกรวงมีปลามากมาย สามารถดักหลุมโจน(ทำหลุมดักตามทางที่ปลาเดินทางเมื่อปลาทกลงไปรวมกันในหลุม จับปลาขึ้นมาได้ปลาจำนวนมาก) จับปลาทกคัก(เมื่อน้ำในนาเริ่มแห้งจะเหลือแอ่งน้ำที่มีน้ำเหลือน้อยๆ ปลาจะมารวมกันเรียกว่าปลาทกคัก)ได้ปลามากมาย หลังหน้านาชาวบ้านเริ่มมีเวลาว่างจะรวมกันออกไปหาปลาทำปลาไร่ปลาเจ้าบ้าง ปลาเค็มบ้าง ปลาแห้งแล้วตากให้แห้งสนิทใส่ไหหรือใส่ปี๊บเพื่อเก็บไว้กินหน้าแล้งหรือหน้าที่ยหาปลาไม่ได้ยากปัจจุบันนี้ทั้งพันธุ์

ปลา ความอุดมสมบูรณ์ และหนองน้ำ รวมถึงการถนอมอาหารด้วยวิธีดังกล่าวมีน้อยมากเนื่องจากหนองหมด ปลามีน้อยลง คนไม่มีนิยมหาปลาเหมือนสมัยก่อน

นายเปี้ย หาญประเสริฐเล่าถึงอาชีพของชาวบ้านสมัยก่อนว่า ชาวบ้านทำนา ใช้ความไถนา หน้าทำนาตื่นตอนเช้าเอาควายออกไปไถนา ตอนเพลพักไถให้ควายกินหญ้า คนไถนาเปลี่ยนเป็นเก็บหญ้าออกจากร้านบ้าง ตกก้าบ้าง ถอนก้าบ้าง ดำนาบ้าง แต่งคันนาบ้าง คือในแต่ละวันชาวนาจะมีการวางแผนการทำงานไว้อย่างพอเหมาะ ว่าเมื่อปลดให้ควายพักกินหญ้า คนก็ทำงานงานอะไรต่อไป ตามว่าจะทำอะไรก่อนหลัง ไม่มีเวลาร่างมากเหมือนปัจจุบันชาวนาได้ออกกำลังกาย แข็งแรงไม่มีการป่วยเป็นความดันโลหิตสูงหรือเป็นเบาหวานมากมายเหมือนในปัจจุบันนี้ หน้าทีเลี้ยงควายถ้าเป็นวันหยุด หรือปิดเทอม เด็กๆ ไม่ไปโรงเรียน เด็กต้องไปเลี้ยงควาย มีความจำนวนมาก บางครั้งบ้านละ 3-5 ตัวรวมกันหลายๆ บ้านประมาณ 50-100 ตัว เด็กจะไ้ความยออกไปในทุ่งกว้างที่มีหญ้าอุดมสมบูรณ์ ควายกินหญ้าอยู่ด้วยกัน เด็กที่ไปเลี้ยงควายรวมกันเล่นด้วยกันเล่นบ้าง หายปลากินบ้าง ยิงนกมากินบ้าง เด็กมีการเล่นการสังสรรค์กันทำให้ได้รัก พุกพัน สามัคคีกันมีการช่วยเหลือกันบางวันคนใดติดธุระเพื่อนจะดูแลความแทนให้ เด็กๆ ได้เล่นกันสนุกสนาน ได้ออกกำลังกาย ได้ช่วยพ่อแม่ทำงาน ผักด้านหน้าทีและความรับผิดชอบแต่ยังเด็ก ไม่เหมือนปัจจุบันการเลี้ยงดูเปลี่ยนไป พ่อแม่ไม่มีเวลา ต้องทำแต่งงาน กินนมวัวแทนนมแม่ เด็กไม่ค่อยอบอุ่นจากครอบครัว บางคนปู่ตายายเลี้ยงก็ตีมีคนดูแลมีคนสอนสั่งอบรมให้มีหน้าที่ ความรับผิดชอบสอนการดำรงชีวิต บางคนพ่อแม่ไม่มีเวลาสอน เด็กขาดทักษะชีวิตด้านนี้ ขาดความรับผิดชอบ การรวมตัวกันของกลุ่มเด็กเด็กๆ บางกลุ่มรวมตัวกันตีมีเหล้าบ้าง เกเรทะเลาะวิวาทกันบ้าง ติดยาเสพติดบ้างเด็กมองเห็นความผิดของคนอื่นมองไม่เห็นตนเอง คุณภาพบางเรื่องแยกลงในเด็กบางกลุ่มเช่นการมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ การเชื่อฟัง เห็นสิ่งที่ปู่ตายายสอนนั้นเชย ที่ทันสมัยและที่สนใจคือต้องตามเพื่อนหรือสื่อโทรทัศน์ วัยรุ่นดู อารมณ์ร้อนมีการแบ่งกลุ่มกัน ทะเลาะวิวาทกัน แก๊งชิงมอเตอร์ไซด์เกิดอุบัติเหตุ ตายและพิการก็มาก ออกเที่ยวมั่วสุ่ม ตีมีสุรา ตามร้านอาหารที่มีหญิงบริการติดเอดส์ มีการใช้จ่ายเงินมากเกินไปจนความจำเป็นบ้าง เด็กๆ ใช้โทรศัพท์มือถือกันอย่างแพร่หลาย ตีมีน้ำเปล่าไม่ได้ต้องตีมีน้ำอัดลมหรือตีมีชาเขียว มีตลาดนัดเกือบทุกวัน คนรุ่นใหม่สมัยนี้ใช้เงินกันฟุ่มเฟือยกว่าแล้ว เด็กๆ สมัยก่อนรวมกลุ่มกันเดินไปโรงเรียนพร้อมๆ กัน เล่นกันไป เดินกันไป สนุกและเพลิดเพลิน ได้ออกกำลังกายเด็กไม่อ้วนรูปร่างดี แต่เด็กสมัยนี้ไม่ยอมเดินไปโรงเรียนเหมือนแต่ก่อนต้องให้ผู้ปกครองขี่รถไปส่ง ไปรถประจำบ้าง มีแต่ค่ายใช้จ่ายวันหนึ่งวันหนึ่งเงินก็หายาก

ข้อสังเกตและสิ่งที่ได้จากเวที

1. เห็นว่าเมื่อคนมารวมกันนำเรื่องในอดีตมาคุยกันเป็นเรื่องของตนเองและชุมชน ทุกคนมีความสุข มีส่วนร่วมแย่งกันพูดให้ข้อมูลบ้าง จับกันเป็นกลุ่มๆ คุยกันบ้าง
2. เพราะมีการวิจัยจึงมีโอกาสดูรวมคนมาคุยกัน กินข้าวด้วยกัน
3. ทีมงานไม่มีการพูดคุยก่อนลงมือทำโดยทำไปเรื่อยๆตามผู้ดำเนินรายการ เวทีคุยกันอย่างสนุกสนาน ทุกคนอยากคุย คุยกับผู้ดำเนินรายการบ้าง จับกลุ่มพูดคุยกินเองบ้างเป็นกลุ่มๆ ไม่มีการวางแผน การวางกรอบการพูดคุย ไม่มีผู้ช่วยในการจดบันทึกไม่ได้อัดเทปไว้ ผู้ดำเนินรายการบันทึกเอง
3. จากการพูดคุยนี้ เวทีได้รับข้อมูลเรื่องการทำวิจัย นักวิจัยได้ข้อมูลการสืบค้นบางส่วนมารวบรวมไว้เพื่อนำข้อมูลที่ได้อาตรัยวิเคราะห์ของกลุ่มจากการพูดคุยในเวทีและการพูดคุยกันของทีมต่อไป

ครั้งที่ 4 จัดเวทีทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายร่วมกับการสืบค้นข้อมูล

วันที่ 15 เมษายน 2548

การร่วมงานประเพณีวันสงกรานต์ของหมู่บ้านเนินตะคร้อ

เหตุเกิดด้วยนายชำนาญได้ทำเวทีที่3 ที่บ้านเนินตะคร้อแล้วผู้เข้าร่วมเวทีที่มีความเห็นว่ามีงานทำบุญกลางบ้านในวันที่15 เมษายน 2548 ที่หมู่บ้านมีบุคคลสำคัญมาร่วมมากมาย ทีมวิจัยควรมาทำกิจกรรมเพื่อประชาสัมพันธ์โครงการ

รูปแบบการดำเนินงาน

มีการร่วมประเพณีทำบุญเลี้ยงพระ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ รับประทานอาหารด้วยกัน มีการนำเพลงพื้นบ้าน เพลงซางซึกมาแสดง เพื่อสืบสานวัฒนธรรมและความสนุกสนาน ทีมวิจัยกล่าวแนะนำตัวแล้วบอกถึงการวิจัยท้องถิ่น วัตถุประสงค์ให้ผู้ร่วมงานฟังประกอบด้วยนายกเทศบาล เทศมนตรีทั้งหมด นายกอบต.สมาชิก อบต.ส่วนใหญ่ ชาวบ้านทราบ

สิ่งที่ได้จากเวที

ผู้นำชุมชนและชาวบ้านรู้ว่ามีในการทำวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์แต่ยังไม่เข้าใจรายละเอียดมากนัก เวลาประเพณีงานทำบุญ กลุ่มเด็กและวัยรุ่นไม่มาร่วมงานด้วย ส่วนใหญ่เป็นวัยกลางคนและสูงอายุ

ครั้งที่ 5 จัดเวทีทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายร่วมกับการสืบค้นข้อมูล
วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ.2548 ณ. บ้านแหลมหิน บ้านผู้ใหญ่วีระชาติ ชัยชนะ
หมู่ 8 ตำบลหัวสำโรง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

นายสมเกียรติ ใหม่เอี่ยม หัวหน้าโครงการวิจัย กล่าวแนะนำตัว แนะนำทีมวิจัยและให้ทีมวิจัยแนะนำตัวต่อผู้เข้าร่วมเวที แนะนำการทำวิจัยเรื่องโครงการการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง แนะนำวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อศึกษาความเป็นมาหรือประวัติศาสตร์ของชาวหัวสำโรง โดยจะศึกษาความเป็นมาของชื่อหัวสำโรง แหลมหิน ศึกษาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันว่าเป็นมาอย่างไรในเรื่อง 4 หัวข้อได้แก่ ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน อาชีพและความเป็นอยู่ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น วิธีการสืบค้นคือ การจัดเวทีพูดคุยกันและการสอบถามจากผู้เฒ่าผู้แก่ การจัดเวทีครั้งนี้เป็นการแจ้งให้เวทีได้รู้ว่าทีมวิจัยกำลังทำงานวิจัยดังกล่าวอยู่

นายอาทร สุภกุล เล่าประวัติแหลมหินว่าเดิมชาวบ้านที่อพยพมาจากอำเภอนนทบุรีคนแรก ตั้งใจมาขุดทอง แต่ไม่เจอทางเจอแต่หินเลยเรียกว่าบ้านแหลมหินเรื่อยมาเข้ามาเรื่อยๆ ชาวบ้านตัดไม้หาเอาถ่านทำฟืนใช้ ถางป่าปลูกข้าวพด แตง ระยะเวลาๆ ปลูกแล้วนำไปแลกข้าวคนที่ทำนาเกินการแลกแบกไปกินมา คือข้าวพด 1 กระบุงแลกข้าวได้ 1 กระบุง ละแวกนี้พื้นที่ทำนาได้ข้าวน้อย

นายคำสิงห์ ไชยชนะเล่าให้ฟังว่า เดิมประมาณ ปี 2494-2495 เป็นพื้นที่ปกครองของอำเภอบางคล้า พื้นที่ส่วนใหญ่ยังมีป่าดงดิบ พืชและสัตว์อุดมสมบูรณ์ชาวบ้านอาศัยป่าเลี้ยงชีพ

ปี 2497 เริ่มมีการสร้างถนนสายยุทธศาสตร์(ทางหลวงสาย 331) เพื่อลำเลียงเสบียง อาวุธของทหารฝรั่ง

ปี 2500 เริ่มมีการปลูกมัน

ปี 2502 และมีโรงโม่หิน ชาวบ้านเริ่มปลูกมันมากขึ้น

ปี 2507 เริ่มขุดคลองชลประทานเป็นคลองดิน มีปลามีผักอุดมสมบูรณ์มากมาย

ปี 2512 มีการใช้รถแทรกเตอร์เข้ามาไถที่แทนแรงงานควายหลังจากนั้นป่า โคก ถูกไถถางอย่างรวดเร็ว สภาพพื้นที่เปลี่ยนเป็นไร่นาสวนใหญ่ มีการปลูกมันมากขึ้น

ปี 2520 เริ่มมีการปลูกไร่อ้อยส่งโรงงานน้ำตาลที่พนมสนธิคม แต่บ้านนี้ปลูกอ้อยไม่มากเท่าไร เพราะพื้นที่ปลูกไม่เหมาะสมปลูกมันดีกว่า

ปี 2525 เปลี่ยนเขตการปกครองจากเป็นอำเภอบางคล้าเป็นกิ่งอำเภอลำทะเมนชัยทำการอำเภอยุติที่ทุ่งบ้านสะเดา

ปี 2530 เริ่มมีนิคมอุตสาหกรรมชาวบ้านขายที่ขายทางขายให้นายทุน ที่ดินเปลี่ยนมือ มีนายทุนเข้ามา มีนายหน้ามากมาย มีการปั่นราคาที่ดินให้สูง ชาวบ้านสนใจขายที่ได้เงินมากมาย บางคนปลูกบ้านใหม่ลื้อบ้านไม้ ออก ปลูกบ้านปูนแทน ซื้อรถมอเตอร์ไซด์ให้ลูกซื้อรถยนต์ เคยทำนาทำไร่ หยุดทำไม่ได้ทำงานอะไรบ้างรายได้เพิ่มน้อยแต่การจับจ่ายรายจ่ายมากเงินเริ่มเหลือน้อย บางส่วนเป็นลูกจ้างในโรงงาน ยามบางส่วนเปลี่ยนอาชีพเป็นค้าขาย มีร้านอาหารสถานบริการทางเพศ สิ่งชั่วร้ายทางอารมณ์ สุราบุหรี่ยาเสพติด ชายหลายกลุ่มอายุบางคนออกเที่ยวกลางคืนมีการใช้เงิน ใช้การบริการทางเพศ ดื่มสุรามึนเมา ติดโรค เกิดอุบัติเหตุ เกิดการวิวาทกัน วัยรุ่นติดสิ่งเสพติด วัยรุ่นตีกัน ไม่สนใจเรียน เรียนไม่เก่ง หนีโรงเรียน มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ครอบครัวยากจนไม่อบอุ่นครอบครัวหย่าร้าง เด็กกำพร้าจากพ่อแม่ติดเชื้อเอดส์

ประเพณีวัฒนธรรมแรกๆ ชาวแหลมหินทำบุญที่วัดหัวสำโรง ต่อมาวัดอ่าวช้างไร่บางส่วนไปทำบุญที่วัดอ่าวช้างไร่ ชาวบ้านทำบุญตามเทศกาลต่างๆ การละเล่นพื้นบ้านไม่แตกต่างจากของหัวสำโรงแหลมหิน เนินตะคร้อและอ่าวช้างไร่มีพื้นที่ติดต่อกันซึ่งเดิมอยู่ด้วยกันเพียงมีการแบ่งหลังแบ่งเขตพื้นที่การปกครองเป็นหมู่บ้าน

ข้อสังเกตและสิ่งที่ได้จากเวที

1. การพูดคุย ชักถามและการแลกเปลี่ยน ภายในเวทีผู้ใหญ่วิระชาติ บอกว่าบ้านแหลมหินหมู่ 8 เดิมเป็นพื้นที่กว้างรวม หมู่ 8 และหมู่ 12 ไว้ด้วยกันมีผู้ใหญ่บ้านประวัติความเป็นมาของหัวสำโรงบ้านแหลมหินเรียงตามลำดับการเปลี่ยนแปลง

2. ทีมงานเริ่มมีการวางแผนบ้างแล้วเช่นเรื่องการมอบหมายการจัดการการต้อนรับ การทำอาหารและเครื่องดื่ม แต่เรื่องหัวข้อการพูดคุยยังไม่ชัดเจนไม่มีการแบ่งกัน ส่วนการบันทึกยังไม่ครอบคลุม เนื่องจากนางทองคำเพิ่งเริ่มเขียนครั้งแรก

3. ผู้ดำเนินการประชุมยังขาดทักษะการดำเนินการเวที บางครั้งคุมเวทีไม่อยู่ ผู้ร่วมเวทียังจับกลุ่มคุยกันบ้าง เสียงไม่ดัง ช่างหลังได้ยินไม่ชัดเจน จึงไม่สนใจเท่าที่ควร บางครั้งต่อเนื้อเรื่องไม่ได้ แต่มีพี่เลี้ยงอาจารย์ปัญญา ช่วยเหลือแก้ปัญหาให้ เวทีดำเนินต่อไปได้

4. หลังจบเวที ผู้บันทึกไม่ได้ทบทวนและเรียบเรียงข้อความทันที มาทำทีหลังเลยเกิดปัญหา ลืมบางเรื่องเพราะผ่านมานาน ต้องตามไปเก็บเชิงลึกตามหลังเป็นการแก้ไข
หมายเหตุ ค่าอาหารเครื่องดื่มเหมาจ่าย 500 บาท (ผู้ใหญ่สมเกียรติ สำรองจ่าย)

ครั้งที่ 6 จัดเวทีทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายร่วมกับการสืบค้นข้อมูล
วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ.2548 ณ บ้านเกาะลอย หมู่ที่ 7 ณ ศาลากลางบ้าน

นายชำนาญ สรวมศิริ เปิดเวทีทำความเข้าใจของโครงการการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวลำโรง แนะนำวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อศึกษาความเป็นมาหรือประวัติศาสตร์ของชาวหัวลำโรง ให้ผู้ร่วมประชุมป่าเจียบสัมฤทธิ์ (อายุ 101 ปี) เล่าถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านเกาะลอย ที่ได้ยินมาจากปู่ตายายว่า

- การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวเกาะลอยในปัจจุบันนานประมาณ 300 ปีสมัยอยุธยา พระยาศรีสุริยราชธรรมาธิบดี เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ได้เข้ามาอยู่ประมาณ 10 หลังอาชีพราน ต่อมา มีการแต่งงาน มีลูกมีหลาน แยกครอบครัวออกไป ทำให้มีบ้านเรือนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างในปัจจุบัน บ้านเรือนอาศัยมักปลูกอยู่รวมกันเป็นเกาะๆ ส่วนที่นา ที่ไร่ อยู่ไกลบ้านเป็นทำงานแบบเข้าไปเย็นกลับ ส่วนการสร้างเสนาหิ้งที่วัดหัวลำโรงป่าเจียบเห็นตอนเขากำลังสร้างตอนเด็ก

- ป้าเหน็บ สระบุรีนทร์เล่าให้ฟังว่าที่หมู่บ้านเกาะลอยมีความเชื่อเรื่องเมืองลับแลที่มีชื่อเรียกกันว่า “บ่อโพรง” ที่อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ปัจจุบันเป็นเขตรอยต่อกับบ้านสระสองตอน เป็นเมืองที่ยังไม่มีใครเห็นวันดีคืนดีจะได้ยินเสียงดนตรีเครื่องสายบรรเลงอย่างไพเราะแต่มองไม่เห็นอะไร ได้ยินแต่เสียง ชาวบ้านเกาะลอยสมัยก่อนเคยเล่าว่าเวลาจะม้างานบุญขอยืมถ้วยของยืมชามจากบ่อโพรง วิธีการยืมคือจุดธูปจุดเทียนบอกแล้วกลับบ้านมาก่อนแล้วจะมีจานชามมาวางไว้ที่หลัง เมื่อทำงานเสร็จแล้วก็นำไปวางไว้ที่เดิมสักพักงานชามก็หายไปนางบุญเกิด เดียวเจริญ อายุ 60 ปีกว่าเล่าว่าเคยเห็นพยานาที่บริเวณบ่อโพรง ลูกสองคน ชูชวนอายุ 78 ปีบอกว่าบริเวณนี้ผีดู เด็กๆ ไม่กล้ามาเล่น

- มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน คือ ผีประจำต้นมะขามใหญ่กลางหมู่บ้าน
- มีความเชื่อเรื่องผีเขมร และศาลเจ้าพ่อชาน
- มีความภูมิใจในแหล่งที่อยู่ที่มีประวัติยาวนาน
- อาชีพการทำมาหากินในอดีต มีการตัดไม้ขาย หาของป่า และทำนา

ลุงฉลวย ชูชวนเล่าเรื่องการทำมาหากินสมัยก่อน บางบ้านทำนา บางบ้านทำไร่ แต่ลุงฉลวยส่วนใหญ่จะเข้าป่า

ข้อสังเกตและสิ่งที่ได้จากเวที

1. ข้อมูลเรื่องประวัติความเป็นมาของหัวลำโรงบางส่วนที่ใช้เป็นข้อมูลดิบได้
2. ชาวบ้านทราบว่ามีในการทำวิจัยแต่ยังไม่เข้าใจว่าเป็นงานวิจัยของชุมชน คิดว่าเป็นงานวิจัยของนายชำนาญ จะพูดว่างานของหมอชำนาญเรื่องประวัติหัวลำโรง เพราะความที่นายชำนาญเป็นคนที่นี่

เป็นที่รู้จักของชุมชน จึงได้รับความร่วมมืออย่างดีแต่ยังไม่เข้าใจว่าทำแล้วจะได้อะไร ผลประโยชน์ของใคร

3.ครั้งนี้มีการบันทึกเป็นบันทึกเสียง MP3 จ้างเด็กถอดเทป บันทึก

4.ทีมงานยังไม่มีกรอบหมายงานเช่นเดิม ส่วนใหญ่หัวหน้าทีมทำเอง คนอื่นมีส่วนร่วมน้อย และทำอะไรไม่ถูก ยังไม่มีกรอบในการพูดคุยที่ชัดเจน

หมายเหตุ ค่าอาหารเครื่องดื่มมาจ่าย1000บาท(ชำนาญ ลำรองจ่าย)

.....

ครั้งที่ 7 วันที่ 27 พฤษภาคม 2548 เวลา 19.00 น .

ณ หมู่ที่1บ้านใน ต.หัวสำโรง

ผู้เข้าร่วมเวที ชาวบ้านสวนยาง (รายละเอียดแนบท้าย)

คณะผู้วิจัย

1. นายชำนาญ สรวมศิริ	2. นางทองคำ สรวมศิริ
3. นายไพศาล สอนมะลิ	4. นางราณี ศรีสวัสดิ์
5.นางสมัย วัฒนพรไพโรจน์	6.นางอภินันท์ โสภารัตน์
7. นางชูศรี ไกรสินธุ์	

สถานที่ บริเวณลานบ้านของนายสมัคร เป็นที่กว้าง ได้ขายคาบ้านเวลาใช้ไฟฟ้าที่ประชุม ใช้สายไฟยาวๆเสียบปลั๊กไฟมาจากบนบ้าน บนบ้านมีคุณยายที่สูงอายุมาก 97ปี ตามองไม่เห็น ความคุ้นเคยของคุณยายคือเมื่อเวลาเย็นจะปิดหน้าต่างบ้าน

รูปแบบการจัดที่นั่ง จัดเป็นนั่งเก้าอี้ตั้งพลาสติกเรียงกัน3-4แถวๆละประมาณ15คน ได้ขายคาบ้านและได้ร่วมไม้ใหญ่

บรรยากาศเวที แรกๆ แบบผ่อนคลายสบายๆ คนที่เดินเข้ามาทีมงานเรียกรับประทานอาหารด้วยกัน เป็นข้าวต้ตรวดแกงส้มผักรวมกับปลาเค็มอาหารอร่อย อิ่มแล้วมานั่งคุยกัน มีผู้เฒ่าผู้แก่มากมาย แรกๆมีอุปสรรค เรื่องแสงสว่าง ทีมไม่ได้ไปสำรวจความเรียบร้อย แสงสว่างไม่เพียงพอ จะต่อไฟ ไม่มีปลั๊กต่อพ่วงต้องรอขอเืมจากบ้านข้างๆ ไม่มีที่ติดกระดาดเขียนปฐพี รูปแบบเวทีนี้ส่วนใหญ่ผู้ดำเนินรายการเป็นผู้ถาม เช่นเรียกชื่อคุณยายชู เสาวกุล แล้วถามว่า ยายประวัติศาสตร์หัวสำโรงเป็นอย่างไรบ้างแล้วส่งไม้ให้ยายพูด ยายแสดงกิริยาไม่พอใจแล้วบอกว่า มาถามแบบนี้โกรธนะ ถามแล้วให้พูดใส่ไม้คังๆ พูดไม่ได้ เมื่อคุณยายชูถูกถามแบบนี้ทำให้คุณยายหลายๆคนเริ่มกลัวเวทีเริ่มเกร็ง ไม่

เป็นธรรมชาติ แต่ผู้ดำเนินรายการนายชำนาญและนายสมเกียรติพยายามแก้สถานการณ์ด้วยการให้ผู้เข้าร่วมประชุมเล่าพูดคุยกันแบบบรรยากาศไม่เป็นทางการ เวทีจึงดำเนินไปได้ด้วยดี

ข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ได้

จากการบอกเล่าของป้ารด สังวีย์ เรื่องการตั้งถิ่นฐานของหมู่ที่1 ส่วนใหญ่มีภาษาเดิมเป็นภาษาเขมรอพยพมาอยู่แรกๆ น่าจะพร้อมๆกับหมู่2 หมู่7 ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆ กัน แต่หมู่หนึ่งมีชื่อหมู่บ้านว่าหมู่บ้านในน่าจะเป็นที่ตั้งครั้งแรกแล้วขยายออกไปทางทิศตะวันออกตั้งเป็น เพียงแต่เป็นหมู่2 บ้านภูมิเจริญ ซึ่งคำว่าภูมิเจริญมีศัพท์ภาษาเขมรแปลว่าทิศตะวันออกและหมู่7บ้านเกาะลอยและมีคนแก่บางคนบอกว่าที่ชื่อบ้านนี้มีอีกเหตุผลที่ว่า ที่นี้สมัยก่อนมีหมาในมากชาวบ้านเห็นหมาในไล่ก็กลัวจึงเรียกว่าหมู่บ้านหมาในหมู่บ้านนี้มีลักษณะบ้านอยู่อาศัยสร้างอยู่รวมกันเป็นกลุ่มให้ ที่นาที่ไร้อยู่ใกล้บ้าน การทำมาหากินระยะแรก ทำอะไรได้ก็จะแบ่งปันกัน ต่อมาระยะหลังเริ่มผลิตแล้วขายแลกเงิน

การปลูกมัน มันต้นแรกมีคนเอามาขาย ต้นแรกราคา 2บาทชาวบ้านปลูกกันอย่างกว้างขวาง เวลานั้นออกผลผลิตเต็มที่ซื้ดเอาไปขายที่ชลบุรี ที่หัวสำโรงมีโรงไม้เกิดขึ้นครั้งแรกประมาณ 50ปี สร้างโดยนายฮั่ว

ประเพณีความเชื่อ

จากการเล่าของป้าคล้อย เสาวกุล บอกว่าสามีของป้าเป็นคนเก่าคนแก่ที่มีความสามารถในการตีกลองและร้องเพลงในงานเลี้ยงผีเขมรอย่างดี ใครๆก็ต้องมาจ้าง หลังจากที่มีเมียเสียชีวิตแล้วกลองยังอยู่และมีอยู่ไม่กี่ใบแล้วในขณะนี้ ใครจะเลี้ยงผีเขมรต้องมาเช่ากลองที่นี่และจ้างนายทศสำราญ(บ้านหมู่ 7)เป็นคนตี แต่ละตระกูลของชาวเขมรจะมีผีบรรพบุรุษ แต่ละตระกูลมีจำนวนผีไม่เท่ากัน คนสมัยก่อนกลัวคำว่าผี คือมีความสัมพันธ์กับชาวเขมรที่ว่าผีคือผีบรรพบุรุษ จะผีคือผีคือการปฏิบัติตัวไม่เหมาะสม จะมีอันเป็นไปเช่น เจ็บป่วยทำมาหากินไม่ขึ้น เป็นการวางกรอบประเพณีให้คนทำตามประเพณีที่ดีงาม ไม่ทำผิดหรือทำความชั่ว ป้าคล้อยยังบอกอีกว่าคนสมัยนี้มันแย ไม่เชื่อประเพณี ชอบผิดผีกัน คนร้องเพลงก็ตายไปแล้ววันนี้จะเหลือน้อย คนตีกลองได้ถูกต้องเหลือแต่นายทศ ถ้านายทศไม่ว่างจ้างไปจ้างคนมาจากหมู่บ้านดงยาง แล้วประเพณีจะยังอยู่ต่อไปได้อย่างไร

การละเล่นพื้นบ้าน

ป้าชุเล่าให้ฟังว่าการละเล่นพื้นบ้าน มีเล่นห่ม ระบาย สะบ้า ลูกช่วง มอญซ่อนผ้ามักเล่นในวันสงกรานต์

สมัยของยายเด็กหญิงไม่ได้เรียนหนังสือเหมือนเด็กผู้ชายเพราะพ่อแม่กลัวเมื่อรู้หนังสือแล้วจะไปเขียนเพลงยาวถึงผู้ชาย

ป้าแป๊ะ ใจเจริญ เล่าเรื่องการทำมาหากิน ส่วนใหญ่ทำนา แต่ตอนนี้ขายไปหมดแล้ว สูงอายุแล้วทำงานไม่ไหว อาศัยอยู่เฝ้าบ้าน ดูหลานๆ ให้ได้ๆ ไปทำงาน สมัยสาวๆชอบหาปลาปลาใน หนองชุมมาก รวมกันไปเป็นกลุ่มๆ ห่อหมาก ห่อน้ำ ห่อข้าวไปกินแล้วเดินไป ไปแต่เช้ากลับมาเห็นๆ ได้ ปลามาเกือบเต็มอึ้ง(ที่ใส่ปลาสดด้วยไม้ไผ่ลูกกลมๆ มีฝาปิด)ทุกวันแหละ ตอนนีปลาไม่น้อย แก่ แล้วเดินไปไม่ไหว เหลือแต่ความทรงจำ เครื่องมือหาปลาก็พังหมดแล้ว

การแบ่งหน้าที่กัน ให้ทีมวิจัยที่มีบ้านอยู่หมู่ 1 เป็นผู้เตรียมสถานที่บอกและนัดคนมาประชุม เตรียมอาหาร นายสมเกียรติและนายชำนาญเป็นผู้ดำเนินรายการ 2คน นางทองคำ ต้องรับและบันทึก

สรุปปัญหาของเวทีหมู่ 1

1.ตามการรับรู้ของผู้เข้าร่วมเวที ยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ที่ถูกต้อง เนื่องจากคนบอกให้มา ประชุมบอกสั้นๆว่ามาประชุมกันหน่อยนะวันนี้ คนที่บอกมีบทบาทในสังคมคือเป็น อสม.คนเลยมา ประชุมกันมากแต่พอรู้ว่ามาคุยเรื่องประวัติศาสตร์ ความสนใจจึงน้อยลงแต่ก็อยู่ร่วมเวที

2.การเตรียมความพร้อมเรื่องแสง เสียง เนื่องจากไม่มีแสงสว่างพอ ไม่มีปลั๊กสายไฟ ต้องต่อ จากไฟบนบ้าน มามีสถานที่เขียน ไม่เหมาะสม

3.การดำเนินรายการแบบเป็นทางการเกินไปไม่เหมาะสมกับผู้เข้าร่วมเวทีบางกลุ่มเช่นคุณยายไม่เคยพูดออกไมค์ ประมาเินกแล้วเวทีจะดำเนินไปได้ไม่ดี กลัวถูกถามแล้วไม่กล้าตอบ

หลังจนเวที ทีมวิจัยมาประชุมกันต่อเพื่อประเมินงานวันนี้ที่บ้านนายชำนาญ สรวมศิริเพื่อ พัฒนาการทำงานใหม่

.....

ครั้งที่ 8 จัดเวทีทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายร่วมกับการสืบค้นข้อมูล

วันที่ 3 มิถุนายน 2548 เวลา 19.00 น. ณ บ้านสวนยาง หมู่ที่ 3 ต.หัวสำโรง

ผู้เข้าร่วมเวที ชาวบ้านสวนยาง (รายละเอียดแนบท้าย)

อาจารย์ที่ปรึกษา

1. อาจารย์ พีรัช กุลชัย
2. อาจารย์ ดร.ปัญญา หมั่นเก็บ

คณะผู้วิจัย

1. นายชำนาญ สรวมศิริ	2. นางทองคำ สรวมศิริ
3. นายไพศาล สวนมะลิ	4. นางราณี ศรีสวัสดิ์

5.นางสมัย วัฒนพรไพโรจน์

6.นางอภินันท์ ไสภรัตน์

7. นางชูศรี ไกรสินธุ์

ผู้สังเกตการณ์

- นักศึกษาระดับปริญญาโทและตรี จำนวน 2 คน

สถานที่ ร้านค้าขายของชำ/เบ็ดเตล็ดกลางหมู่บ้าน

รูปแบบการจัดที่นั่ง จัดเป็นวงกลมด้วยเก้าอี้พลาสติก ได้รวมไม้ใหญ่ และข้างๆเป็นกระท่อมมุง
หญ้าคาสำหรับนั่ง/นอน ขนาด 3 * 5 เมตร

บรรยากาศเวที แบบผ่อนคลายสบายๆ พูดคุยแบบพี่น้องกัน ทุกคนเสนอความคิดหรือตั้งคำถามที่
ต้องการได้อย่างเสรี และเวทีเป็นผู้ตอบกันเอง

สิ่งจูงใจให้เข้าร่วมเวที

1. คณะผู้วิจัยมอบหมายให้แกนนำในหมู่บ้านเชิญชาวบ้านเข้าร่วมเวทีอย่างเสรี/หลากหลาย
2. เวทีจัดใน พื้นที่กลางหมู่บ้าน
3. จัดอาหารเย็นเลี้ยงผู้เข้าร่วมเวทีแบบง่ายๆ (อาหารพื้นบ้าน/แกงส้ม/ผัดผัก/ต้มจืด)

เปิดเวที เวลา 19.15 น.

นายชำนาญ สรวมศิริ แนะนำตัวเอง และให้คณะวิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำตนเอง
ทุกคน พร้อมทั้งชี้แจง

ที่มาของโครงการฯ เป็นการร่วมมือของคณะวิจัยที่เป็นชาวหัวสำโรง กับสถาบันสนับสนุน
การวิจัย (สกว.)และมีอาจารย์จากสถาบันเทคโนโลยีเจ้าคุณทหารลาดกระบังเป็นทีมอาจารย์ที่ปรึกษา
และเข้าร่วมเวทีทุกเวที (เป็นส่วนใหญ่)

วัตถุประสงค์ของเวที เพื่อเปิดตัวคณะวิจัย และทำความเข้าใจกับผู้ให้ข้อมูลแสวงหาการมี
ส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวหัวสำโรง โดยการมีส่วนร่วม ในการให้ข้อมูล เก็บ
รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ร่วมกัน เพื่อการนำไปเผยแพร่หรือใช้ในหมู่บ้าน
ร่วมกัน บนพื้นฐานข้อมูลชุดเดียวกัน ใครจะพูดเรื่องประวัติชาวสำโรงก็ ตรงกัน และชาวบ้านเป็นผู้ให้
ข้อมูลด้วยกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคนในหัวสำโรง ด้านวัฒนธรรม ขบธรรมเนียมประเพณี
อาชีพ การสร้างสายสัมพันธ์ในชาวหัวสำโรง และอื่นๆ

วิธีการทำงาน ของคณะผู้วิจัย เป็นการทำงานแบบอาสาไม่ได้รับสิ่งตอบแทนจาก
หน่วยงานใดๆ เป็นการทำงานที่มุ่งเน้นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของคนในหมู่บ้าน ในการทำงานที่
เป็นกระบวนการร่วมกัน ตั้งแต่การค้นหาแหล่งข้อมูล การช่วยกันเก็บข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล
การนำข้อมูลไปใช้ พร้อมทั้ง เปิดกว้างสำหรับทุกคนที่มีใจอาสา มาร่วมตัวกันอย่างเปิดเผย ไม่มีอะไร

ซ้อนเส้นในการทำงาน และมีความต้องการให้ทุกคนที่เข้าเวที เข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะทำงานที่ต่อเนื่องต่อไป โดยร่วมกับคณะเดิมที่ทำอยู่

สาระที่เก็บได้จากเวที แยกเป็น 3 ช่วงเวลา

ช่วงแรก (ประมาณ 25 นาที) เป็นการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย มีประเด็นมากมาย หลายรสนหลายเรื่อง ผู้เข้าเวที**บางคน**ก็พยายามสร้างความโดดเด่นโดยสร้างคำถามแบบจำเพาะเจาะจงตัวผู้ตอบ (หรือบังคับให้ตอบ) นำเสนอสิ่งที่ตนเองไม่พอใจ ทั้งในปัจจุบันและอดีต มาให้เวทีพิจารณาและพยายามหาคำตอบให้ได้ ตามที่ตนเองต้องการคำตอบที่ตรงใจตนเอง ทำให้บรรยากาศการเวที เครียดขึ้น หลายคนแสดงความอึดอัด และกดดันความรู้สึก ผู้นำเวที (นายชำนาญสรวมศิริ) พร้อมทั้งคณะผู้วิจัยก็เข้าใจสถานการณ์ที่กำลังเกิดอยู่เป็นอย่างดี จึงดำเนินการสลายความโดดเด่นและสลายประเด็นที่ไม่พึงประสงค์ โดยการจำกัดเวลาพูด และเปิดโอกาสให้สอบถามทุกประเด็นในเวลาที่จำกัด พร้อมทั้งให้คำตอบทุกคำถามที่ถามเวที ใช้ทักษะการประชิดตัว(นางทองคำสรวมศิริ)ให้ข้อมูลกันโดยตรงสองต่อสอง ทำให้เวทีผ่อนคลายลงอย่างมาก

ช่วงกลางเวที (ประมาณ 40 นาทีที่ต่อจากช่วงแรก) ผู้เข้าเวทีเข้าใจการดำเนินการของคณะผู้วิจัยและเห็นด้วยวิธีการนี้ และผู้สร้างความโดดเด่น(ทางไม่พึงประสงค์)ลดบทบาทลง ผู้เข้าเวที เช่น คุณ.....(ขอสงวนนาม) ได้แสดงความรู้สึกที่เห็นการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นกับ ชาวหัวสำโรง ด้านอาชีพ จากการทำไร่ ทำนา มาเป็นแรงงานในโรงงาน ความผูกพันระหว่างเครือญาติในอดีตหายไป ไม่สามารถสืบสาน หรือไม่รู้ว่ญาติ หลาน / เหลน ของตนเองนั้นมีใครบ้าง ในชั้นที่ห่างออกไปจากพ่อแม่ของตนเอง ต่างคนต่างมุ่งทำมาหากินกันไป ไม่มีการเล่าขานหรือบอกกล่าวให้รับรู้กันว่าสายของญาติตนเองนั้นมีใครบ้าง และอยู่ที่ไหน บ้างครั้งญาติกันเองนั้น แหละมาทะเลาะมีเรื่องบาดหมางกันเอง โดยมรู้ว่เป็นพี่น้องกัน ปู่ย่าตายาย เมื่อถูกซักถามถึงประวัติของหมู่บ้าน ประวัติของหัวสำโรง ส่วนใหญ่ตอบลูก ตอบหลานไม่ได้ ไม่สามารถให้ความกระจ่างได้ ทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของชาวหัวสำโรงขาดช่วงไปอย่างน่าตกใจ และสภาพการเปลี่ยนแปลง ทางอาชีพต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการติดต่อกัน อยู่แต่บ้าน เลี้ยงหลานไปวันๆ ไม่มีการพูดคุยกันระหว่างคนในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ต่างๆเริ่มห่างออกไป ดังปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ลดความสำคัญลงอย่างมากคนรุ่นปัจจุบันไม่ให้ความสนใจที่จะสืบสาน หรือเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมพร้อมทุกบ้านเรือน มีลักษณะเป็นการจัดเป็นเรื่องเฉพาะ ในกลุ่มที่ไม่หลากหลายหรือขาดการมีส่วนร่วมจากคนส่วนใหญ่ คนรุ่นปัจจุบันมุ่งแต่ทำงานหาเงิน และใช้จ่ายในสิ่งที่ตนเองต้องการ ซื้อความสะดวกสบาย จะซื้อทุกอย่าง ไม่มีเงินก็ยอมเป็นหนี้ ผ่อนทุกอย่างที่มีคนให้ผ่อน ทำให้การเป็นหนี้สินมากขึ้น ทำงานมากขึ้น ไม่มีเวลาให้ลูก/หลานมากขึ้น

ผู้สูงอายุ คุณยาย.....(ขอสงวนนาม) เสนอความคิดว่า ผู้คนในปัจจุบันไม่ทำกับข้าวกินเองแล้ว เอาแต่ซื้อที่ตลาดวันๆเอาแต่ซื้อไม่ทำกินเอง สิ้นเปลืองเงินทอง ไม่ประหยัด ไม่ปลูกของกินกินเอง

ช่วงท้ายเวที (ประมาณ 20 นาที) ผู้เข้าร่วมเวทีขยับเก้าอี้มารวมใกล้ๆกันเพื่อสะดวกในการพูดคุยบรรยากาศเป็นแบบพี่น้องครอบครัวเดียวกันมากขึ้น ผู้เข้าร่วมเวที เช่น พี่บั้ง พี่ปู้ พี่ตี๋ และอีกหลายคน เสนอตัวที่รับอาสาไปสืบถามข้อมูลประวัติของชาวหัวลำโพงกับผู้สูงอายุที่ไม่ได้มาในวันนี้ และจะจดมาให้คณะวิจัยที่หลัง คนที่อยู่ในเวทีขณะนั้นต่างก็เห็นความสำคัญของการใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์ของชาวหัวลำโพง เป็นเครื่องมือในการต่อเชื่อมสายสัมพันธ์ของคนในปัจจุบัน บางท่านเสนอการจัดกิจกรรมย้อนยุค เช่น การเล่นทอยสะบ้า หีม มอญซ้อนผ้า รำวงแบบโบราณ ฯลฯ ในวันสงกรานต์ปีหน้า (2549) และผู้ดำเนินการประชุม(นายชำนาญ สรวมศิริ) เสนอข้อคิดเห็นว่า จะจัดอะไรก็ตามต้องให้มีส่วนร่วมจากหลายคน หลายๆกลุ่ม ทุกคนทุกกลุ่มจะต้องรับรู้ รับทราบ ตรงกัน แล้วค่อยๆทำไปจะเป็นเหมือนตอนสงกรานต์ที่แล้ว (2548) ที่หมู่ 12 ที่จัดรำวงย้อนยุคดีมีแต่ผู้จัดและอาจารย์ที่ปรึกษา และคนนอกหมู่บ้าน 8-9 คนที่เล่นกันเอง คนในหมู่บ้านได้มองๆ ไม่ออกมาเล่นด้วย นั้นแสดงออกได้ว่าทุกคน หรือคนส่วนใหญ่ยังไม่รับรู้ในกิจกรรมที่กำลังทำอยู่ ขาดการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นหัวใจหลักสำคัญในการทำงาน เพราะต้องให้ทุกคนต้องออกมามีส่วนร่วมด้วย ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสนุกสนาน ด้วยกัน กิจกรรมนั้นๆจึงจะสำเร็จ ทุกคนในเวทีต่างเห็นชอบด้วย และทุกคนเข้าใจวัตถุประสงค์ของการจัดเวทีในวันนี้ เป็นอย่างดี **ปิดเวที ประมาณ 20.30 น.**

เวทีถอดบทเรียนคณะวิจัย (ประมาณ 30 นาที) คณะวิจัย และอาจารย์ที่ปรึกษา ถอดบทเรียนจากเวทีที่ทำมาสักคู่

นายชำนาญ สรวมศิริ เสนอ บรรยากาศ/การจัดเวที /การนำเสนอเรื่อง /การเสนา การมีส่วนร่วมจากผู้เข้าเวที และคณะวิจัย การดำเนินเรื่องต่างๆ การตัดประเด็นตัวกวนเวที ฯลฯ อยู่ในเกณฑ์ดี และสามารถนำประยุกต์ใช้ได้ในทุกเวที **เพราะ ได้ประเด็น ที่ต้องการการสร้าง**ความเข้า และแสวงหาการมีส่วนร่วมจากเวที

อาจารย์พิรัช กุลชัย ตอนเริ่มนั้นให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมเล่าเรื่องต่างๆที่ตนได้ทำอะไรมาบ้าง แล้ว แล้วผลเป็นอย่างไรบ้าง และการเดินเรื่องให้หยิบประเด็นใกล้ตัวมาเป็นตัวเดินเรื่องเวทีน่าจะติดเครื่องได้เร็ว และบรรยากาศรวมๆในวันนี้ใช้ได้นะ ได้มากกว่าทุกครั้งและตรงประเด็นดีเท่าที่ผมมาเข้าร่วมเวที และฝากถึงให้คำนึงถึงการจดบันทึกต่างๆด้วย เพราะสำคัญ

อาจารย์ ดร.ปัญญา หมั่นเก็บ “ชอบตอนท้ายๆ เวทีนะทุกคนแสดงออกถึงความตั้งใจ และต้องการที่จะเสนอแนวทางออกมาอย่างเต็มที่ เครื่องติดอย่างดีนะ ทุกคนอยากเล่า และอยากฟัง เพื่อนๆ เล่าให้ฟัง มีความมุ่งมั่นกันดีนะ”

พี่ชูศรี เวทีวันนี้ คนเข้าเวทีแบบนี้ กำลังดี ทุกคนมีส่วนในเวทีดีนะ ตรงใจ ตรงประเด็นดี อยากให้เวทีหน้าเป็นแบบนี้ เราจะได้คนที่เข้าใจเรามากขึ้นอีก

พี่สมัย ชาวบ้านแถวนี้เขาอยากให้เราเปิดเวทีอีก เพราะหลายคนยังไม่รู้ว่าเวทีแบบนี้

ทองคำ เสนอการแก้ปัญหาคนกวนเวทีต้องใช้การประชิดตัว พูดคุยแบบตัวต่อตัวก็ได้ผลดีนะ และทุกคนจะต้องช่วยกันระมัดระวังเวทีไว้

ความเห็นส่วนใหญ่ ฟังพอใจในการจัดเวทีในวันนี้ และมอบให้พี่ราณี ศรีสวัสดิ์(เจ้าเขียม) ไปเตรียมเวที หมู่ 2 วันที่ 10 มิถุนายน 2548 กำหนดสถานที่ใน หมู่บ้าน และเชิญผู้เข้าร่วมเวที โดยให้คุณทองคำร่วมประสานพื้นที่ และทีมพบกัน ตอน 18.00 น. ณ เวทีที่กำหนด

ครั้งที่ 9 จัดเวทีทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายร่วมกับการสืบค้นข้อมูล วันที่ 10 มิถุนายน 2548 ณ หมู่ที่ 2 บ้านภูมิเจริญ ตำบลหัวสำโรง

การแบ่งหน้าที่กันทำ

- 1.นางอรรณพร วรรณทนะ นางราณี ศรีสวัสดิ์ประสานงานเรื่องสถานที่
- 2.นางอภินันท์ ไสภารัตน์และนางชูศรี ไกรสินธุ์ ประสานงานเรื่องอาหารและเครื่องดื่ม
- 3.นางทองคำ สรวมศิริ จัดทำเรื่องเอกสารและการจัดบันทึก
- 4.นายชำนาญ สรวมศิริเป็นผู้ดำเนินรายการ

ให้ทีมวิจัยทุกท่านช่วยกันเชิญผู้ที่สนใจ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่จะให้ข้อมูลมาร่วมเวที

สรุปเวทีนี้ นายชำนาญ สรวมศิริดำเนินรายการโดยให้ทีมงานแนะนำตัวทุกคน รวมถึงทีมอาจารย์พี่เลี้ยงและแนะนำวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยให้ผู้เข้าร่วมเวทีทราบจากนั้นมีการถามถึงประวัติของหมู่บ้านนายเจียบ สุริแสง อายุ 90 ปี บอกว่าหมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่แต่เดิมเป็นชาวเขมรมาอยู่ก่อน คำว่าภูมิเจริญเป็นภาษาเขมรมีความหมายได้ 2 อย่างคือ 1.แปลว่าตื่นและแปลว่าทิศตะวันออก ซึ่งอาจหมายความว่า ส่วนของชาวเขมรที่อพยพมาอยู่ที่บริเวณวัดหัวสำโรงมาอยู่ทางบ้านในที่อยู่ทางทิศตะวันตกและที่อยู่บ้านภูมิเจริญคือทางทิศตะวันออก การทำมาหากินส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา

สมัยก่อนมีการทำนาแบบช่วยเหลือกัน การเกี่ยวข้าวใช้เคียวที่มีลักษณะเฉพาะเป็นเคียวที่ใช้ไม้โค้งงอนงามทำด้ามเพื่อใช้ในการรวมข้าวก่อนขณะเกี่ยวเรียกว่าเคียวเขมร เวลาลงแขกเกี่ยวข้าวจะร้องเพลงเกี่ยวเถิดนะแม่เกี่ยวกันเพื่อสร้างความบันเทิงสนุกสนาน นวดข้าวก็ถือแรงลงแขกกันเมื่อนวดข้าวเสร็จเวลารวมข้าวเข้ากองจะร้องเพลงซางซักกัน เวทีดำเนินไปเรื่อยๆ ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ต่างช่วยกันเล่าถึงอดีตบางครั้งจับกันเป็นกลุ่มๆ เพื่อพูดคุยถึงอดีตกัน มีการลำดับเครือญาติสายพันธุ์กัน เนื่องจากประเพณีของเขมรมีการเลี้ยงผีเขมรบรรพบุรุษ จะได้ว่าใครสายของใคร เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการจักสานกระบุงตะกร้าที่สวยงาม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะสานกันได้ ส่วนที่น่าจะมีการอนุรักษ์ไว้ได้แก่การตีสีข้าวแบบมือหมุนซึ่งยังมีลุงเสี่ยม คงเจริญทำได้อยู่และลูกๆ หลานๆ ไม่มีใครทำได้แล้วยังมีคนที่ทำได้อยู่ 2 คนคือลุงเสี่ยมและลุงเฮง (นภานิภา) เท่านั้นส่วนเครื่องมือหาปลายังทำได้อยู่หลายคน แต่การหาปลาไม่นิยมจึงไม่มีการจักสานเครื่องมือหาปลาอีก

ปัญหาเวทีดำเนินไปได้ระยะหนึ่งมีคนมาสุถามชี้หน้าที่เวทีบอกว่า อย่างมาหลอกลวงเลยรู้อยู่ว่าเคยมีคนมาทำแบบนี้เป้าหมายคือการหลอกลวงนำเงินงบประมาณมาใช้ไม่เชื่อว่าจะทำประโยชน์ได้จริง

สุดท้ายที่วิจัยและพี่เลี้ยงสรุปการดำเนินการของเวที พบว่าบรรลุวัตถุประสงค์คือได้สร้างความเข้าใจให้ชุมชนทราบเรื่องการทำวิจัย ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์บางส่วนและนัดครั้งต่อไป 12 มิถุนายน 2548 เรื่องการประชุมทีมงานเพื่อวางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป ที่บ้านคุณอรรถพร

.....

ครั้งที่ 10 จัดเวทีประชุมคณะวิจัยเพื่อวางแผนการดำเนินการต่อ
วันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2548 ณ บ้านคุณอรรถพร วรรณทะ
หมู่ 2 ต.หัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

1. นายไพศาล สอนมะลิ
2. นางสมัย วัฒนพรไพโรจน์
3. นางราณี ศรีสวัสดิ์
4. นางอรรถพร วรรณทะ
5. นางอภินันท์ ไสภารัตน์
6. นางชูศรี ไกรสินธุ์
7. นายไพลาส โสมมา

8.นายเสริมลาภ สิริพรม

9 นายชำนาญ สรวมศิริ

10. นางทองคำ สรวมศิริ

11.ผศ.พีระชัย กุลชัย

เริ่มการประชุม ผศ.พีระชัย กุลชัยกล่าวเปิดการประชุมด้วยการทักทายทีมงานและพูดทบทวนหัวข้อเรื่องของการวิจัยโครงการการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง

คำถามการวิจัย

1 เพื่อประวัติศาสตร์ของชุมชนหัวสำโรงมีความเป็นมาอย่างไร

2 กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนหัวสำโรง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1 เพื่อศึกษาความเป็นมาหรือประวัติศาสตร์ของชาวหัวสำโรง โดยจะศึกษาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันว่าเป็นมาอย่างไรในเรื่อง 4หัวข้อได้แก่ ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน อาชีพและความเป็นอยู่ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น

2 เพื่อหาแนวทางการสร้างกระบวนการการเรียนรู้ในการพัฒนาฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนหัวสำโรง

3 เพื่อพัฒนาฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนหัวสำโรง

สรุปสาระสำคัญของเวที

1.ในการสืบค้นแต่ละหัวข้อเรื่อง ทั้ง 4 หัวข้อเรื่องได้แก่ความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน อาชีพและความเป็นอยู่ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น จากการมอบหมายทีมงานวิจัยให้แบ่งหน้าที่กันทำ ครั้งแรกแบ่งหน้าที่ตามภารกิจหลักแต่ละหัวข้อทั้ง 4 หัวข้อและทำครบทุกหมู่บ้าน แต่นางทองคำ สอบถามทีมวิจัยอีกครั้งว่าควรแบ่งงานตามภารกิจหลักแต่ละหัวข้อทั้ง 4 หัวข้อหรือแบ่งตามหมู่บ้านโดยแต่ละทีมรับไปเป็นหมู่บ้านและทำครบทั้ง 4 หัวข้อละหมู่บ้าน แต่สุดท้ายสรุปแบ่งหน้าที่ตามภารกิจหลักแต่ละหัวข้อทั้ง 4 หัวข้อและทำครบทุกหมู่บ้าน โดยแบ่งทีมการวิจัยออกเป็น 4 ทีม

1.1 ทีมสืบค้นเรื่องความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย นายชำนาญ นางทองคำ

1.2 ทีมสืบค้นเรื่องอาชีพและความเป็นอยู่ นางรำภาณี นางสาวลิ้ม นางอภินันท์

1.3 ทีมสืบค้นเรื่องวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี นางสาวมัช นางชูศรี

1.4 ทีมสืบค้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น นายจำเนียร นายไพศาล นายสมเกียรติ

2. ในการเก็บข้อมูลการสืบค้นแต่ละหัวข้อเรื่องกระทำโดยการสัมภาษณ์ ผู้รู้ แล้ว จดบันทึก บันทึกเทป ใช้เยาวชนช่วยจดจำหรือบันทึก

3 ในการสืบค้นแต่ละหัวข้อ ทีมงานร่วมพูดคุยกันว่าใครจะสามารถเป็นผู้ให้ข้อมูลได้ในแต่ละหมู่ และแต่ละหัวข้อเรื่องควรสอบถามหรือเก็บข้อมูลเกี่ยวกับอะไรบ้าง

3.1 ทีมสืบค้นเรื่องความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน สอบถามความเป็นมา ตำนานเรื่องเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่เกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ เหตุการณ์สำคัญ ๆ สถานที่สำคัญ ๆ บุคคลสำคัญ ๆ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานการสัญจร การคมนาคม บุคคลที่ควรสอบถาม

ลุงสมบุญ สรวมศิริ(ผู้ใหญ่บ้านเก่า) นายช่อ สัมฤทธิ์ ป่าปิ่น ลุงโหล่ บ้านอยู่ ม.3 บ้านกลาง

ป้าบุญเกิด ป้าเหน็บ ลุงจลวย บ้าน ม.7 เกาะลอย

ลุงคำสิงห์ ลุงซุน ผู้ใหญ่เหวี่ยง ครูสุวรรณ บ้าน ม.8 ม.12 บ้านป่าแหลมหิน เนินตะคร้อ

ครูลือ อาจารย์ฉันทนา ครูเสริมลาภลุงเจียบ ป้าเผย ม.2 บ้านเกาะลอย

3.2 ทีมสืบค้นเรื่องอาชีพและความเป็นอยู่สอบถามเรื่อง เรื่อง ความเป็นอยู่ในอดีต การทำนา (ลุงสมบุญ ลุงช่อ) การตัดไม้ การล่าสัตว์(ลุงโหล่) การค้าขาย การเผ่าถ่าน การทำไร่มัน การปลูกไม้ ผลการเลี้ยงปลาการเลี้ยงหมู การเลี้ยงกุ้ง การหาของป่า การหาปลาจากหนองน้ำธรรมชาติ การจักสาน(คุณวิมล) การทำปิ่น (คุณจำรัส)

3.3 ทีมสืบค้นเรื่องวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี สอบถามถึงประเพณีที่ทำในอดีต การลงแขกเกี่ยวข้าว การลงแขกนวดข้าว การสวดพระมาลัย(ลุงท้วม ป้าเหน็บ) การขึ้นเขาเผาข้าวหลาม การบวชนาคแบบโบราณ การแต่งงานตามแบบพิธีเขมรการทำบุญปีเลี้ยงผีบรรพบุรุษเขมร(ป้าเผย ลุงเจียบ ป้าสุภาพ คุณอรรถพร คุณอนันท์)

การทำบุญกลางบ้าน กลางสวน ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเผาพระพุทธรเจ้า (อาจารย์เผื่อน)

3.4 ทีมสืบค้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น การเล่นพื้นบ้าน เพลงซางซึก (ป้าเผย ลุงเจียบ) หนังสติ๊ก(นายแจ้) การทำพลุ ตะไล(นายสมบุญ) เครื่องหั่นยาจัด (ป้าหุ่ง ป้าสน) การแปรรูปอาหาร การนวด การใช้สมุนไพร หมอแผนโบราณ การสีข้าว การทำสีข้าวโบราณและครกกระเดื่อง การจักสาน การทำเกวียน การทำกลอง ซอ(ลุงออย) ระนาด ปี(เจ็ลยว/หมอน)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำนา การเก็บข้าวเข้ายุ้ง การเอาข้าวออกจากยุ้ง การล้างพิษยาเบื่อ (ศาลายาต้ม)สูตรยาสมุนไพรต่างๆและหมอพื้นบ้าน การนวด การใช้สมุนไพร หมอแผนโบราณ การอยู่ไฟหลังคลอด การเผ่าถ่านเคียวเขมร

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้าพ่อท่าเรือ ศาลเจ้าพ่อแก้ว เจ้าแม่กลางสวน ศาลเจ้าแม่ทองคำ
 สิ่งที่กำลังสูญหายไป หนองน้ำสาธารณะ ปลาตุ๊กด้าน ปลาทราย คลองท่าเรือ
 ภาระงานที่ทีมวิจัยต้องทำเพื่อให้งานบรรลุเป้าประสงค์

1.การจัดเวทีสร้างความเข้าใจและสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนโครงการการศึกษา
 ประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง
 จำนวน 8 เวที ม1 ม2 (2ครั้ง) ม3(2ครั้ง) ม7 ม8 ม12

2 การเก็บข้อมูลและการบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชนชาวหัวสำโรง จากเอกสาร สอบถามบุคคล
 สถานที่ต่างๆ ในการบันทึกต้องระบุรายละเอียด วัน เวลา สถานที่ ผู้ให้ข้อมูลด้วย

3.การจัดเวทีส่งคืนข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อตรวจสอบอีกครั้งและเผยแพร่ข้อมูล

4.การสร้างแผนในการพัฒนาและฟื้นฟู

จากการพูดคุยกันในทีมเรามีความเห็นตรงกันว่าทุกคนจะต้องมีปัญหการเก็บข้อมูลคล้ายคลึงกันคือ
 ไม่รู้ว่าจะถามอะไรและอย่างไรดี พี่เลี้ยงและทีมจึงมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะทำตัวอย่างคำถาม
 แต่ละประเด็นเอาไว้แล้วเวลาไปถามได้ไม่ติดขัด

ตัวอย่างคำถาม

1 เรื่องการตั้งถิ่นฐาน

- ชาวหัวสำโรงมีความเป็นมาอย่างไร
- ชาวเขมร ลาว จีนมาจากไหน
- ชีวิตความเป็นมาสมัยก่อนเป็นอย่างไร ทำอาชีพอะไร
- การคมนาคมสมัยก่อนเป็นอย่างไร
- ทำไมการตั้งบ้านเรือนแบบเป็นกลุ่มๆ และที่ทำไร่่นาอยู่ไกลๆ
- การจับจองที่ดินทำกันอย่างไร
- ความเป็นอยู่สมัยก่อนอยู่กันอย่างไร แบบเครือญาติ แบบพี่น้อง
- มีเหตุการณ์สำคัญๆ สำคัญอย่างไรบ้างและมีการแก้ไขอย่างไร

2.เรื่องการประกอบอาชีพ

- คนสมัยก่อนทำอาชีพอะไร และทำกันอย่างไร
- คนสมัยก่อนทำงานมีความลำบากอย่างไร
- คนสมัยก่อนมาปัญญาความเป็นอยู่อย่างไร
- มีเครื่องมือหรืออุปกรณ์อะไรบ้างในการทำนา

3.เรื่องขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี

- สมัยก่อนมีการละเล่นพื้นบ้านอะไรบ้าง
- เล่นอย่างไร
- เล่นตอนไหน
- เล่นเมื่อไร เล่นทำไม
- เริ่มเมื่อไรและหมดไปตอนไหน

4.เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น

- ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวหัวสำโรงมีอะไรบ้าง ใครทำ ทำอย่างไร
- ทรัพยากรท้องถิ่น ของชาวหัวสำโรงมีอะไรบ้าง

และปัญหาที่สำคัญอีกประการคือทีมวิจัยมีแต่ผู้สูงวัย เขียนหนังสือก็ช้า สายตาก็ยาว แต่ยังฟังกันชัดเจนดี จะทำอย่างไรดี เวลาที่เก็บข้อมูล

นางอรรณพร วรรณทนะ คุณสมัย วัฒนพรไพโรจน์เสนอ ก็พาเด็กๆ ไปด้วย ให้เด็กช่วยฟังและช่วยเขียน เด็กจะได้รู้ประวัติศาสตร์ไปด้วย

นางอนันท์ ไสภรัตน์ เสนอว่าก็ถามแล้วจดไว้พอจำได้มาบ้านแล้วให้หลานลอกให้ใหม่

นางชูศรี ไกรสินธ์ บอกว่า สามีสนใจและเขียนหนังสือเก่งเวลาไปจะชวนสามีไปช่วยเขียนให้

นายชำนาญ สรรวมศิริบอกว่า มีเครื่องบันทึกเสียงเอาไปอัดแล้วมากกเปิดฟังที่หลังก็ได้

คุณครูฉันทนา สระบุรินทร์บอกว่ามีนักเรียนที่สนใจจะdingมาช่วยเขียนและจ้างเด็กพิมพ์ก็ได้ เด็กจะได้ศึกษาประวัติศาสตร์ไปด้วย ได้ประโยชน์ 2 ชั้น

เมื่อสรุปประเด็นได้ก็แยกย้ายกันกลับไปทำงานของกลุ่มตนเองใครมีปัญหาให้นำมาหารือกัน อีกแต่ยังไม่นัดขอรองทำงานก่อนทุกคนแยกย้ายกันกลับอย่างขมขื่น

รายการค่าใช้จ่าย 12/06/2548 ค่าอาหารการประชุมทีมวิจัย

- นางทองคำ 500บาท
- นางอรรณพร 300 บาท

การนัดหมายการประชุมครั้งต่อไป ศ 24/06/2548 ที่บ้านนายชำนาญ

ครั้งหน้าต้องคิดค่าพิมพ์เอกสาร 4หน้า ถ่ายเอกสาร4แผ่น 10ชุด

ครั้งที่ 11 ทิมวิจัยสืบค้นหาข้อมูล

วันที่ 14 มิถุนายน 2548 ณ บ้านนางชูศรี ไกรสินธุ์

- 1.นางชูศรี ไกรสินธุ์
2. นางสมัย วัฒนพรไพโรจน์
3. นางราณี ศรีสวัสดิ์

เรียบเรียง โดย นางชูศรี ไกรสินธุ์ และนายวิชัย ศิลปเสริฐ

ทิมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจและวางแผนในการสืบค้นประวัติประวัติศาสตร์ชุมชนตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรง

ทิมวิจัยสืบค้นหาประเพณี “ ขึ้นเขาเผาข้าวหลาม ” ของชาวบ้านตำบลหัวสำโรง ชาวตำบลหัวสำโรง มีความเป็นอยู่เรียบง่าย และมีวัฒนธรรม ประเพณีน่าสนใจ ค้นหา จึงมีทิมวิจัยสืบค้นหา วัฒนธรรมประเพณี มีส่วนร่วมกัน ในเรื่องประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม ของคนรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อแม่ ของเรา ซึ่งอายุรวมกันแล้วเป็นร้อยปีขึ้นไป ที่ยังพอจำเรื่องราวได้ ถ้าอายุ 70 – 80 ปีก็เหลือ น้อยแล้ว

สืบเนื่องจากมีภูเขาลูกหนึ่ง มีอายุประมาณไม่ได้ว่ากี่ร้อยปีมาแล้ว ภูเขาลูกนี้อยู่ที่ตำบลหนอง แหน อำเภอพนมสารคาม หมู่บ้านดงยาง เขตติดต่อกับตำบลหัวสำโรง ในสมัยโบราณ ตำบลหัวสำโรงก็ขึ้นอยู่กับอำเภอพนมสารคามด้วย ต่อมาขึ้นกับอำเภอบางคล้า และขึ้นกับอำเภอแปลงยาวในปัจจุบัน บนยอดเขาจะมีรอยพระพุทธรูปท่าจำลอง และพระประธาน จะมีชาวบ้านหลายตำบล ไกลเคียง ขึ้นไปปิดทองรอยพระพุทธรูปท่าจำลอง ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 คือ วันมาฆบูชา เป็นวันสำคัญทางศาสนา ต่อได้มีไฟฟ้าไหม้รูกุลาม ไฟไหม้โบสถ์ เหลือแต่พระประธานและรอยพระพุทธรูปท่า ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างศาลาปกคลุม พระประธานไว้ไม่ให้ตากแดดตากฝน ต่อมาได้สร้างวัดขึ้น ข้างตีนเขา (ชื่อวัดสุวรรณคีรี)การเดินทางไปขึ้นเขาสมนั้นลำบากมาก ระยะทางประมาณ 5 – 6 กิโลเมตร ต้องเดินตามทางเกียน ด้วยเท้า ลัดเลาะป่า กว่าจะถึงต้องหยุดพักเหนื่อย กินน้ำ กินข้าวหลาม ที่เตรียมไป ทั้งร้อน ทั้งเหนื่อย แต่ก็สนุกดี สำหรับคนหนุ่มสาว ในสมัยนั้น ปีหนึ่งมีวันเดียวที่จะได้เดินทางไปขึ้นเขาปิดทองรอยพระพุทธรูปท่าจำลองจะมีชาวบ้านหลายตำบลไกล ไกล เดินทางไปขึ้นเขามากมาย ทางขึ้นเขาก็อันตราย เป็นรอยทางขึ้น ลง ลาดชัน ไม่มีบันไดเหมือนสมัยนี้

ประเพณีการทำบุญข้าวหลาม วางจากการทำงานแล้ว เป็นเพราะเดือน 3 เป็นที่เก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา จึงคิดนำข้าวที่ปลูกได้นำมาทำเป็นอาหาร ข้าวใหม่จะกลิ่นหอม น่ากิน โดยนำข้าวเหนียวใหม่มาใส่กะทิพร้อมเกลือ แล้วกรอกใส่กระบอกล้อมไฟ แล้วนำไปเผาให้

สุก ที่เรียกว่า ข้าวหลาม เพื่อนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ ในวันทำบุญขึ้น 15 ขึ้น กลางเดือน 3 เป็นวันมาฆบูชาซึ่งเป็น วันสำคัญทางศาสนา

การเตรียมเผาข้าวหลาม ชาวบ้านเริ่มเตรียมของ ในวันขึ้น 12 ค่ำ 13 ค่ำ เดือน 3

1. นำข้าวเปลือกข้าวเหนียว มาสีด้วยสีมือ แล้วนำมาซอมอีกอีกครั้งข้าวถึงจะขาว
2. ชาวบ้านจะออกหาไม้ไผ่ ซึ่งจะมีมากมายในหมู่บ้านมาทำกระบอกรับข้าวหลาม จะต้องเลือกไม้ไผ่ต้องยาวพอสมควร นำไม้ไผ่ทั้งลำมาตัด หรือเลื่อยเป็นท่อนๆโดยมีข้อต่อกัน กระบอกรับได้ด้วย เผื่อไว้สำหรับฝังดินเวลาเผา 3 เดือน
3. มะพร้าวต้องหาซื้อไว้นานเพราะต้องเดินทางไปซื้อ ถึงโรงเหล้า(อำเภอบางคล้า) อยู่ห่างไกลจากตำบลหัวสำโรงมาประมาณ 15 กิโลเมตร ต้องเดินทางด้วยเท้าไปกลับก็เป็นวันแล้ว ไปซื้อมะพร้าว น้ำตาลปึก น้ำตาลสีรำ หรือน้ำตาลแดง และของใช้อื่นๆ ต้องใส่หอบกลับบ้าน โรงเหล้าสมัยโบราณ ก็คือ อำเภอบางคล้าปัจจุบันนี้
- . ต้องหาฟืนแห้ง ต้นไม้ กิ่งไม้แห้ง มาไว้ใช้ในการเผาข้าวหลาม
5. ใบตองแห้ง กาบมะพร้าวแห้ง ไว้ทำจุกอุดปากกระบอกรับข้าวหลาม

วิธีทำข้าวหลาม

นำข้าวเหนียวใหม่มาแช่น้ำไว้นานประมาณ 2 ชั่วโมง สำหรับข้าวใหม่ และ 3 ชั่วโมง สำหรับข้าวเก่า ขุดมะพร้าวด้วยกระต่ายโบราณ(ด้วยมือ) นำข้าวเหนียวที่แช่น้ำไว้มาล้างหรือขาวให้สะอาด แล้วใส่ตะแกรงให้ข้าวเสด็จน้ำแล้วใส่การะมัง คั้นกะทิพร้อมเกลือเม็ด น้ำกะทิพท่อมข้าว นำกระบอกรับไม้ไผ่ที่ตัดเตรียมไว้เอาข้าวเหนียวพร้อมน้ำกะทิกะโรกใส่กระบอกรับ อย่าให้ข้าวเต็มกระบอกรับ เหลือห่างจากปากกระบอกรับประมาณ 1 นิ้วมือ เพื่อป้องกันกะทิล้นออกมา เมื่อกรอกข้าวเสร็จแล้ว นำกาบมะพร้าวมาฉีกเป็นฝอยๆแล้วม้วนเป็นก้อนห่อด้วยใบตองแห้งอีกชั้นหนึ่ง แล้วนำไปอุดปากกระบอกรับข้าวหลามให้แน่น

วิธีเผาข้าวหลาม

ต้องหาที่โล่ง เตรียมพื้นที่ เสาให้ป็นร่องตามความต้องการนำน้ำมารดดินให้ชุ่มชื้น แล้วนำกระบอกรับข้าวหลามมาตั้งเรียงเป็นแถวกลบดินให้แน่น เสร็จแล้วนำฟืนแห้งที่เตรียมไว้ วางเรียงตามแถวข้าวหลาม สองฝั่งห่างจากแถวข้าวหลามประมาณ 2 ศอก แล้วจุดไฟ ต้องระวังไฟไม่ให้ลุกรแรง แล้วค่อยๆเขี่ยไฟ เข้าไปใกล้ๆ พอข้าวหลามสุกก็ลาไฟ เหลือแต่ที่เป็นถ่านอยู่ ถ่านก็จะค่อยๆดับไปเอง รอจนกระบอกรับข้าวหลามเย็นจึงนำออกมาปลอกผิวนอกออก เหลือไว้บางๆ เวลาลอกเปลือกออกเขี่ยไม้ไผ่จะติดอยู่กับข้าวเหนียว ทำให้กินอร่อย ส่วนหนึ่งก็จะแบ่งไว้ทำบุญ ที่เหลือก็จะไปแจกบ้านพี่น้อง แลกเปลี่ยนกันกิน ของใครจะอร่อยกว่ากัน และนำไปเป็นเสบียงเวลาขึ้นเขา

ในสมัยโบราณข้าวหลามจะไม่ใส่น้ำตาล ใครชอบกินหวานก็จะไปจิ้มกับน้ำตาลสีรำ หรือกินกับน้ำตาลปึก สมัยก่อนไม่มีการทำข้าวหลามขาย เวลาจะทำอะไรก็จะมาร่วมตัวกันช่วยกันทำเสร็จแล้วก็แบ่งแล้วแจกกันกิน ในอดีตของผู้เล่าบอกว่า พอจะถึงประเพณีขึ้นเขาปิดทอง จะรู้สึกตื่นเต้นดีใจ และเตรียมตัว ที่จะไปขึ้นเขาปิดทองรอยพระพุทธรูป และได้พบเห็นผู้คนมากมาย ต่างหมู่บ้านต่างตำบล เดินเที่ยวดูวิวรอบเขา บนเขามีถ้ำเล็กๆลงไปดูได้ ประมาณ 5 – 6 คน พอบ่ายก็ลงจากเขาเดินทางกลับบ้าน เพราะที่วัด หัวสำโรงจะมีงานประจำปี กลางเดือน 3 ทุกปี จะเริ่มมีงานในวันขึ้น 14 ค่ำ 15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำ ทุกๆปี โดยเฉพาะวันขึ้น 14 ค่ำ เป็นวันที่ชาวบ้านหัวสำโรงเผาข้าวหลามกันมากในหมู่บ้าน จะมีคนพูดว่าเย็นนี้ ไฟจะไหม้หมู่บ้านหัวสำโรง เพราะควันไฟจากการเผาข้าวหลามในเวลาติดต่อกันดูเหมือนไฟไหม้หมู่บ้านหัวสำโรง พอเผาข้าวหลามเสร็จเวลากลางคืน ก็ไปเที่ยวงานประจำปีที่วัดจะมี ลิเก รำวง หนังหรือภาพยนตร์

รำวงสมัยนั้นจะมีกองเชียร์ มีนางรำกระโปรงบาน ผู้ชายต้องซื้อบัตรไปให้ ลูกใจคนไหนก็ให้บัตรออกไปรำ มีหลายจังหวะ พอรำกำลังมันๆเสียงนกหวีดก็ดังขึ้นเพราะหมดเวลา อยากรำต้องซื้อบัตรใหม่ รอรอบต่อไป

ตอนเช้าวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ชาวบ้านก็จะพากันไปทำบุญที่วัด นำข้าวหลามไปทำบุญกับพระภิกษุ พอทำบุญเสร็จ ก็ชวนกันไปขึ้นเขาปิดทอง จะชวนกันไปเป็นกลุ่มๆ กลุ่มละหลายคนเป็นเพื่อนระหว่างเดินทางไปขึ้นเขาประมาณ 3 – 4 ชั่วโมง เพราะเดินลัดเลาะป่า ตามทางเกวียนด้วยเท้าเหนื่อยหน่อยก็หยุดพักกินน้ำ กินข้าวหลามที่เตรียมไป หายเหนื่อยก็เดินทางต่อ กว่าถึงเขาก็นั่งๆเพลป่ายๆก็ลงจากเขา

กาลเวลาเปลี่ยนไปจากอดีตถึงปัจจุบัน บ้านเมืองเจริญขึ้นสิ่งต่างๆค่อยๆหายไปตามกาลเวลา คนรุ่น ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ของเราก็ตายลง บางคนก็ตายจากเราไป เด็กรุ่นใหม่ก็เจริญเติบโตขึ้นมาแทน บ้านเป็นหมู่บ้าน เป็นตำบล ก็มีเทศบาล มี อบต. ปกครองท้องถิ่น ประเพณีเผาข้าวหลามก็เหลือน้อยลงไม่ใ้แก่หายาก ต้องไปซื้อต่างตำบล และราคาก็แพงขึ้น สมัยนี้ก็ไม่ค่อยจะว่างกัน ต้องทำมาหากินแข่งกับเวลา ซื้อเขากินสะดวกกว่า ทำให้มองเห็นสภาพเศรษฐกิจ เป็นเครื่องกำหนดได้อย่างชัดเจน

ต่อมาในปี 2545 ผู้นำเทศบาล ผู้นำ อบต. ได้ร่วมคิดทำ เผาข้าวหลามยาวที่สุดในประเทศไทยขึ้นและเป็นการสืบสานประเพณี ขึ้นเขาเผาข้าวหลาม ของชาวตำบลหัวสำโรง ลงมติให้ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่ มาเผาข้าวหลามรวมกันทั้ง 12 หมู่ และได้เรียนเชิญผู้ว่าราชการจังหวัด นายโกเมศ แดงทองดี และนายอำเภอมาทำพิธีเปิดงาน ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามสืบสานวัฒนธรรมของชาวตำบลหัวสำโรง มีการประกวดข้าวหลามอร่อย มีการแข่งปอกข้าวหลามเร็วและสวยงาม มีกี

แข่งกินข้าวหลามจุ 1 กก. เวลานั้นเป็นเวลาที่เป็นที่สนุกสนานกันของแต่ละหมู่บ้าน พอเสร็จกิจกรรมกลางวัน ถึงตอนกลางคืน ก็มีการประกวดธิดาข้าวหลาม ให้ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านหาสาวงามที่เป็นลูกหลานในหมู่บ้านตนเอง ส่งเข้าประกวดธิดาข้าวหลามถ้าหมู่บ้านไหนชนะได้รับเลือกเป็นธิดาข้าวหลาม ก็จะได้รับรางวัลตอบแทน แต่ละหมู่บ้านลุ้นกันน่าดู ประเพณีเก่าๆยังคงอยู่ได้ เพราะมีสิ่งใหม่ๆเข้ามาเสริมสร้าง ประเพณีเก่าอยู่เสมอ จึงไม่หายไปจากหมู่บ้านของเรา การไปทำบุญที่วัด สมัยปู่ย่า ตายาย เคยหาบสำหรับกับข้าวกันมาแต่ดั้งเดิม ใช้ไม้คานและกระบุงหาบที่สวองาม เคยมีอยู่อย่างมากมายในหมู่บ้าน ปัจจุบันนี้ชาวบ้านหันมาใช้ปั่นโต นั่งมอเตอร์ไซด์ ไปทำบุญ ซึ่งรวดเร็วและสะดวก ภาพผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคยหาบอาหารไปทำบุญเริ่มสูญหายจากหมู่บ้าน และเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อย โดยไม่รู้ตัว

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านขึ้นในหมู่บ้าน นอกจากจะให้ประโยชน์ ให้ความรู้เรื่องราวของหมู่บ้านตนเอง และแก่นักวิชาการจากภายนอกหมู่บ้านแล้วยังส่งผลมาถึงเยาวชนในหมู่บ้าน ที่จะเติบโตขึ้นมา รู้จักวิถีชีวิตของตนเอง และสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเอง ให้เข้ากับความจริงทางด้านวัตถุ ที่หลั่งไหลเข้ามาในหมู่บ้าน อย่างรวดเร็ว การรู้จักการประสมประสานเป็นวิถีทางหนึ่งที่สามารถยืดอายุวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านเหล่านี้ไว้ ก่อนที่จะถูกลืมไป ชาวตำบลหัวสำโรง มีผู้นำเทศบาล ผู้นำ อบต. ให้การสนับสนุนสืบสานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามของชาวตำบลหัวสำโรง อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา ทำมาเป็นประเพณีของทุกปีตลอดมา

การทำบุญข้าวหลาม เป็นเพราะเดือนสาม เป็นฤดูกาลที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วชาวตำบลหัวสำโรงส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา จึงคิดนำข้าวเหนียวที่เร่ปอกได้ นำมาทำเป็นอาหาร ข้าวเหนียวใหม่จะมีกลิ่นหอมน่ากิน จึงนำข้าวเหนียวใหม่มาใส่กะทิใส่เกลือ กรอกใส่กระปอกไม้ไผ่แล้วนำไปเผาไฟให้สุกเรียกกันว่าข้าวหลาม เพื่อนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ ในวันทำบุญขึ้น 15 ค่ำ กลางเดือน 3 เป็นวันมาฆบูชา และเป็นวันสำคัญทางศาสนา

ครั้งที่ 12 ทิมวิจัยสืบค้นวัฒนธรรมประเพณี

โดยการสัมภาษณ์ คุณครูจันทนา สาระบุรินทร์ โรงเรียนชุมชนวัดหัวสำโรง

เพลงกล่อมเด็ก วัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวหัวสำโรง

ในสมัยก่อน ชาวบ้านก็มีการกล่อมเด็ก เป็นคำคล้องจองทั่วๆ ไปที่แสดงความนึกคิดที่มีต่อเด็กและธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสังคมทั่วไป ของสังคมของถิ่นหัวสำโรง เช่น

นกเขา

เจ้านกเขาเอ๋ย   ขึ้นอยู่แต่เช้าจนเที่ยง
พระสุริยาบ่ายเบี่ยง   เที่ยงแล้วจนนอนเปลเอ๋ย

นกเขาขัน

เจ้านกเขาเอ๋ย   ขันตั้งแต่เช้าจนเย็น
ขันเถิดจะฟังเสียงเล่น   เนื้อเย็นเจ้าคนเดียวเอ๋ย

นกขมิ้น

เจ้านกขมิ้นเหลืองอ่อนเอ๋ย   คำแล้วจะนอนที่ตรงไหน
จะนอนไหนก็นอนได้   สุมทุมพุ่มไม้ก็เคยนอน
ลมพระพายชายพัดมาอ่อน ๆ   เจ้าเคยจรมานอนรังเอ๋ย

นกกระทง

เจ้านกกระทงเอ๋ย   ทำกันตุง ๆ ว่าจะไข่
สถานพร้อมให้โบใหญ่   ไว้ใส่ไข่นกกระทง
ด้วยไข่ของมันโต   เท้าแดงโฉบบางละมุง
ไข่หล่นดังผลุง   เจ้านกกระทงก็บินไปเอ๋ย

จันทร์เจ้า

จันทร์เจ้า	ขอข้าวขอแกง	ขอแหวนทองแดง	ผูกมือน้องข้า
ขอช้างขอม้า	ให้น้องข้าขี่	ขอเกี้ยว	ให้น้องข้านั่ง
ขอเตียงตั้ง	ให้น้องข้านอน	ขอละคร	ให้น้องข้าดู
ขอยายชู	เลี้ยงน้องข้าเถิด	ขอยายเกิด	เลี้ยงตัวข้าเอง

จะไปคล้องช้าง

วันเอ๋ยวันนี้	พี่จะไปคล้องช้าง
ข้ามทุ่งเหวบาง	ข้ามเขามะโนรมย์
ข้ามเนินไศล	ข้ามไม้ไพรพนม
ปากฟี่กรังชม	มือก็ไขว่ชลอมพลา
มือข้างโน้นจะไขว่ถี	มือข้างนี้จะไขว่ห่าง
เก็บได้ใส่หลังช้าง	มาฝากเอบางอู่ม่านา

กาเหว่า

เจ้านกกาเหว่าเอ๋ย	ไขว่ไว้ให้แม่กาพัก
แม่กาก็หลงรัก	คิดว่าลูกในอุทร
คาบเอาเข้ามาเฝื้อ	ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน
ถนอมไว้ในรังนอน	ซ่อนเหยื่อมาให้กิน
ปีกเจ้ายังอ่อนคลอแคล	ท้อแท้จะสอนบิน
พาลูกออกไปกิน	ที่ปากน้ำพระคงคา
ตื่นเจ้าเหยียบสาหร่าย	ปากก็ใช้หาปลา
กินกุ้งแกกกินกั้ง	กินหอยกระพั้งแมงดา
กินแล้วก็โผมา	จับที่ต้นหว้าโพธิ์ทอง
ยังมีนายพราน	เที่ยวเยียม ๆ มอง ๆ
ยกเอาปืนขึ้นส่อง	จ้องลูกเอาแม่กาดำ
ตัวหนึ่งนั้นจะดัม	อีกตัวหนึ่งนั้นจะยำ
กินนางแม่กาดำ	คำวันนี้คุณแม่

วัดโบสถ์

“ วัดเอ๋ยวัดโบสถ์	มีตาลโตนดอยู่เจ็ดต้น
พ่อขุนทองไปปล้น	ปานฉะนั้นไม่เห็นมา
เมียดข้าวใส่ห่อ	ถ่อเรือไปหา
เขาก็รู้ว่าลือมา	ว่าพ่อขุนทองตายแล้ว
เหลืออยู่แต่กระดูกแก้ว	เมียรักจะไปปลง
เจ้าขุนศรีถือศัตร	ยกกระบัตถ์ถือธง
ถือท้ายพายเรือหงส์	จะไปปลงศพพ่อนา ฯ”

บันทึกการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

ครั้งที่ 13 การพัฒนาทีมวิจัย ครั้งที่ 1

ศูนย์ประสานงานเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ที่ สกว.สส. 034/2547 ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน 2547 เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยท้องถิ่น ด้วยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค โดยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสงคราม ได้จัดให้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตลอดจนร่วมสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาระบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่

เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในวันที่ พุธที่ 1 ธันวาคม 2547 ถึงวันศุกร์ที่ 3 ธันวาคม 2547 ณ ไร่อุษาดี เลขที่ 24 ม.3 ต.สวนผึ้ง อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี ประกอบด้วย

- 1.นายสมเกียรติ ใหม่เอี่ยม หัวหน้าโครงการ
2. นายชำนาญ สรวมศิริ
3. นายจำเนียร โคตน
- 4.นางฉันทนา สระบุรินทร์

ครั้งที่ 14 การพัฒนาทีมวิจัย ครั้งที่ 2

ณ วิทยาลัยเทคนิค พระนครศรีอยุธยา เวทีสนทนาสานปัญญาชาวบ้าน “เรียนรู้อดีต เข้าใจปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคต” วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2548 ประกอบด้วย

- 1.นายไพศาล สอนมะลิ
2. นางสมัย วัฒนพรไพโรจน์
- 3 นางราณี ศรีสวัสดิ์
- 4.นางอรรณพ วรรณทนะ
- 5.นางอภินันท์ ไสภารัตน์
- 6.นางชูศรี ไกรสินธุ์
- 7.นายไพลาส โสมเมา
8. นางทองคำ สรวมศิริ

ลักษณะการประชุม เป็นการสนทนาแบบกันเอง โดยเน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาของทีมวิจัย การแลกเปลี่ยนชกถาม และการเสริมประเด็นต่างๆ จากพี่เลี้ยงงานวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ และทีมงานวิจัยที่ศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยกันทำให้ทีมงานมีกำลังใจ

ครั้งที่ 15 การพัฒนาทีมวิจัย ครั้งที่ 3

ณ บ้านกลางสวน สมุทรสงคราม วันที่ 28 พฤษภาคม 2548

ประกอบด้วย

1. นายไพศาล สอนมะลิ
2. นางสมัย วัฒนพรไพโรจน์
3. นางราณี ศรีสวัสดิ์
4. นางอรรณพ วรรณทนะ
5. นางอภินันท์ โสภารัตน์
6. นางชูศรี ไกรสินธุ์
7. นายอนุชา อนุสิทธิ์
8. นางทองคำ สรวมศิริ
9. นายชำนาญ สรวมศิริ

ลักษณะการประชุม เป็นการถอดบทเรียนและทำความเข้าใจโครงการให้เป็นแนวทางเดียวกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมวิจัยของจังหวัดสมุทรสงคราม

ปัญหาอุปสรรคของทีม

ที่สำคัญที่สุดของปัญหาคือการที่ทีมวิจัยเองยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ในครั้งนี้ ทุกคนมีความเข้าใจร่วมกันว่าปัญหาใหญ่ของชาวหัวลำโรงคือการเปลี่ยนแปลงทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ของคน ครอบครัวและชุมชนน้อยลง เด็กอ่านหนังสือไม่ค่อยออก หนีเรียน เด็กหญิงเป็นสาวก่อนวัยแก่แดด ไม่รักนวลสงวนตัวมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัย เด็กติดยาเสพติด ติดเกมส์ทุกคนอยากแก้ปัญหาตรงนี้แต่ไม่รู้จะอย่างไร คิดไม่ออกว่าจะทำอย่างไร แม้กระทั่งมาทำวิจัยแล้วนางอรรณพ วรรณทนะบอกว่าจริงๆยังไม่เข้าใจว่าทำเพื่ออะไรและจะช่วยแก้ปัญหาได้อย่างไร

ระยะเริ่มต้นทีมวิจัยขาดความสนใจในการศึกษารายละเอียดในโครงการทำให้การดำเนินการไม่มีทิศทางการทำงาน กิจกรรมไม่เข้าหาวัตถุประสงค์ของโครงการ ขาดการเตรียมทีมที่ดีทำงานไม่เป็นทีมต่างคนต่างทำตามความถนัดตามประสบการณ์เดิมของแต่ละคน

การเข้าใจประวัติศาสตร์แบ่งเป็น 2 อย่างคือประวัติศาสตร์ที่เป็นเล่มที่เขาทำไว้เอาไว้อ่านและการเข้าใจประวัติความเป็นมาของตนจริงๆ แล้วนำประวัติศาสตร์มาคิดวิเคราะห์เพื่อให้เกิดประโยชน์กับชีวิตโดยใช้ประวัติศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการพูดคุยและการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดในชุมชน

บทเรียนในการทำงานที่ผ่านมา

- ทีมงานยังขาดความเข้าใจในการทำงานวิจัย
- ทีมวิจัยขาดการสื่อสาร/พูดคุยกัน ขาดการวางแผนในการทำงานขาดทักษะในกระบวนการทำงาน
- ทีมวิจัยขาดทักษะ การจดบันทึก การเขียนสรุปประเด็นต่างๆ การเก็บรวบรวมเอกสารไม่เป็นระบบ
- ทีมวิจัยบางคนไม่กล้าแสดงออกในการเป็นผู้นำเวที ในการพูดคุย
- พื้นที่ที่เปิดเวทีในหมู่บ้านบางแห่งพื้นที่เป็นอุปสรรคต่อการพูดคุย เสียงรบกวนจากภายนอกมีมาก หรือปัญหาขาดแสงสว่างในเวที และบางเวทีการจัดเก้าอี้นั่งเป็นแบบทางการมากไปผู้เข้าเวทีแสดงความคิดเห็นน้อย
- การใช้เครื่องเสียงทำในคนไม่กล้าพูด เกร็งและประมา

ข้อคิดที่ผ่านมา

- ควรมีการเตรียมตัวก่อนการทำเวที และประเมินผลสรุปงานหลังการทำเวที
- การทำเวทีขาดความต่อเนื่องเพราะใกล้เวลาเลือกตั้ง สว.
- ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ขาดกลุ่มวัยทำงาน เยาวชน ควรจะมีความหลากหลายของกลุ่มคนให้มากกว่านี้
- การจัดเวทีที่ดีควรเป็นเวลาที่เหมาะสมของชาวบ้านคือเย็นๆ
- ทีมควรพัฒนาการจดข้อมูล ขาดทักษะการเขียน My Map

ขั้นตอนในการทำเวที เป้าหมายการทำเวทีคือสร้างความเข้าใจแก่ชุมชนและการเก็บข้อมูล

1. มีการวางแผนก่อนการทำเวทีว่ากลุ่มเป้าหมายเป็นใคร แบ่งหน้าที่ทีมงานกันใครทำอะไรบ้าง
2. ทำเวทีตามแผนที่วางไว้
3. สรุปหลังเลิกเวทีว่าได้อะไรบ้าง

การทำเวทีทุกครั้งควรดำเนินการดังนี้

1. ต้องเตรียมเวทีก่อน
2. ต้องมีแผน ข้อมูลในการพูด

3. กล่าวถึงบทบาทของคนในเวทีด้วย
4. ต้องมีการแบ่งหน้าที่กันทำ
5. หลังเวทีต้องมีการถอดบทเรียนร่วมกัน
6. ควรให้คนที่เข้าร่วมเวทีเสนอข้อคิดเห็นเพื่อเป็นการแสดงความมีส่วนร่วมเก็บไว้เป็นหลักฐาน และเตือนความจำ
7. มีการสรุปข้อมูลมาตรวจสอบกันในเวที

กระบวนการสร้างทีม การทำงานเป็นทีม เป็นกระบวนการที่ทำให้ทุกคนมีการพัฒนาตนเอง ได้เป็นอย่างดี

- การยอมรับความผิดพลาดและนำมาถอดบทเรียนในเวทีของผู้วิจัยเป็นการเรียนรู้ที่ส่งผลในการทำงานเป็นทีมอย่างดียิ่ง
- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมทำงานอื่นๆทำให้เกิดการเรียนรู้กระบวนการทำงานรวดเร็วขึ้น มีมุมมองกว้างมากขึ้น
- ความโปร่งใสด้านการเงินและงบประมาณ ให้ทุกคนมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมใช้ ร่วมรับผิดชอบ ทำให้ทุกคนมีความไว้วางใจกันและกันเป็นอย่างดี
- การจัดกิจกรรมทุกกิจกรรมควรมีผู้รับผิดชอบในการบันทึกประเด็นต่างๆในเวทีทุกคน

การขับเคลื่อนงานต่อไป

1. การเดินหน้าทำเวทีให้ครบตามแผนที่วางไว้
2. เวทีการประชุมประจำเดือนควรทำอย่างต่อเนื่องและการประชุมนอกสถานที่ที่มีประโยชน์ ควรประชุมนอกสถานที่บ้าง
3. ในการจัดบันทึก หากคนมาช่วยจัดควรเป็นเยาวชนเพราะจะเป็นการพัฒนาด้วย

**ครั้งที่ 16 การติดตามความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูล
ประวัติศาสตร์หัวสำโรง และประชุมการทำงานของทีมวิจัย
วันที่ 24 มิถุนายน 2548 ณ บ้านนายชำนาญ สรวมศิริ**

การศึกษาประวัติศาสตร์หัวสำโรงทั้ง 4 ด้าน ได้ข้อมูลบางส่วนแล้วจากเวทีสร้างความเข้าใจ และบันทึกข้อมูลไว้แล้วแต่ยังไม่ครบถ้วนในการเก็บข้อมูลต่อจะเก็บเชิงลึก จากการถามผู้เฒ่าผู้แก่และผู้รู้เพิ่มเติมตามที่ได้รับงานไปแต่ปัญหาเรื่องทีมวิจัยบางคนสูงอายุ ตาไม่ดี เขียนหนังสือยังไม่หมดพื้เลี้ยงให้กำลังใจและแนะนำว่า

1. ไม่ต้องกังวลมากในการหาข้อมูลควรมีเวลาและมีบุคคลอ้างอิง
2. ทำข้อมูลไม่ทันควรใช้เด็กช่วยทำ อัดเทปไว้ หรือค่อยๆเขียนเองแต่ควรฟังให้เข้าใจแล้วค่อยจด ไม่ใช่ฟังไปจดไปเพราะจะไม่ทัน
3. ในการหาข้อมูลดูที่จุดรวมสัญญาติ จุดที่เปลี่ยนแปลงต่างๆ
4. ยังสรุปถึงการฟื้นฟูกิจกรรมไม่ลงตัว

.....

**ครั้งที่ 17 การติดตามความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูล
ประวัติศาสตร์หัวสำโรง และประชุมการทำงานของทีมวิจัย
วันที่ 8 กรกฎาคม 2548 ณ บ้านนางอรรณพร วรรณชนะ**

ประเด็นการพูดคุย ประเด็นเดิมกับวันที่ 24 มิถุนายน 2548 ความก้าวหน้ายังไม่มากนัก ปัญหาอุปสรรคคล้ายคลึงกัน พื้เลี้ยงให้กำลังใจทีมงาน

.....

**ครั้งที่ 18 การติดตามความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูล
ประวัติศาสตร์หัวสำโรง และประชุมการทำงานของทีมวิจัย
วันที่ 11 สิงหาคม 2548 ณ บ้านนางอรรณพร วรรณชนะ**

ประเด็นการพูดคุย ประเด็นเดิมกับวันที่ 24 มิถุนายน 2548 ความก้าวหน้ามีข้อมูลมากพอสมควร ทำเวทีเก็บข้อมูลอีกประมาณ 2 ครั้ง ระยะนี้เริ่มนำข้อมูลมาวิเคราะห์และเวทีหน้า เก็บข้อมูลส่วนที่ขาดพร้อมกับนำข้อมูลทีวิเคราะห์แล้วคืนสู่ชุมชนพร้อมกันไปเลย
ปัญหาอุปสรรคคล้ายคลึงกัน พื้เลี้ยงให้กำลังใจทีมงาน

ครั้งที่ 19 วันที่ 10 กันยายน 2548

เวทีเก็บรวบรวมข้อมูลที่เทศบาลตำบลหัวสำโรง กิจกรรมคือการทำให้ผู้แก่เล่าประวัติศาสตร์
ประเด็นที่สืบค้น

1. ที่มาของชาวเขมรหัวสำโรง
2. ที่มาของชาวลาวหัวสำโรง
3. ที่มาของชาวจีนหัวสำโรง

ผู้เข้าร่วมเวที   จำนวน   40   คน

1. ทีมวิจัย
2. คณะอาจารย์ที่ปรึกษา
3. แกนนำ/ผู้รู้ประวัติศาสตร์หัวสำโรง/ ศิลปินท้องถิ่น
4. เยาวชน/นักเรียน

ครั้งที่ 20 วันที่ 18 มีนาคม 2549

เวทีเก็บรวบรวมข้อมูลที่เทศบาลตำบลหัวสำโรง

ครั้งที่ 21 วันที่ 29 มิถุนายน 2549 ประชุมทีมวิจัยเพื่อวางแผนการทำเวทีคืนข้อมูลที่วัดหัวสำโรง

ครั้งที่ 22 วันที่ 2 กรกฎาคม 2549 เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน ที่ศาลาใหญ่วัดหัวสำโรง
การแบ่งทีม (ใครรับผิดชอบ)

1. ทีมสืบค้นเรื่องความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย นายชำนาญ นางทองคำ
2. ทีมสืบค้นเรื่องอาชีพและความเป็นอยู่ นางราณี นางสาวลิ้ม นางอภินันท์
3. ทีมสืบค้นเรื่องวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี นางสาวมัย นางชูศรี
4. ทีมสืบค้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น นายจำเนียร นายไพศาล นายสมเกียรติ

ในการเก็บข้อมูลการสืบค้นแต่ละหัวข้อเรื่องกระทำโดยการสัมภาษณ์ ผู้รู้ แล้ว จดบันทึก
บันทึกเทป ใช้เยาวชนช่วยจดจำหรือบันทึก

ในการสืบค้นแต่ละหัวข้อ ทีมงานร่วมพูดคุยกันว่าใครจะสามารถเป็นผู้ให้ข้อมูลได้ในแต่ละหมู่
และแต่ละหัวข้อเรื่องควรสอบถามหรือเก็บข้อมูลเกี่ยวกับอะไรบ้าง

- ทีมสืบค้นเรื่องความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน สอบถามความเป็นมา ดำเนินเรื่องเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่เกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ เหตุการณ์สำคัญ ๆ สถานที่สำคัญ ๆ บุคคลสำคัญ ๆ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานการสัญจร การคมนาคม บุคคลที่ควรสอบถาม

ลุงสมบุญ สรวมศิริ(ผู้ใหญ่บ้านเก่า) นายซ้อ สัมฤทธิ์ ป่าปิ่น ลุงโหล่ บ้านอยู่ ม.3 บ้านกลาง ป่าบุญเกิด ป่าเห็บ ลุงฉวย บ้าน ม.7 เกาะลอย ลุงคำสิงห์ ลุงซุน ผู้ใหญ่เหียบญ ครูสุวรรณ บ้าน ม8 ม12 บ้านป่า แหลมหิน เนินตะคร้อ ครูลือ อาจารย์ฉันทนา ครูเสริมลาภลุงเจียบ ป่าเผย ม 2 บ้านเกาะลอย

- ทีมสืบค้นเรื่องอาชีพและความเป็นอยู่สอบถามเรื่อง เรื่อง ความเป็นอยู่ในอดีต การทำนา(ลุงสมบุญ ลุงซ้อ) การตัดไม้ การล่าสัตว์(ลุงโหล่) การค้าขาย การเผาถ่าน การทำไร่มัน การปลูกไม้ผล การเลี้ยงปลาการเลี้ยงหมู การเลี้ยงกุ้ง การหาของป่า การหาปลาจากหนองน้ำธรรมชาติ การจักสาน (คุณวิมล) การทำปิ่น (คุณจำรัส)

- ทีมสืบค้นเรื่องวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี สอบถามถึงประเพณีที่ทำในอดีต การลงแขกเกี่ยวข้าว การลงแขกนวดข้าว การสวดพระมาลัย(ลุงท้วม ป่าเห็บ) การขึ้นเขาเผาข้าวหลาม การบวชนาคแบบโบราณ การแต่งงานตามแบบพิธีเขมรการทำบุญปีเลี้ยงผีบรรพบุรุษเขมร(ป่าเผย ลุงเจียบ ป่าสุภาพ คุณอรรถพรและ คุณอภิรักษ์) การทำบุญกลางบ้าน กลางสวน ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเผาพระพุทธรเจ้า (อาจารย์เผื่อน)

- ทีมสืบค้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่น การเล่นพื้นบ้าน เพลงซางซึก (ป่าเผย ลุงเจียบ) หนังสติ๊ก(นายแจ้) การทำพลู ตะไล(นายสมบุญ) เครื่องหั่นยาจิด (ป่าหุ่ง ป่าสน)การแปรรูปอาหาร การนวด การใช้สมุนไพร หมอแผนโบราณ การสืข้าว การทำสืข้าวโบราณและครกกระเดื่อง การจักสาน การทำเกวียน การทำกลอง ซอ (ลุงออย) ระนาด ปี่(เจดียว/หมอน)

- ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำนา การเก็บข้าวเข้ายุ้ง การเอาข้าวออกจากยุ้ง การล้างพิษยาเบื่อ (ศาลายาต้ม)สูตรยาสมุนไพรต่างๆและหมอพื้นบ้าน การนวด การใช้สมุนไพร หมอแผนโบราณ การอยู่ไฟหลังคลอด การเผาถ่านเคียวเขมร

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้าพ่อท่าเรือ ศาลเจ้าพ่อแก้ว เจ้าแม่กลางสวน ศาลเจ้าแม่ทองดำ

สิ่งที่กำลังสูญหายไป หนองน้ำสาธารณะ ปลาตุ๊กด้าน ปลาทราย คลองท่าเรือ

ภาระงานที่ทีมวิจัยต้องทำเพื่อให้งานบรรลุเป้าประสงค์

ปัญหาอุปสรรคที่พบ

ทีมที่แบ่งหน้าที่หรือเรื่องที่จะสืบค้น ได้ดำเนินการในกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ไม่ครอบคลุม เรื่องที่ตกลงกันไว้ เพราะขาดทักษะในการสืบค้นข้อมูล ปัญหาเดิมๆ คือการจดบันทึก การสอบถาม ตามประเด็น การเรียบเรียงสำเนาถ้อยคำต่างๆ มีข้อจำกัดเพราะพื้นฐานของนักวิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลไม่มีประสบการณ์ในการเขียน และขาดทักษะเชิงกระบวนการในการดำเนินการเก็บข้อมูล และเวลาที่ยาวนานออกไป ความสนใจของทีมวิจัยก็ลดลงตามลำดับของเวลา พร้อมทั้งมีปัจจัยทางการเมืองที่มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ยิ่งทำให้เกิดอุปสรรคต่อการทำงานมากขึ้นไม่สามารถจัดเวที่ย่อยๆได้ และขาดการกระตุ้นภายในทีมโดยมีการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าโครงการฯ ไม่มีเวลาร่วมทำงาน ขาดการประสานกับทีมวิจัย ภาวะการนำขาดไป จึงมีการปรับบทบาทผู้นำทีมขึ้นมาทดแทน ดังนั้นปัจจัยต่างๆนี้จึงส่งผลทำให้ไม่สามารถกระทำตามที่แบ่งบทบาทหน้าที่ไว้ได้

.....

ครั้งที่ 23 วันที่ 30 พฤศจิกายน 2549 เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน ที่ศาลาใหญ่วัดหัวสำโรง

วันที่ 30 พฤศจิกายน 2550 เวลา 118.30 น

บันทึกเวทีการคืนข้อมูลให้ชุมชน โดย นายชำนาญ สรรวมศิริ

ผู้เข้าร่วมเวที

จำนวน 120 คน

ประกอบด้วย

1. นายชำนาญ สรรวมศิริ	2. นางทองคำ สรรวมศิริ
3. นายไพศาล สอนมะลิ	4. นางราณี ศรีสวัสดิ์
5.นางสมัย วัฒนพรไพโรจน์	6.นางอภินันท์ ไสภารัตน์
7. นางชูศรี ไกรสินธุ์	8. ครูปิยะนุช สรรวมศิริ
9. ครูฉันทนา สระบุรินทร์	10.นายจำเนียร โคตน
11. นางอรรณพ วรรณะ	

อาจารย์ที่ปรึกษา

1. อาจารย์ พีรัชย์ กุลชัย และคณะ

ผู้เข้าร่วมเวที

1. สมาชิกสภาเทศบาลหัวสำโรง นายกเทศบาลตำบลหัวสำโรงและทีมผู้บริหาร

จำนวน 15 คน

2. สมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหัวลำโรงและทีมบริหาร จำนวน 26 คน
3. ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่ จำนวน 12 คน
4. คณะนักเรียนแสดงศิลปะพื้นบ้าน จำนวน 20 คน
5. พ่อเพลงแม่เพลงพื้นบ้าน และคณะ จำนวน 15 คน

วัตถุประสงค์คือ คืบข้อมูลให้ชุมชน โดยการเล่าประวัติของหัวลำโรงที่ได้จากการศึกษาหาข้อมูล ทั้งการมาตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตในอดีต การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเรื่อยๆ และจุดเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ สภาพทางจิตใจ ครอบครัวยุคและสังคมเล่าบนสู่ชุมชนให้ทราบอย่างแพร่หลาย สร้างความเข้าใจให้องค์กรท้องถิ่นได้รู้และเข้าใจในโครงการวิจัยและสนใจเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดกิจกรรมเพื่อนำมาฟื้นฟูและพัฒนาวิถีชีวิตของชาวตำบลหัวลำโรง

รูปแบบการจัดการ

ทีมงานและอาจารย์ที่ปรึกษาประชุมหารือกันเรื่องการจัดเวทีคืบข้อมูล นัดหมายวัน เวลาแล้วแบ่งหน้าที่กันดังนี้

- 1.นายชำนาญ สรรวมศิริ มีหน้าที่ประสานงานออกหนังสือเชิญองค์กรท้องถิ่นได้แก่นายกเทศมนตรี และเทศมนตรี หัวหน้าชุมชน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทีมวิจัยและบุคคลที่สนใจ ในการเชิญ ใช้หนังสือเชิญบอกไปตามแกนนำ เสียงตามสายของเทศบาลและวิทยุชุมชนคนแปลงยาวช่วยออกอากาศกระจายเสียงและเป็นผู้ดำเนินรายการ
- 2.นางทองคำ สรรวมศิริ จัดเตรียมด้านเอกสารต่างๆ งานธุรการ
- 3.นางอรรณพร วรรณทนะ นางราณี ศรีสวัสดิ์ นางอนันท์ ไสภารัตน์ นางสมัยวัฒนพรไพโรจน์ ประสานงานเรื่องอาหาร สถานที่ เครื่องเสียง เวที
- 4.นายไพศาล สอนมะลิ นายจำเนียร โคตน นางรัชณา ไสภารัตน์ประสานงานบอกผู้ที่สนใจ
- 5.นายฉันทนา สระบุรินทร์ ประสานงานเรื่องการแสดง

การดำเนินการ

1. เมื่อผู้เข้าร่วมประชุมมาเข้าร่วมเวทีเรียบร้อยแล้ว(ประมาณ120คน)ร่วมรับประทานอาหาร
  2. นายชำนาญ สรรวมศิริ บอกวัตถุประสงค์ของเวทีการประชุม
  3. นายชำนาญกล่าวเชิญรองนายกเทศมนตรีเปิดงาน(นายเสริมลาภ สิริพรม)
- นายชำนาญเล่าเรื่องมาเรื่อยๆ เมื่อมาถึงตรงนี้เกิดฝนตกอย่างแรง ผู้คนแตกตื่น ส่วนหนึ่งแยกย้ายกลับบ้าน ส่วนหนึ่งที่บ้านไกลกลับไม่ได้หรือผู้ที่อยากฟังเรื่องราวต่อที่ยังไม่กลับก็อยู่ร่วมงานต่อ

เป็นที่น่าประหลาดใจที่ว่าคนส่วนใหญ่พูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “**นายชำนาญได้ทำพิธีบอกกล่าวเจ้าพ่อแก้วและเจ้าพ่อซานหรือเปล่า**” เพราะตามความเชื่อของชาวหัวลำโพงแต่ก่อนมาเวลาทำงานเข้างานบวช งานบุญต่างๆ เช่น การแสดง ลิเก มวย จะต้องทำพิธีบอกเจ้าพ่อแก้วและเจ้าพ่อซานก่อน เพราะมีประวัติว่าถ้าไม่บอกจะต้องมี อุปสรรค งานไม่ราบรื่นดังนั้นวันนี้ที่ฝนตกเป็นเกิดจากการที่นายชำนาญไม่บอกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านจึงมีอุปสรรคดังกล่าว(วันที่จัดงาน30พ.ย.49ซึ่งก่อนหน้านี้2-3วันไม่มีวีแววว่าจะมีฝนตกได้)

เมื่อฝนซาเมื่อกำลังงานรวมผู้คนที่เหลือประมาณ 70คนขึ้นบนศาลาวัดเพื่อดำเนินการต่อโดยเล่าเรื่องต่อ คนส่วนใหญ่สนใจฟัง และร่วมแสดงความเห็น ช่วยเพิ่มข้อมูลให้อย่างไม่ขาดและยังมีการวิภาควิจารณ์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่

ต่อไปเป็นการแสดงการร้องเพลงกล่อมเด็กของเยาวชนและผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญด้านเพลงพื้นบ้าน เช่น นางเผย นายเจียบ สุริแสง นางเสวียน เสาวกุล นางเหน็บ สระบุรินทร์ นางเลื่องการแสดงเป็นการร้องเพลงกล่อมเด็กที่เป็นศิลปะพื้นบ้านภาษาไทย ภาษาลาวและภาษาเขมร มีการกล่าวชื่นชมและสรรเสริญการเลี้ยงดูบุตรหลานของคนสมัยก่อนที่เลี้ยงดูบุตรหลาน ให้กินนมแม่ เลี้ยงดูอุ้มชูเวลาอนมมีการกล่อมให้หลับ เด็กๆ เป็นเด็กดี เชื้อฟังผู้ใหญ่ ครอบครัวยุบอุ่น เด็กๆ ไม่ดื้อเหมือนทุกวันนี้

ผู้เข้าร่วมเวทีแยกย้ายกันกลับ ที่งานประชุมพูดคุยกันต่อในประเด็นสรุปผลการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรคและแผนการคืนข้อมูลที่ยังไม่บรรลุล่วงวัตถุประสงค์

ผลการพูดคุยพบว่า

1.งานยังไม่บรรลุล่วงวัตถุประสงค์ การคืนข้อมูล ทำได้เพียงบอกประวัติเพียงบางส่วนแล้วฝนตกเวทีสลายก่อน ควรดำเนินการเพิ่มเติมนายชำนาญบอกว่าจะนำข้อมูลไปกระจายเสียงต่อโดยใช้เสียงตามสายของเทศบาลและวิทยุชุมชนต่ออีก และได้ดำเนินการเล่าต่ออีกในเวที ชมรมผู้สูงอายุองค์การบริหารส่วนตำบลหัวลำโพง 1 ครั้ง วิทยุชุมชน 2 ครั้ง เสียงตามสายอีก2ครั้งและเล่าให้นักทัศนอาจร หัวลำโพง เชียงใหม่ฟังโดยละเอียด 1 ครั้ง

2.ฝนตกอย่างไม่มีเค้าฝนมาก่อน เห็นว่าด้านความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้านเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังมีอยู่มาก เห็นได้จากการมีความเห็นร่วมกันว่าอุปสรรคเกิดจากการที่นายชำนาญไม่ได้บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การที่จะให้งานสำเร็จควรติดตามงานต่อเนื่องและควรเริ่มต้นการจัดทำเอกสารรูปแบบแผนที่ทางภูมิวิจัยไม่มีแนวทางในการเขียนรูปแบบจึงหาสื่อพีเลียงและพีเลียงจะมีการประชุมอีกครั้งเพื่อช่วยเหลือเรื่องรายงาน

บันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก

ประวัติการสร้างโบสถ์วัดหัวสำโรง หลังปัจจุบัน

สัมภาษณ์ คุณทองคำ สุริแสง อายุ 93 ปี

วันที่ 12 สิงหาคม 2549 บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 1 ตำบลหัวสำโรง

สัญลักษณ์ ก. = นายชำนาญ สรวมศิริ

ข. = คุณทองคำ สุริแสง

ก. ลุงคำครับปีนี้อายุเท่าไรแล้ว

ข. จำไม่ค่อยได้แล้วนะมันนานแล้ว เอ่อน่าจะสัก 93 ปีนะคุณ

ก. ลุงเกิดที่หัวสำโรงนี้หรือเปล่า

ข. เอ่อเกิดที่นี่แหละ จะไปเกิดที่ไหนละ

ก. อย่างงั้นลุงก็พอรู้ประวัติการสร้างโบสถ์ของวัดหัวสำโรงดีละสินะ

ข. เอ่อพอจำได้เฉพาะหลังปัจจุบันนี้นะ หลังก่อนหน้านั้นจำไม่ได้แล้ว ไม่รู้มันสร้างเมื่อไหร่

ก. ไม่เป็นไรเอาที่ลุงจำได้นี้ละ เล่าให้ผมฟังบางอย่างฟังจัง

ข. ตอนนั้นผมยังเด็กอยู่ นะก็อายุซัก 4-5 ปี พอจำได้ว่า เขาหล่อโบสถ์หลังเก่าออก มันพัง เขาเลยทำกันใหม่ มีคนมาทำกันเยอะแยะจำไม่ได้ แต่ตายส่วนใหญ่ตายกันหมดแล้ว ผมเป็นเด็กมาวิ่งเล่นอยู่แถวๆนี้ เห็นคนเขาขนดินเขาในโบสถ์กันเยอะเลย

ก. แล้วเขาเอาดินมาจากไหนละ

ข. ก็เห็นเขาขนเอามาจากทางหน้าโบสถ์นั่น เอามาไม่ไกลนะหอรอกแถวๆนั้นนะ

ก. เห็นมีหลายคนเขาบอกว่าอิฐที่มาก่อสร้างนั้นเขาเผาตัวเองจริงหรือเปล่า

ข. จริงซิเขาไปเผาที่หนองเตาอิฐนี่ อยู่เลยท่าเรือไปหน่อย โอ้ย!! มีคนไปช่วยกันเยอะแยะเลย มีหัวหน้าจำได้ว่าเป็นคนจีนนี่แหละค่อยสั่งให้ทำกัน ดุจิบหายเลย ค่าแรงด้วย

ก. ที่ว่ามีคนเยอะแยะไปทำกันเขามาจากไหนกันละลุง

ข. คุณเอ๊ย!! ก็คนอยู่ในสำโรงนี่แหละทั้งเขมร จีน ลาว มีหมดไปทำรวมกัน แล้วก็เอาเทียนชนวนอิฐมาที่วัดนั่น

ก. ทำโบสถ์อยู่นานไหนลุง

ข. จำไม่ได้หรอก แต่เป็นปีๆ หรือหลายปีด้วยมั้ง กลางคืนเขาก็ทำนะ เหมือนขนดินนี้เขาทำกลางคืน จำได้แต่ว่า สร้างโบสถ์เสร็จแล้วก็หล่อพระองค์ใหญ่ในโบสถ์นั่น แต่ตอนเอาเข้าในโบสถ์ ต้องตัด

ครึ่งหนึ่ง ถึงเอาเข้าไปได้ในโบสถ์ได้ แล้วเอาพระมาต่อกัน ประตุมันเล็กพระมันใหญ่กว่าเข้าไม่ได้ อี
อี !!!

ก. ลุง.....จริงหรือเปล่า.....ที่ว่าพระประธานในโบสถ์นั้นต้องถูกตัดออกก่อนเอาเข้าโบสถ์

ข. อ้าวจริงซิ.....คุณจะโกหกทำไม ไม่เชื่อไปดูที่พระซี่ยังมีรอยตัดอยู่เลยรอบๆเอวพระนะตอนนี้ก็ยังมี
อยู่นะ

ก. แล้วตอนหล่อพระลุงเห็นหรือเปล่าเขาทำที่ไหน

ข. เห็นซิแต่จำไม่ได้ว่าใครมาทำ จำได้แต่ว่าชาวบ้านเขาเอาถาดทองเหลือง เชี่ยนหมากทองเหลือง
สตางค์แดง อะไรๆอีกเยอะแยะไปหมด มากองรวมกันไว้มากมายที่ใกล้ๆที่หล่อพระนั้น ผมยังไป
เก็บเศษสตางค์แดงที่เหลือครึ่งๆอัน มันหลอมไม่หมด มาเล่นอยู่เลย เวลาหลอมบางคนก็เอาทองใส่
ในที่หลอมด้วย สร้อยก็มี แหวนก็มี แล้วแต่เขาจะเอาไปใส่ มันก็แปลกดีนะที่แรกเขาทำหัวพระดู
แล้วอันเล็กๆฉันลองมาสวมหัวดู มันก็ไม่ใหญ่เท่าไร แต่พอหล่อเป็นพระແหม!! มันหัวใหญ่ดีนะ
เฮอะ!!! ที่แรกพระในโบสถ์นั้นองค์เล็กๆนะตอนนี้ก็อยู่ในโบสถ์นั้นด้วยกัน องค์เล็กนั้นละ ของเดิม

ก. แล้วเรื่องประตูปโบสถ์ที่เขาแกะสลักสวยงามนั้น มีคนเขาบอกว่า อาจารย์ ฉ่อย (วัดอ่าวช้างไล่)เป็นคน
ทำเองจริงหรือเปล่า

ข. เอ่อ!!! จริงที่ไหนไม่จริง ผมเห็นกะตา มีตา..... กะพวกเขา แะ กะกันอยู่ที่โรงปรั้มช้างโบสถ์นี่เอง
คุณเอ๊ย!!!ไม่มันหนามากนะ เขาแกะลงไปลึกในไม้เลย แหม!! เก่งจริงๆ เป็นลายสวยได้

ก. อ้าวแล้วอาจารย์ฉ่อยไปไหนละถึงไม่มาทำกับเขา

ข. อาจารย์ฉ่อยเขาไม่อยู่นะ จำได้ว่าไปเรียนอยู่ที่กรุงเทพนี่หรือยังงั้นละ แต่ไม่ได้มาแกะประตูปโบสถ์
แน่ๆ

ก. แล้วคนแกะประตูปนั้นเป็นคนไทย หรือเขมร หรือลาว

ข. โอ๊ย!! เป็นคนเขมรทั้งหมด เป็นเขมรบ้านในสำโรงนี่เองละไม่มีคนอื่นมาทำหรอก ผมมาวิ่งเล่นอยู่
ที่เขาทำงานอยู่ จำได้ว่าพูดแต่เขมรไม่พูดไทยด้วยนะ ฮ่า!!!

ก. เอ่อ... เขาไปเอาไม้มาจากไหนกันละ

ข. ก็ยายเพชรให้มา

ก. ยายเพชรไหนละ....

ข. ก็ยายเพชรเมียเจ๊กได้ฮู้เชียง พี่ตามี แม่..... ใครหว่า..... ลืมจำไม่ได้ เขามีโรงเลื่อยทำไม้อยู่
นะ

ก. ลุง.....แม่ยายดำ ตาสีทึบที่ตายไปแล้ว ไซ้ไหม....

ข. เอ่อ....เหมือนไซ้ ไซ้...ไซ้...

ก. เอื่อยยังงั้น...ลุงลองประมาณอายุโบสถ์หลังทุกวันนี้ให้หน่อยได้ไหม.....

ข. คุณเอ๊ย... ก็เอาอายุผมแล้วชักสี่ออก ก็น่าจะได้แล้วนะ

ก. เอ้อ...ลุงนี้สุดฉลาดเลยนะ ตอนนี้อายุลุง 93 ออกเสียสี่ เหลือ 89 ปี โบสถ์หลังนี้ก็อายุไม่น้อยกว่า 89ปี ชินะ..... ปีนี้ พ.ศ. 2549 ลบด้วย 89 ..... ก็สร้างประมาณ พ.ศ.2460 นะลุง

ข. ก็ไม่รู้.....คิดเอา.... เองซิ....

ก. คุณกับลุงสนุกดีนะ แล้วประวัติของลุงลองเล่าให้ฟังบ้างซิ

ข. ประวัติอะไร ละ

ก. ลุงอยากเล่าอะไรก็ได้เล่ามาเถอะตอนไหนก็ได้ หรือตอนเป็นทหารก็ได้

ข. เอาตอนเป็น ทหารก็ได้แล้วกัน ฉะนั้นออกรบสองหนเลยนะ ครั้งแรก สงครามอินโดจีนรบกับฝรั่งเศสที่เมืองเขมร ไปยึดเมืองพระตะบอง ศรีโสภณ คืนจากฝรั่ง ไปกันเยอะเยอะเลย ยิ่งกับทหารฝรั่ง เราขี่ม้าวิ่งไปๆ

มันยิงตกหลังม้า สักประเดี๋ยวก็โดดขึ้นม้าม้าใหม่อีกไล่ยิงฝรั่งตายเยอะเลย มันหาว่ากองทัพไทยใช้หุ่นยนต์รบกับมัน มันยิงตกม้าม้าก็ลุกขึ้นมารบได้อีกไม่เห็นเป็นอะไร ฝรั่งมันโง่..... มันไม่รู้วาทหารไทยหนังดี หนังเหนียวยิงไม่เข้า แล้วอีกเรื่องหนึ่งฝรั่งมันมีรถถัง เราไม่มี ตอนรบกัน เราก็หุ้รถถังให้ใช้รถถังมันวิ่งไล่ทหารของเราแล้วก็วิ่งไปตรงที่เป็นเลนๆลุ่มๆ รถถังฝรั่งวิ่งไม่ได้ ติดเลนอยู่อย่างนั้นเลยถูกเผาก็มีหลายคัน นะข้านะดี ...ฝรั่งมันโง่.....

ก. รบกันอยู่นานหรือเปล่า...

ข. ไม่นานเท่าไรหรอก ฝรั่งมันหนีลงเรือกลับไปบ้านมัน เพราะไม่มีกำลังมาเสริม เราถึงได้เมืองคืนมา แต่ตอนหลังนี้จำไม่ได้ว่ายกให้เขมรไปตอนไหน..... จำไม่ได้.....

ก. แล้วรบครั้งที่สองจะไปรบกันที่ไหน.....

ข. ตอนกลับจากเขมรมา.....เขาก็เรียกให้ไปรบที่เชียงตุงนั่น..... ตอนไปเขาส่งขึ้นรถไฟไป แต่ตอนกลับให้กลับเอง ลำบากน่าดูเลย.....

ก. แล้วรบกับทหารใครละ

ข. ไปรบกับอังกฤษ แต่เราไม่ได้รบหรอก ทหารญี่ปุ่นมันรบออกหน้าไปก่อนแล้ว เราตามหลังมันไปอยู่ตามเมืองที่ทหารญี่ปุ่นเลยไปแล้วเผาเมืองไว้ ผมมีหน้าที่คอยส่งวิทยุ ส่งเป็นรหัสสั้นๆ ยาวๆ ตอนนั้นจำไม่ได้แล้ว ลืมหมดเลย

ก. ส่วนใหญ่ลุงเฝ้าอยู่ที่ไหน

ข. อยู่หลายที่ เมืองหาง เมืองต่วน เมืองเชียงตุง อยู่มาหมด แต่เดินทางแต่ละแห่งไกลจริงๆเดินเป็นวันๆ และมันต้องแบกข้าวสารด้วยหนักจริงๆเลย กับข้าวก็ไม่ค่อยมีกิน บางแห่งต้องนอนแช่น้ำในตอนฝนตก ลำบากน่าดูเลย

ก. แล้วได้ยิงกับทหารอังกฤษหรือเปล่า

ข. ไม่ได้ยิงสักทีหนึ่ง เพราะต้องเฝ้าวิหยาอยู่ตลอดเวลา คอยส่งข่าวรับข่าวทั้งวัน ไม่เคยเห็นทหารอังกฤษเลยสักคน ทหารญี่ปุ่นก็ไม่เห็น เห็นแต่รอยระเบิด บ้านพังๆในเมืองเชียงตุงเท่านั้นเอง มีคราวหนึ่งเจ้าเชียงตุงเขาเชิญเข้าไปกินข้าวที่วังเขา เรามันพลทหารได้แต่เดินตามไปไม่กล้าเข้าข้างใน อยู่ข้างนอกๆ พวกนายทหารเข้าไปกัน

ก. แล้ววันๆลุงทำอะไรกันล่ะเพราะไม่ต้องไต่ลึงกันนะ

ข. ก็อยู่คอยรับส่งข่าว ว่าทหารญี่ปุ่นรบถึงไหนแล้ว ทางหัวหน้าที่กรุงเทพเขาคอยรับข่าวจากเราอีกทีหนึ่ง

ก. แล้วตอนเลิกรบจะต้องกลับบ้านทำไมเขาไม่มาส่งที่เดิมล่ะลุง

ข. ก็ไม่รู้เขาบอกว่าเลิกรบแล้วกลับบ้านได้ ต่างคนต่างกลับเอง ต้องมาขึ้นรถไฟที่เชียงใหม่โน้น ตอนกลับทุเรศทุรังน่าดู บางคนได้เมียมีลูกสอง สามคน มาส่งที่รอร้องให้ระงมไปหมดทั้งแม่ทั้งลูก เห็นแล้วน่าสงสารจังเลย บางคนพอลกลับมาบ้านแล้วก็กลับไปอยู่กับลูกกับเมียที่โน่นอีก บางคนก็ทิ้งกันเลย เวิร์รรมน่าดูเลยคุณเฮีย.....

ก. ขอบใจนะลุง.....วันนี้ไปสวดมนต์กันดีกว่า....วันหลังมาคุยกันใหม่นะ.....

.....

การตั้งถิ่นฐานของชาวลาวหัวสำโรง สัมภาษณ์ปู่สมบุญ สรวมศิริ ณ บ้านกลาง (บ้านของปู่)

ก = นายชำนาญ สรวมศิริ

ข = คุณปู่สมบุญ สรวมศิริ

ก - ปู่สบายดี... เหนอะ วันนี้จะออกไปศาลาอ่านหนังสือพิมพ์ที่วัดหรือเปล่า

ข - เออ...เดี๋ยวจะออกไปนะ มีธุระอะไรหรือเปล่าหม่อ

ก - อยากให้ปู่เล่าความเป็นมาของคนลาวของเราที่มาอยู่หัวสำโรง จากฟังๆเขาเล่ากันมาหลายคนว่า พวกลาวเรามาจากเวียงจันทร์ประเทศลาวโน้นเลยที่เดียว ปู่คิดว่ามันจริงหรือเปล่า

ข - เออ... ไม่แนใจนะ แต่เท่าที่ปู่ได้รู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย เล่าให้ฟังมาว่า ลาวหัวสำโรงเรานั้น จะมาจากพนัสนิคมจากแถวๆบ้านกลาง และปู่เองก็ เกิดอยู่บ้านกลางนั้น ก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่นี่

ตอนนี้ปู่ก็อายุ 93 ปีแล้วนะ คนแรกๆที่มาเห็นจะเป็นปู่ย่า ย่าผึ่ง ที่มาตั้งถิ่นฐานก่อนใคร แล้วพี่ๆน้องๆ เพื่อนๆ ก็ตามมาอยู่จนเป็นกลุ่มใหญ่ ก็เลยเอาชื่อหมู่บ้านเดิมที่พนัสนิคมมาตั้งชื่อ เป็นบ้าน คือบ้านกลาง ที่นี้ที่หัวสำโรง แต่ลาวที่อยู่แถวบ้านกลาง บ้านเข็ด บ้านกุฎโง้ง ที่พนัสนิคมนั้น เห็นจะเป็นมาจากที่ประเทศลาวจริงๆ มีเรื่องเล่าต่อกันมาว่า ถูกกวาดต้อนมา จากที่พระเจ้าแผ่นดินเวรพบชนะลาวเวียงจันทร์ก็เลยเอาคนมามากมาย แต่ทำไมมาอยู่ที่พนัสนั้นปู่ไม่รู้หรือทำไมยังงั้นกัน และมาตอนไหนก็ไม่รู้ รู้แต่ว่ามาจากประเทศลาวนั้นเห็นจะเป็นจริงนะ

ก - แล้วทำไมพวกเรามาอยู่ที่นี่ละ

ข - เห็นจะเป็นเพราะมีที่ทำมาหากินอยู่เยอะมั่ง มีที่นา ที่ไร่ ให้ทำเยอะเลย พวกปู่ ย่า ก็เลยมาอยู่กันละมั่ง

ปู่ปลา อาหารป่า ก็หาได้ง่ายๆ

ก - ปู่แล้วลาวเรามา อยู่ก่อนพวกเขมรหรือเปล่า

ข- ไม่นะ คนเขมรเขามาอยู่ที่หัวสำโรงก่อนพวกเรานะ เขามาอยู่นานมากแล้ว พระยาอชาธร ก็เคยมาเยี่ยมมายามพวกเขมร และมานอนอยู่แถวๆบ้านใน นั้นนะ พวกเรามาอยู่ที่หลังเขานะ

.....

ที่มาของชาวจีนหัวสำโรง

สัมภาษณ์คุณสุรศักดิ์ ลีลายุทธโท สารวัตกำนันตำบลหัวสำโรง

ก = นายชำนาญ สุรวมสุริ

ข = คุณสุรศักดิ์ ลีลายุทธโท

ก- สารวัตครับเล่าประวัติคนจีนที่มาอยู่หัวสำโรงให้ผมฟังบ้างครับ พวกเราจะได้เล่าต่อกันไป และจะบันทึกไว้เป็นให้อ่านกัน

ข - ในส่วนคนจีนที่มาอยู่ที่หัวสำโรงนั้น และลูกหลานพี่น้องของชาวจีน ได้ข้อมูลว่า คนจีนรุ่นแรกๆ ที่มานั้นมาจากทางพนมสารคาม ที่เข้ามาค้าขายที่พนมสารคามก่อนโดยเดินทางมาทางเรือจากประเทศจีน แล้วจึงเดินทางมาที่หัวสำโรง ที่แรกๆ ก็มาตัดไม้ทำเรือพายขาย แล้วก็เผาถ่านขาย เริ่มมาตั้งถิ่นฐานปลูกบ้านอยู่บริเวณสวนบน(หมู่ที่7ในปัจจุบัน) โดย ปลูกผัก ปลูกอ้อย ปลูกผักทอง ฯลฯ แลกข้าวเปลือกกับคนเขมร และคนลาว ต่อมาพัฒนาเป็นการค้าขายของใช้ในการทำนา ทำไร่ เช่น ผานไถนา จอบ เสียม มีด และต่อมาก็มีคนจีนรุ่นใหม่เข้ามาทำการค้าขายอาหาร เช่น ปลาเค็ม ปลาหนึ่ง ผัก เครื่องใช้ผ้านุ่งห่ม และเครื่องใช้ภายในบ้าน จนเป็นคนจีนกลุ่มใหญ่ดำเนินการค้าในตลาดหัวสำโรงเป็นหลัก ระยะเวลาที่คนจีนเข้ามาอยู่ที่หัวสำโรงประมาณ 100 – 120 ปี

ก - มีอะไรเพิ่มเติมอีกไหมครับ

ข - ไม่มีแล้วต้องไปสอบถามคนสูงอายุก่อน

.....

บทสนทนา กับ ปุสุมบุญ สรวมศิริ เรื่อง ที่มาของชาวลาวหัวสำโรง

ก = นายชำนาญ สรวมศิริ

ข = ปุสุมบุญ สรวมศิริ

ก. ปู่เล่าประวัติคนลาวของเราให้ฟังบ้างสิครับ

ข. เคยบอกให้หมอฟังมาแล้วนะเมื่อก่อนนั้นะ

ก. อยากให้ปู่เล่าให้พวกเราฟังอีกครั้งวันนี้ด้วยกันหลายคน

ข. ลาวพวกเรานั้นมาจากพนัสนะ ไม่ได้มาอยู่ที่นี่ก่อนหรอก มีเขมรบ้านในเขามาอยู่ก่อนพวก
ลาวเรามาที่หลังเขา ที่แรกก็มาอยู่แถวบ้านนอก บ้านกลางนั้นก่อน ชื่อบ้านกลางก็เอามาจากพนัสนะ
คนที่มาจากที่นั้นก็เอาชื่อบ้านเดิมมาตั้งที่นี่อีก ปู่ก็เกิดอยู่บ้านกลางที่พนัสนะแต่มาโตอยู่ที่นี้ พ่อแม่
ย้ายตามๆกันมา ที่แรกเห็นจะเป็นปู่ หลานฝั่ง มาอยู่ก่อนใครๆ เท่าที่จำได้นะ แล้วก็ย้ายมาตามกัน
อยู่เป็นหมู่บ้าน อยู่เป็นกลุ่มๆ มีลูกหลานมากขึ้น แยกกันอยู่ บ้านนอกที่หมอฟังนั้นก็ใช่ะ บ้านป่า
แหลมหิน ก็มีลาวอยู่ทั้งหมด

จากเวที เรื่อง ที่มาของชาวเขมรหัวสำโรง

ชาวเขมรหัวสำโรงนั้นมาอยู่ก่อนใครๆ เป็นคนกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ บ้านใน
บ้านภูมิเจริญ บ้านเกาะลอย ในอดีตพระยาศรีสุริยราชจากปราจีนก็เคยมาเยี่ยมมาพักอยู่ที่บ้านใน ชีช้าง
มา ตอนกลับชาวบ้านได้ให้ข้าว ให้ปลากลับไปด้วย